AY VE ŞENLİK ATEŞLERİ Cesare Pavese

Cesare Pavese

AY VE ŞENLİK ATEŞLERİ

CAN

Cesare Pavese

AY VE ŞENLİK ATEŞLERİ

ÇAĞDAŞ DÜNYA YAZARLARI

ISBN 975-510-728-2
© 1950 by Giulio Einaudi Editore, Torino /
Can Yayınları Ltd. Şti. (1996)

Bu kitap, İstanbul'da Can Yayınları'nda dizildi,
Özal Basımevinde basıldı. (1997)
Dizgi: Gülay Altunkaynak

Cesare Pavese

AY VE ŞENLİK ATEŞLERİ

ROMAN

İtalyanca aslından
çeviren
REKİN TEKSOY

CAN YAYINLARI LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi. No. 2, 80060 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0-212) 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89 Fax: 252 72 33

CESARE PAVESE'NİN
CAN YAYINLARI'NDAKİ
KİTAPLARI

LEUKO İLE SÖYLEŞİLER / *deneme*
TEPEDEKİ EV / *roman*
YOLDAŞ / *roman*
AY VE ŞENLİK ATEŞLERİ / *roman*

Özgün adı
La luna e i falò

Cesare Pavese 9 Eylül 1908'de Torino yakınlarında, Santo Stefano Belbo Köyünde doğdu. *Pavese*, ailesiyle birlikte yaz aylarını bu köydeki çiftliklerinde geçirdiği için bu köy ve çevresindeki kırlar, tepeler *Cesare Pavese*'nin ilk şiirlerine ve olgunluk döneminin en başarılı romanı olan *La luna e il falo* (Ay ve Şenlik Ateşleri)'ya esin kaynağı oldu. Babasını küçük yaşta kaybeden *Pavese*, geçim sıkıntısı nedeniyle Santo Stefano Belbo'daki çiftlik de satılınca çok sevdiği kırlardan ve tepelerden uzaklaşmış oldu. *Cesare Pavese*, gençlik yılarından başlayarak yalnızlıktan hoşlanan, içe dönük biri oldu. *Pavese* Torino Üniversitesinde edebiyat okudu. İngiliz ve Amerikan edebiyatıyla yakından ilgilendi. 1933 yılında kurulan Einaudi Yayınevinde görev aldı, anti-faşist çalışmaları yüzünden 1935'te tutuklandı, 1 yıl hapis yattı. 1950 yılında yazarlık hayatının doruğuna ulaştı, ama özel hayatında yalnız ve bunalımlıydı. Sonu gelmeyen aşk ilişkileri onun hayata olan bağını kopardı, sık sık intiharı düşünmeye başladı. 1950 Nisanında, *Tra donne Sole* (Yalnız Kadınlar Arasında) adlı kitabına verilen Strega Ödülünü aldıktan sonra Torino'da bütün özel kâğıtlarını yok etti ve bir otel odasında, 26 Ağustos 1950 günü uyku hapı alarak yaşamına son verdi. *Pavese*'nin Can Yayınları arasında çıkacak en önemli yapıtları şunlardır: *Il mestiere di vivere* (Yaşama Uğraşı), *La Bella Estate* (Güzel Yaz), *Il Compagno* (Yoldaş), *Il Diavolo Sulle Colline* (Tepelerdeki Şeytan, *Tra Donne Sole* (Yalnız Kadınlar Arasında, *Feria d'agosto* (Ağustos Tatili), *Dialoghi con Leucò* (Leuko ile Söyleşiler), *La luna e il falo* (Ay ve Şenlik Ateşleri).

for C
Ripeness is all[1]

[1] C için
Olgunluk her şeydir (Çev.)

1

Canelli'ye, Barbaresco'ya, Alba'ya değil de bu köye dönmüş olmamın bir nedeni var. Burada doğmadım, neredeyse kesin bu; nerede doğduğumu bilmiyorum; 'Doğmadan önce işte ben buydum,' diyebileceğim ne bir ev, ne bir toprak parçası, ne de bir kemik kırıntısı var burada. Tepede mi, vadide mi, yoksa balkonlu bir evde mi dünyaya geldiğimi bilmiyorum. Beni Alba Katedralinin merdivenlerine bırakan kız, belki köylü değildi, belki büyük bir evin sahibinin kızıydı, belki de beni oraya Monticello'lu, Neive'li ya da niçin olmasın Cravanzana'lı iki yoksul kadın bir üzüm sepeti içinde getirmişlerdi. Kimin kanından olduğumu kim bilebilir? Bütün kanların iyi ve eşdeğer olduklarını bilebilecek kadar dünyayı dolaştım. Ama yine de insan, kanını gelip geçen bir mevsimden daha değerli, daha uzun ömürlü kılmak için çaba harcıyor, kök salmaya, toprak, ülke sahibi olmaya çalışıyor.

Bu köyde yetişmemi, yalnızca Alessandria Hastanesinin bağladığı aylığı alabilmek için de olsa, beni alıp büyüten ve artık ikisi de yaşamayan Virgilia ile Padrino'ya borçluyum. Kırk yıl önce bu tepelerde, bir gümüş sikke uğruna, kendi çocuklarının üstüne hastaneden bir de piç alan yoksullar vardı. Kimisi daha sonra ev işlerini gördürmek, daha kolay söz geçirebilmek için bir kız çocuğu alırdı; Virgilia, iki kızı olduğu için beni istemiş; ben biraz büyüyünce hep birlikte çalışıp rahatça yaşayacakları büyük bir köy evine taşınmayı umuyorlarmış. Padrino'nun o sıralarda Gaminella'daki küçük evi –iki oda bir ahır–, keçisi

ve fındık ağaçlı bayırı vardı. Ben kızlarla birlikte büyüdüm, birbirimizin mısır ezmesini çalar, aynı döşekte yatardık. Kızların büyüğü Angiolina benden bir yaş büyüktü; ancak on yaşındayken Virgilia'nın öldüğü kış, bir rastlantı sonucu onun kardeşi olmadığımı öğrenmiştim. Düşünceli bir kız olan Angiolina, o kıştan sonra bizimle bayırda ve korularda dolaşmaz oldu: Ev işlerini görüyor, ekmek ve peynir yapıyor, benim paramı almak için belediyeye de o gidiyordu; ben beş liret ettiğim için Giulia'ya şişinir, onun para getirmediğini söyler, Padrino'ya niçin başka piçler almadığımızı sorardım.

Artık çok yoksul olduğumuzu biliyordum, çünkü ancak çok yoksullar hastaneden piç alıyorlardı. Okulda oynarken bana piç dediklerinde, önceleri bu sözcüğün alçak gibi, serseri gibi bir sözcük olduğunu sanıyor, gereken karşılığı veriyordum. Artık kocaman bir çocuk olmuş, belediye de aylığımı kesmişti, ama Padrino ile Virgilia'nın çocuğu olmamanın, Gaminella'da doğmuş olmamak, kızlar gibi fındık kabuğunun içinden ya da keçinin kulaklarından dünyaya gelmiş olmamak anlamına geldiğini yeterince anlayamamıştım daha.

Geçen yıl köye ilk kez döndüğümde, neredeyse gizlice fındık ağaçlarına bakmaya gittim. Gaminella Tepesi, birbirini izleyen bağlar ve derelerle kaplı upuzun bir bayırdır; öyle hafif eğimlidir ki, başınızı kaldırdığınızda doruğu göremezsiniz –doruğun kimbilir neresinde başka dağlar, başka korular, başka patikalar vardır–, sanki kış tarafından kabuğundan soyulmuş doruk, toprağın ve ağaç gövdelerinin çıplaklığını sergiler. Vadimizin sona erdiği Canelli'ye doğru, dev kitlesinin küçüldüğünü görüyordum donuk ışığın altında. Belbo'yu izleyen bozuk yoldan küçük köprünün korkuluklarına ve kanala ulaştım. Suyun kenarındaki yükseltide küçük evin iri taşları kararmış duvarlarını, bel vermiş incir ağacını, boş pencereyi gördüm ve o korkunç kışları düşündüm. Ama çevredeki ağaçlar ve toprak değişmişti; fındık ağacı kümeleri yok olmuş, mısır

tarlamız küçülmüştü. Ahırdan bir öküz böğürdü ve akşam serinliğinde burnuma gübre kokusu geldi. Şimdi bu evde oturan, demek ki bizim kadar kötü durumda değildi. Hep böyle bir şey beklemiştim ya da evin yıkılmış olmasını; kaç kez kendimi köprünün korkuluklarında, bunca yılı buralarda, bu patikalarda, keçileri otlatarak, bayırın dibine düşmüş elmaları toplayarak, yolun Belbo'ya doğru kıvrıldığı yerde dünyanın da sona erdiğine inanarak nasıl geçirebilmiş olduğumu kendime sorarken düşlemiştim. Ama fındık ağaçlarını bulamamayı beklemiyordum. Her şeyin sona erdiği anlamına geliyordu bu. Öyle keyfim kaçmıştı ki, kimseyle konuşmak ya da harman yerine gitmek istemedim. Bir yerde doğmamış olmanın, kan bağından yoksun olmanın, ekin türünü değiştirmeyi önemsemeden daha şimdiden yaşlılarla birlikte yarı gömülmüş olmamanın ne anlama geldiğini hemen orada anladım. Doğrusu, tepelerde yer yer fındıklıklar vardı, oralara gidebilirdim; ama bu bayırın sahibi ben olsaydım, belki onları da keser buğday ekerdim. Ama şimdi bende, içinde bir gün ya da uzun yıllar yaşandıktan sonra boşalan, müşteri bekleyen, cansız kalmış kiralık kent odalarının etkisini uyandırıyordu.

İyi ki, o akşam sırtımı Gaminella'ya dönünce, Belbo'nun ötesinde yükseltileriyle, doruklarda gözden yiten büyük çayırlarıyla Salto Tepesini gördüm. Bu tepenin alt tarafında da, kulübenin arkasındaki kalasa ya da köprünün parmaklıklarına oturarak günler, yıllar boyunca bakmış olduğum çıplak bağlar, bayırlar, ağaç kümeleri, patikalar, oraya buraya dağılmış ahırlar vardı. Padrino'nun Gaminella'daki evi satıp kızlarıyla Cossano'ya gittiği, benim de askere çağrılıncaya dek Belbo'nun ötesindeki verimli Mora Çiftliğinde ırgatlık yaptığım yıllar boyunca, evet o yıllar boyunca, gözlerimi tarlalardan yukarıya kaldırmam, gökyüzünün altında Salto Bağlarını görmem için yeterli olurdu ve bağlar da demiryolu doğrultusunda, sabah-akşam Belbo kıyısında yol alarak aklıma olağanüstü şeyler, istas-

yonlar, kentler getiren trenin düdüğü yönünde Canelli'ye doğru alçalırlardı.

Böylece çok uzun bir süre, içinde doğmamış olduğum bu köyü dünyanın tümü sandım ben. Şimdi dünyayı gerçekten gördükten ve bir sürü küçük köyden oluştuğunu öğrendikten sonra, çocukluğumda pek de yanılmamış olduğumu anlıyorum. Benim gençliğimde delikanlıların komşu köylerdeki eğlencelere gitmeleri, dans etmeleri, içki içmeleri, kavga etmeleri, evlerine bayraklarla, kırık kollarla dönmeleri gibi, insanlar denizlerde, karalarda dolaşıp duruyorlar. Üzüm yetiştirip Canelli'ye satıyorlar; mantar toplayıp Alba'ya götürüyorlar. Salto'lu arkadaşım Nuto, Camo'ya dek vadinin tümüne fıçı ve cendere sağlıyor. Ne anlama geliyor bunlar? Yalnızca çekip gitmek keyfini tadabilmek için bile olsa, insanın bir köyü olması gerektiği anlamına. Köy, insanın yalnız olmaması demektir; insanlarda, bitkilerde, toprakta sizden birşeyler olduğunu bilirsiniz, orada olmadığınızda bile köyünüz sizi bekler. Ama orada rahat etmek de kolay değildir. Bir yıldır hep aklımda, vakit buldukça Cenova'dan görmeye gidiyorum, ama avucumun içinden kaçıp gidiyor. Bu gibi şeyler zamanla, deneyimle öğreniliyor. Kırk yaşında, onca yer gördükten sonra hâlâ köyümün ne olduğunu bilmemem olacak şey mi?

Anlayamadığım bir şey var: Burada herkes bir ev satın almak için döndüğümü sanıyor, bana, 'Amerikalı,' diyor, kızlarını gösteriyorlar. Bir adı bile olmadan buradan ayrılmış biri hoşlanmalı bundan, ben de hoşlanıyorum. Ama yeterli değil. Cenova'yı da seviyorum, yeryüzünün yuvarlak olduğunu bilmek, bir ayağı yolda olmak da hoşuma gidiyor. Daha çocukken Mora'nın kapısında küreğe dayanıp da, anayolda dolaşan avarelerin gevezeliklerini dinlediğimden bu yana, Canelli'nin tepeleri benim için dünyanın kapılarıdır. Benim tersime Salto'dan hiç uzaklaşmamış olan Nuto, bu vadide yaşayabilmek için buradan dışarıya adım atmamak gerektiğini söyler. Oysa delikanlılığında Canel-

li'nin ötesinde, güneşin doğduğu yöredeki Spigno'ya, Ovada'ya dek bandoda klarnet çalmış olan da kendisidir. Zaman zaman bundan söz ettiğimizde güler.

2

Bu yaz köy meydanındaki Angelo Oteline indim. Öyle boy atmış, kilo almıştım ki, kimse tanımadı beni. Ben de köyde kimseyi tanımıyordum; benim zamanımda buraya kırk yılda bir gelir, vaktimizi yollarda, dere yataklarında, harman yerlerinde geçirirdik. Köy, vadinin çok yukarısındadır; Belbo suyu, benim tepelerimin eteklerinde genişlemeden yarım saat önce, kilisenin önünden geçer.

On beş günlüğüne dinlenmeye gelmiştim; ağustos ayının Meryem Ana Yortusu kutlanıyordu. İyi bir rastlantıydı, yabancıların gidiş gelişleri, meydanın kargaşası gürültüsü, bir zenciyi bile gözlerden gizleyebilirdi. Bağrışmalar, şarkılar, yere vuran top sesleri duyuyordum; hava kararınca ateşler yakıldı, havai fişekler atıldı; içtiler, eğlendiler, ilahiler söyleyerek geçtiler; üç gece boyunca dans ettiler meydanda; araba, borazan, havalı tüfek seslerinden geçilmedi. Bir zamanların aynı gürültüleri, aynı şarabı, aynı yüzleri. İnsanların ayakları altında koşuşan oğlan çocukları aynıydı; boyun atkıları, ikili öküzler, koku, ter, kadınların esmer bacaklarındaki çoraplar aynıydı. Ve sevinçler, acılar da, Belbo kıyılarında verilen sözler de. Tek ayrım, bir zamanlar elimdeki ilk aylığımın üç-beş kuruşuyla şenliğin içine dalıp atış tezgâhlarına, salıncaklara koşmuş olmam ve saçları örgülü küçük kızları ağlatmış olmamızdı. İçimizden hiçbiri kadınlarla erkeklerin, sinekkaydı tıraşlı delikanlılarla alımlı kızların niçin buluştuklarını, birbirlerini seçtiklerini, gülüştüklerini ve birlikte dans ettiklerini bilmiyordu daha. Tek ayrım şimdi artık bunu biliyor ol-

mam ve o dönemin geride kalmış olmasıydı. Bunları tam anlamaya başladığımda vadiden ayrılmıştım. Orada kalmış olan Nuto, Canelli'ye ilk kaçamaklarımın suç ortağı, Salto'nun marangozu Nuto, on yıl boyunca bütün yortularda, vadideki bütün danslarda klarnet çalmıştı. Onun için dünya on yıllık sürekli bir şenlik olmuştu, bütün içkicileri, şaklabanları, köy eğlencelerini biliyordu.

Bir yıldır, her kaçamak yapışımda gidip onu buluyorum. Evi Salto'ya çıkarken yarı yolda, şehirler arası yola bakar; taze tahta, çiçek, talaş kokuları gelir burnunuza; Mora'daki ilk günlerimde, yoksul bir evden ve harman yerinden gelen bana, bambaşka bir dünya gibi görünmüştü burası: Sokağın, çalgıcıların, hiç gitmediğim Canelli'nin büyük evlerinin kokusuydu bu koku.

Nuto şimdi evli, erişkin bir erkek, işi gücü var, yanında adam çalıştırıyor, ama evi hep aynı ev; pencerelerin ve evin önündeki saksılardaki zakkumların, sardunyaların kokuları yayılıyor güneşin altında. Klarneti yüklüğe asılı; talaşların üstünde yürünüyor; talaşları sepetlerle Salto'nun eteklerindeki yatağa döküyorlar; akasya, ılgın ve mürver ağaçlarıyla dolu, yazları hep kuru bir yataktır burası.

Nuto zorunda kaldığını –marangozlukla çalgıcılık arasında– söyledi bana. Babası ölünce on yıllık çalgıcılıktan sonra klarnetini bir kenara kaldırmış. Ona, nereye gittiğimi söyleyince, Cenova'lı kimi kişiler aracılığıyla benimle ilgili haberler almış olduğunu ve herkesin, köyden gitmeden önce köprünün ayağının altında bir tencere dolusu altın bulduğuma inandığını söyledi. Dalga geçtik. "Bakarsın babam bile mezardan çıkıp gelir," dedim.

"Baban, sen kendinsin," dedi.

"Amerika'da öyle güzel ki," dedim. "Herkes piç."

"Bu konuyu da bir düzene sokmak gerek," dedi Nuto. "Neden adsız ya da evsiz insanlar olsun? Hepimiz insan değil miyiz?"

"Bırak olduğu gibi kalsın her şey. Ben adım olmadan da istediğimi elde ettim."

"Sen başarılı olduğun için, kimse seni diline dolayamaz artık," dedi Nuto. "Ama başaramayanlar ne olacak? Bu tepelerde ne kadar yoksul olduğunu bilemezsin. Çalgıcılık yapıp dolaşırken, her kapının eşiğinde budala, geri zekâlı, başıboş çocuklar görürdüm. Sarhoşlarla cahil hizmetçi kızların lahana kökü ve ekmek kabuğuyla karınlarını doyurmak zorunda kalan çocuklarıydı. Bunlarla alay edenler bile olurdu. Sen paçanı kurtardın," dedi Nuto, "çünkü iyi kötü bir evin oldu; Padrino'nun evinde karnın doymuyordu, ama aç da kalmıyordun. Herkes de paçasını kurtarsın diyemezsin, yardım etmek gerek onlara."

Nuto ile konuşmak hoşuma gidiyor; artık ikimiz de erkek olduk, birbirimizi tanıyoruz; ama eskiden ben Mora Çiftliğinde çalışırken o benden üç yaş büyük olduğu için ıslık çalmasını, gitar çalmasını bilir, ilgi görür, sözü dinlenirdi; büyüklerle de, biz çocuklarla da konuşur, kadınlara göz kırpardı. Daha o zamanlar peşinden ayrılmaz, kıyıda ya da Belbo'nun içinde onunla birlikte kuş yuvası aramak için kimi kez işyerinden kaçardım. Bana, Mora'da saygı görmem için neler yapmam gerektiğini söylerdi; akşamları da avluya gelir, bizlerle birlikte çiftliği beklerdi.

Şimdi de bana çalgıcılık günlerini anlatıyordu. Dolaştığı köyler çevremizdeydi, gündüz güneşinin altında ağaçlarıyla birlikte ışırlardı; gece ise kapkaranlık gökyüzünde yıldız yuvalarına dönüşürlerdi. Cumartesi akşamları İstasyonun sundurmasının altında çalıştırdığı bando arkadaşlarıyla birlikte bir çırpıda şenliklere ulaşırlardı; sonra iki-üç gün boyunca ağızlarını da gözlerini de kapatmazlardı; klarneti bırakıp bardağı, bardağı bırakıp çatalı, sonra yine klarneti, kornoyu, trombonu alırlardı, sonra yine yer, yine içer içerler, solo yaparlardı, sonra ikindilik, güzel bir akşam yemeği yenir ve sabahlanırdı. Şenlikler, törenler, düğünler olurdu; rakip bandolarla yarışmalar yapılırdı. İkinci, üçüncü günün sabahında uyurgezer gibi inerlerdi sahneden, yüzlerini bir su kovasına batırmak, hele çayıra, arabaların, faytonların, at ve öküz pisliklerinin arasına

uzanabilmek büyük bir keyif olurdu onlar için. "Parayı kim öderdi?" dedim. "Belediyeler, aileler, gösteriş meraklıları, herkes," dedi. "Yemek yiyenler de hep aynı insanlar olurdu.

Neler yediklerini dinlemem gerekti. Mora'da anlatılan akşam yemekleri, başka köylerin, başka zamanların yemekleri geldi aklıma. Ama yemekler hep aynıydı, adlarını duydukça yine Mora'nın mutfağına girdiğimi, rende yapan, hamur yoğuran, dolma dolduran, tencere kapaklarını açan ve ateş yakan kadınlar arasında olduğumu sandım ve ağzıma o tatlar geldi, kırılan asma sürgünlerinin çatırtılarını duyar gibi oldum.

"Çalmayı seviyordun, dedim. "Niye bıraktın? Baban öldü diye mi?"

Nuto her şeyden önce çalgı çalarak insanın evine birşeyler götüremediğini, karnın doysa da parayı ödeyeni bilemediğini, sonunda insanın bıktığını söylüyordu. "Sonra savaş çıktı," diyordu. "Belki kızların bacakları kaşınıyordu yine, ama onları dansa kaldıracak kimse mi kalmıştı? Savaş boyunca insanlar başka türlü eğlendiler."

"Ama müziği seviyorum," diye sürdürdü Nuto, biraz düşündükten sonra. "Ne var ki kötü bir patron... Alışkanlığa dönüşüyor, bırakmak zorunda kalıyorsun. Babam kadın peşinde koşmak daha iyi derdi..."

"Sahi," dedim ona, "kadınlarla aran nasıl? Bir ara hoşlanırdın. Dans etmeye bayılır hepsi."

Nuto gülerken sanki ıslık çalar, ciddiyken bile.

"Alessandria Hastanesine malzeme sağladın mı?"

"Umarım sağlamamışımdır," dedi. "Senin gibi birine karşılık, kimbilir kaç tane zavallı çocuk vardır.

Sonra ikisi arasından müziği yeğlediğini söyledi. Geç döndükleri geceler –kimi kez– o, kornocu, mandolinci bir araya gelirler ve karanlık anayolda, kadınlardan uzakta, evlerden uzakta, kudurmuş gibi havlayarak karşılık veren köpeklerden uzakta çalar, çalarlarmış. "Hiç serenat yapmadım," diyordu. "Eğer bir kız güzelse, müzik peşinde koş-

maz. Kız arkadaşlarının önüne geçmek ister, erkek arar. Çalgı çalmanın ne demek olduğunu anlayabilen bir kız tanımadım daha."

Nuto güldüğümü görünce hemen ekledi: "Bak ne anlatacağım sana. Arboreto diye biri vardı, büğlü çalardı. O kadar çok serenat yapardı ki, sevgilisini üfleyecek yerde borusunu üflüyor derdik..."

Bu konuşmaları anayolda ya da penceresinde bir kadeh içerken yapıyorduk. Aşağıda Belbo Vadisi, akarsuyu izleyen ağaçlar uzanıyordu, önümüzde de Gaminella'nın bağlar bayırlarla donanmış büyük tepesi. Bu şarabı içmeyeli ne kadar olmuştu?

"Cola'nın satmak istediğini sana söyledim mi?" dedim Nuto'ya.

"Yalnız toprağı mı?" dedi. "Gözünü aç, döşeğini de satmasın sana."

"Ot mu, kuştüyü mü?" dedim dişlerimin arasından. "Yaşlandım artık."

"Kuştüyü de sonunda ota dönüşür," dedi Nuto. Sonra ekledi: "Gidip Mora'yı gördün mü?"

Evet. Gitmemiştim. Salto'daki evin az ötesindeydi, ama gitmemiştim. İhtiyarın, kızların, çocukların, uşakların dağılmış, gitmiş olduklarını, kiminin ölmüş, kiminin göçmüş olduğunu biliyordum. Yalnızca kaç kez tekme atarak bana piç diye bağıran geri zekâlı yeğen kalmıştı, malın yarısı da satılmıştı.

"Bir gün giderim," dedim. "Buradayım artık.

3

Çalgıcı Nuto'nun Amerika'da bile haberlerini almıştım –kaç yıl önceydi?– geri dönmeyi düşünmüyordum daha; demiryolu işçiliğini bırakmış, istasyondan istasyona giderek Kaliforniya'ya varmış ve güneşin altında uzanan tepeleri görünce: 'Evime geldim,' demiştim. Amerika'nın da ucu denizdi ve yine bir gemiye binmenin bu kez bir yararı olmayacaktı, bu nedenle çam ağaçları ve bağlar arasında demir atmıştım. "Beni elimde çapayla görseler, bizimkiler gülerler," diyordum. Ama Kaliforniya'da çapa kullanmıyorlardı. Daha çok bahçıvanlık yapıyorlardı. Burada Piemonte'lilerle karşılaşınca canım sıkıldı: Bana benzeyen, üstelik bana iyi gözle bakmayan insanlarla karşılaşmak için dünyanın öbür ucuna gitmeye değer miydi? Oradan kaçıp Oakland'da sütçülük yaptım. Gece körfez sularının ötesinde San Francisco'nun ışıkları görünüyordu. Oraya gittim, bir ay aç kaldım ve hapisten çıktığımda Çinlilerden beterdi halim. Artık kendi kendime, "Rastgele insanlar görmek için dünyayı dolaşmaya değer mi?" diye soruyordum. Tepelere döndüm yine.

Bir süredir burada yaşıyordum ve bir kız bulmuştum. Cerrito yolundaki işyerinde benimle birlikte çalışmaya başlayalı beri, hoşlanmaz olmuştum ondan. İş çıkışı benimle buluşmaya geldiği için, sonunda onu da kasiyer olarak işe almışlardı. Ben domuz etini kızartır, bardakları doldururken, tezgâhın ötesinden bana bakıyordu artık gün boyunca. Akşamları dolaşmaya çıktığımda yüksek topuklu ayakkabılarıyla koşarak bana yetişiyor, koluma girip

denize inmek, sinemaya gitmek için bir araba durdurmamızı istiyordu. Lokantanın ışıklarından kurtulur kurtulmaz, yıldızların altında, cırcırböceklerinin, kurbağaların şamatasıyla baş başa kalıyorduk. Onu kırlara elma ağaçlarının, koruların, olmadı yol kenarlarındaki kısa otların arasına götürmek, toprağın üstüne yatırmak, yıldızların altındaki bu şamataya bir anlam kazandırmak istiyordum. Oralı olmuyordu. Her kadın gibi çığlıklar atıyor, başka bir lokantaya gitmek istiyordu. Kendini elletmek için –Oakland'da bir odamız vardı– sarhoş olmak istiyordu.

İşte böyle gecelerden birinde Nuto'nun adı geçti. Bubbio'lu bir adamdı. Daha ağzını açmadan, yapısından ve yürüyüşünden tanımıştım onu. Kereste yüklü bir kamyonun sürücüsüydü, dışarıda kamyona benzin doldurulurken benden bir bira istedi.

"Bir şişe şarap daha iyi olurdu," dedim dudaklarımı sıkarak, bizim oraların ağzıyla.

Gözleri güldü ve bana baktı. Akşam boyunca konuştuk, sonunda dışarıdan korna çaldılar. Nora kasadan kulaklarını dikmiş telaşlanmıştı, ama Nora hiç Alessandria'da bulunmadığı için bir şey anlamıyordu. Arkadaşıma bir bardak kaçak viski bile verdim. Memlekette sürücülük yaptığını, dolaştığı yerleri, Amerika'ya niçin geldiğini anlattı bana. "Bu pisliği içtiklerini bilseydim... Doğrusunu istersen ısıtıyor insanı, ama sofra şarabı yok...

"Hiçbir şey yok, dedim, "sanki aydasın."

Canı sıkılan Nora saçlarını düzeltiyordu. Sandalyesinde geri dönüp radyoda bir dans müziği buldu. Arkadaşım omuzlarını kaldırdı, tezgâha doğru eğildi, eliyle arka tarafı işaret ederek: "Bu kadınlardan hoşlanıyor musun?" dedi.

Tezgâhı sildim. "Suç bizde," dedim. "Burası onların memleketi."

Hiçbir şey söylemeden radyoyu dinledi. Müziğin arasından kurbağa sesleri duyuyordum ben. Yerinden doğrulan Nora, küçümseyerek adamın sırtına bakıyordu.

"Müzikleri de öyle, dedi o. "Bizimkilere benziyor mu? Çalmasını bile bilmiyorlar."

Ve bir yıl önceki Nizza yarışmasını anlattı. Bütün köylerden, Cortemilia'dan, San Marzano'dan, Canelli'den, Neive'den bandolar gelmiş, çalmışlar çalmışlar, insanlar oldukları yerde mıhlanıp kalmışlar; at yarışını ertelemek zorunda kalmışlar, papaz bile dinlemiş dans müziğini, daha iyi çalabilmek için de içiyorlarmış, geceyarısı olmuş hâlâ çalıyorlarmış; yarışmayı Neive'nin bandosu Tiberio kazanmış. Ama tartışma çıkmış, itiş kakış olmuş, insanların başında şişeler parçalanmış, ona göre birincilik Salto'lu Nuto'nun hakkıymış.

"Nuto mu? Tanırım onu."

Bunun üzerine arkadaşım, Nuto'nun nasıl olduğunu, ne yaptığını anlattı. O gece Nuto'nun bilmeyenlere ders vermek için anayola çıktığını ve hiç ara vermeden Calamandrana'ya dek çalmış olduklarını anlattı. O da, ay ışığında bisikletle gitmiş peşlerinden, öyle güzel çalıyorlarmış ki, evlerde kadınlar yataklarından fırlayıp alkışlıyorlarmış, bunun üzerine bando susup bir başka parçaya geçiyormuş. Nuto ortada klarnetle yol gösteriyormuş ötekilere.

Nora klaksonu susturmam için bağırdı bana. Arkadaşıma bir kadeh içki daha doldurup Bubbio'ya ne zaman döneceğini sordum.

"Elimde olsa, hemen yarın," dedi.

O gece Oakland'a inmeden önce, arabaların geçtiği yolun uzağındaki bayırın çayırına gittim bir sigara tüttürmek için. Ay yoktu, bir yıldız denizi vardı, bir de cırcırböceği ve kurbağa sesleri. O gece Nora'nın çimenlerin arasına uzanmaya kalkması bile yetmezdi bana. Kurbağalar vıraklamalarını kesmeyecek, otomobiller hızla yokuş aşağıya inmekten vazgeçmeyecek, Amerika yine bu yolun sonunda, körfezin dibindeki pırıl pırıl kentlerde sona erecekti. Karanlıkta, bahçelerden, çamlardan gelen kokular arasında bu yıldızların benim yıldızlarım olmadıklarını anla-

dım; beni ürkütüyorlardı, tıpkı Nora ve müşteriler gibi. Yağa kırılan yumurtaların, iyi bir ücretin, kavun büyüklüğünde portakalların hiçbir önemi yoktu, bu cırcırböcekleri, bu kurbağalar gibiydiler. Buraya gelmeye değer miydi? Daha nereye gidebilirdim? Dalgakırandan mı atmalıydım kendimi?

Niçin zaman zaman bir otomobilde, bir odada ya da çıkmaz bir sokağın dibinde boğazlanmış bir kız cesedi bulunduğunu biliyordum şimdi. Onlar da, bu insanlar da çimenlere uzanmak, kurbağalarla dost olmak, bir kadın boyu uzunluğunda bir toprağa sahip olmak ve orada korkmadan, gerçekten uyumak istemezler miydi? Hem burası büyük bir ülkeydi, herkese yer vardı. Kadın da vardı, toprak da vardı, para da vardı. Ama hiç kimse yeterince sahip değildi bunlara, hiç kimse nesi olursa olsun doymak bilmiyordu ve tarlalar, bağlar park gibiydi, istasyonlardaki gibi yapay tarhlar, kavrulmuş topraklar, dağ gibi demir yığınları vardı. Burası insanın benimseyip başını dinleyeceği ve başkalarına: 'İyi kötü tanıyorsunuz beni. Bırakın da iyi kötü yaşayayım burada,' diyebileceği bir yer değildi. Beni korkutan buydu. Birbirlerini bile tanımıyorlardı; o dağlardan geçerken hiç kimsenin oralarda hiç mola vermemiş olduğunu, bu dağlara hiç insan eli değmemiş olduğunu anlıyordunuz. Bu nedenle sarhoşları dövüyor, hapse atıyor, ölüme terk ediyorlar. Yalnızca sarhoşları değil, kötü kadınları da var. Gün oluyor adamın biri bir şey elde etmek, tanınmak için bir kadını boğazlıyor, uykusunda başına bir kurşun sıkıyor, İngiliz anahtarıyla kafasını parçalıyor.

Nora yoldan seslenerek kente gitmek istediğini söyledi. Sesi uzaktan cırcırböceklerinin sesine benziyordu. 'Neler düşündüğümü bilse,' diye aklımdan geçirince gülmemek için kendimi zor tuttum. Bu konular kimseye söylenmez, bir yararı olmaz. Bir sabah beni bulamayacaktı, hepsi bu. Ama nereye gitmeliydi? Dünyanın ucuna, en son kıyısına gelmiştim ve bıkmıştım artık. Bunun üzerine dağları bir kez daha aşabileceğimi düşünmeye başladım.

4

Nuto, Meryem Ana Yortusu için bile klarneti ağzına almak istemedi, "Sigara gibidir," diyordu, "bıraktın mı tam bırakacaksın." Akşamları Angelo'ya geliyordu, odamın balkonunda hava alıyorduk. Balkon meydana bakıyordu, meydan cıvıl cıvıldı, ama biz ay ışığının bembeyaz kıldığı damların ötesindeki bağları seyrediyorduk.

Her şeyin nedenine inmek isteyen Nuto, bana bu dünyanın ne biçim bir yer olduğunu anlatır, benden insanların neler yapıp neler söylediklerini anlatmamı ister, çenesini balkonun parmaklığına dayayarak beni dinlerdi.

"Senin gibi çalgı çalmasını bilseydim, Amerika'ya gitmezdim, dedim ona. "O yaşta nasıl olunduğunu bilirsin. Birisiyle yumruk yumruğa gelmen, eve sabaha karşı dönmen için bir kız görmen yeter. İnsan bir şey yapmak, bir şey olmak, tek başına karar verebilmek ister. Eskisi gibi yaşamak istemez. Hareketli yaşamak kolayına gelir. Bir sürü konuşma dinler. O yaşlarda böyle bir meydan, dünyanın tümü demektir. Dünyanın böyle olduğu sanılır..."

Nuto susmuştu, damlara bakıyordu.

"Kimbilir buralı kaç çocuk Canelli'ye gitmek istiyordur," dedim.

"Ama gitmiyorlar," dedi Nuto. "Ama sen gittin. Niçin?"

Böyle şeyler bilinebilir mi? Mora'da bana yılanbalığı adını taktıkları için mi gitmiştim? Bir sabah Canelli Köprüsünde bir otomobilin bir öküzü ezdiğini gördüğüm için mi? Gitar çalmayı bile bilmediğim için mi?

"Mora'da rahatım yerindeydi, dedim. "Dünyanın her yerinin Mora gibi olduğunu sanıyordum.

"Değil, dedi Nuto. "Herkesin durumu kötü burada, ama kimse gitmiyor. Çünkü yazgı diye bir şey var. Sen Cenova'da, Amerika'da birşeyler yapmak, alnının yazısını öğrenmek zorundaydın.

"Alnımın yazısı mı? Oralara gitmem gerekmezdi bunun için.

"Belki de iyi oldu, dedi Nuto, "para kazanmadın mı? Belki ayrımına bile varmadın bunun. Herkesin başına birşeyler gelir."

Başını kaldırmadan konuşuyordu, sesi parmaklıklara çarparak yansıyordu. Dişlerini parmaklıklarda dolaştırıyordu. Sanki oyun oynuyordu. Birden başını doğrulttu. "Bir gün buralarda olanları anlatacağım sana," dedi. "Herkesin kendi alınyazısı vardır. Hiç önemi olmayan, kimseye kötülük yapmayan çocuklar, insanlar görüyorsun, sonra gün geliyor onlar da..."

Konuşurken zorlandığını görüyordum. Tükürüğünü yutuyordu. Yeniden karşılaştığımızdan bu yana onu taşı gediğine koyan, hepimize ders veren, hep söyleyecek sözü olan Nuto'dan farklı düşünmeye alışamamıştım daha. Benim de ona yetiştiğim, artık deneyimlerimizin eşit olduğu aklıma bile gelmiyordu. Değişmiş gelmiyordu gözüme; yalnız biraz daha yapılanmış, biraz daha az hayalci olmuş, kedi gibi yüzü daha rahatlamış, ciddileşmişti. Cesaretini toplayıp sırtındaki yükten kurtulması için bekledim. Zaman verilince, insanların içlerini döktüklerine tanık olmuştum hep.

Ama o gece Nuto içini dökmedi. Konuyu değiştirdi.

"Baksana," dedi, "nasıl zıplıyorlar, nasıl sövüyorlar. Onları buraya getirip Meryem'e dua etmelerini sağlayabilmek için, içlerini boşaltmalarına izin vermek zorunda papaz. Onlar da içlerini boşaltabilmek için Meryem'e mum yakmak zorundalar. Kim kimi kandırıyor?"

"Sırayla birbirlerini kandırıyorlar," dedim.

"Yo, yo," dedi Nuto, "papaz kârlı çıkıyor. Işıkların, fişeklerin, duacıların parasını, müziğin parasını kim ödüyor? Yortunun ertesi gün, kimi kıs kıs gülüyor? Enayiler, bir avuç toprağı işleyebilmek için canları çıkıyor, sonra da ellerindekini kaptırıyorlar.

"Paranın büyük bölümünü gösterişten hoşlanan aileler ödemiyor mu?"

"Peki bu aileler nereden alıyorlar parayı? Uşaklarını, hizmetçilerini, ırgatlarını çalıştırıyorlar. Ya toprakları, toprağı nereden aldılar? Niye kiminin malı çok da, kiminin hiçbir şeyi yok?"

"Nesin sen? Komünist misin?"

Nuto suratını buruşturup gülümseyerek baktı bana. Bandoyu dinledi bir an, sonra gözlerini benden ayırmadan mırıldandı: "Bu köyde hepimiz cahiliz. Her isteyen komünist olamaz. Ghigna diye biri vardı, meydanda biber satardı, komünist olduğunu söylerdi. İçer içer, geceleri nara atardı. Böylelerinin yarardan çok zararı olur. Bize gereken cahil olmayan, adlarını lekelemeyecek komünistler. Ghigna'nın kısa sürede defterini dürdüler, kimse biber almaz oldu ondan. Bu kış gitmek zorunda kaldı buradan.

Haklı olduğunu, ama 1945 yılında, demir tavındayken birşeyler yapmaları gerektiğini söyledim ona. Ghigna'nın bile yardımı dokunabilirdi bu durumda. "İtalya'ya dönerken birşeyler görmeyi umuyordum. Bıçağın kabzası elinizdeydi..."

"Benim elimde yalnızca keskiyle rende vardı," dedi Nuto.

"Her yerde yoksulluk gördüm," dedim. "Sineklerin, insanlardan daha iyi durumda oldukları yerler bile var. Ama yoksulluk başkaldırmaya yetmiyor. İtici bir güç istiyor insanlar. Sizin itici gücünüz vardı... Sen de tepelerde değil miydin?"

Daha önce hiç sormamıştım bunu. Köydeki çeşitli kişilerden –biz daha yirmisine basmadan dünyaya gelmiş delikanlılardan– bu yollarda, bu ormanlarda insanların can

vermiş olduklarını öğrenmiştim. Birçok şey biliyordum, bunları ona da sormuştum, ama boynuna kırmızı mendil bağlayıp eline silah alıp almadığını sormamıştım. Bu ormanların dışarıdan gelmiş asker kaçaklarıyla, kentlerden kaçanlarla, öfkeli insanlarla dolmuş olduğunu biliyordum ve Nuto bunlardan değildi. Ama Nuto Nuto'dur ve neyin doğru olduğunu benden daha iyi bilir.

"Hayır," dedi Nuto. "Gitseydim evimi yakarlardı."

Nuto, Salto kıyısındaki bir mağarada yaralı bir direnişçiyi saklamış, geceleri yiyecek götürmüş ona. Anası anlatmıştı bunu. Yadırgamamıştım. Nuto böyleydi. Daha dün yolda iki çocuğun bir kertenkeleye eziyet ettiklerini görünce, kertenkeleyi ellerinden kurtarmıştı. Hepimiz de yirmi yıl yaşlanmıştık.

"Kıyıya indiğimiz günlerde Sor Matteo bize böyle davransaydı, ne derdin?" dedim ona. "Kaç kuş yuvası bozduğunu biliyor musun?"

"Cahillik," dedi. "İkimiz de yaptık bu kötülüğü. Bırak yaşasınlar hayvanlar. Kışın zaten çekmedikleri kalmıyor."

"İtirazım yok. Haklısın.

"Kaldı ki böyle başlayanlar sonra birbirlerini boğazlıyor, köyleri yakıp yıkıyorlar."

5

Bu tepelerde güneşin nasıl yaktığını, çorak topraktan, kayalardan nasıl yansıdığını unutmuşum. Sıcaklık gökten inecek yerde, yerden yükseliyor burada, topraktan, yeşilini tüketerek kuru dala dönüşmüş asmaların dibinden. Hoşuma gidiyor bu sıcaklık, bir kokusu var: Bu kokunun içinde ben de varım, nice bağbozumu, hasat, yaprak dökümü, nice tatlar, hâlâ içimde taşıdığımı bilmediğim nice istekler var. Bu nedenle Angelo'dan çıkıp kırlara bakmayı seviyorum; neredeyse yaşadığım gibi yaşamamış olmayı, yaşadıklarımı değiştirmek istiyorum; beni geçerken görüp de üzüm ya da başka bir şey satın almaya geldiğimi sananları haklı çıkartmak istiyorum. Burada, köyde hiç kimse anımsamıyor beni, ırgatlık ettiğimi, piç olduğumu kimse bilmiyor. Cenova'da param olduğunu biliyorlar. Belki benim gibi ırgatlık yapan bir çocuk, kapalı perdelerin gerisinde canı sıkılan ve benim Canelli tepelerini, para kazanan, keyif süren, denizlerin ötesine giden aşağıdaki, dünyadaki insanları düşündüğüm gibi beni düşünen bir kadın vardı burada.

Daha şimdiden birçok kişi, yarı şaka yarı ciddi çiftlik evi önerdi bana. Ellerim arkada dinliyorum onları, bu konulardan anladığımı hepsi bilmiyor; son yılların çok verimli olduğunu, ama şimdi tarla açmak, duvar örmek, kütük dikmek gerektiğini, bunları yapamadıklarını söylüyorlar. "Nerede bu ürünler, kazandığınız paralar?" dedim. "Niye toprağa yatırım yapmıyorsunuz?"

"Gübre..."

Onlara toptan gübre satmış olan ben, konuyu kapatıyorum. Ama konuşma hoşuma gidiyor. Onlarla tarlalara gitmek, harman yerinden geçmek, ahıra bakmak, bir kadeh içki içmek daha da hoşuma gidiyor.

Gaminella'daki evi görmeye gittiğim gün yaşlı Valino'yu nicedir tanıyordum. Nuto onu meydanda durdurmuş, beni tanıyıp tanımadığını sormuştu. Kara kuru, köstebek gözlü bir adamdı, kuşkuyla baktı bana; Nuto onun ekmeğini yemiş, şarabını içmiş olduğumu söyleyince de kararsız, şaşkın dikildi kaldı. Ona, fındıkları kendisinin mi kestiğini, ahırın üzerinde yine çekirdeksiz üzüm veren asmaların olup olmadığını sordum. Kim olduğumu, nereden geldiğimi söyledim; Valino asık suratını değiştirmeden su kıyısındaki toprağın gevşediğini, yağmurun her yıl bir bölümünü sürüklediğini söyledi yalnızca. Gitmeden önce bana baktı, Nuto'ya baktı ve Nuto'ya: "Bana uğra bir gün. Sızıntı yapan bir fıçı var," dedi.

Sonra Nuto bana: "Gaminella'da her gün karnın doymuyordu senin," dedi. Bu kez şaka yapmıyordu. "Ama paylaşmak zorunluğunuz yoktu. Şimdi Villa'daki kadın satın aldı orayı, terazisiyle gelip ürünü paylaştırıyor. İki çiftliği, bir de dükkânı var kadının. Sonra da köylüler bizi soyuyor, köylüler ahlaksız diyorlar..."

O yoldan yalnız dönerken ortakçı olarak çalışan Valino'nun bütün bu yıllar boyunca –altmış yıl mı, yoksa daha mı az?– nasıl bir yaşam sürmüş olabileceğini düşünüyordum. Eşyalarını kendisinin bile olmayan bir arabaya yükleyip bir daha geçmeyeceği yollara düşerek, kimbilir kaç evi, kaç tarlayı terk etmek zorunda kalmıştı, oralarda yatıp kalktıktan, yiyip içtikten, sıcakta soğukta çapa salladıktan sonra. Dul olduğunu biliyordum, karısı bir önceki çiftlikte ölmüştü, erkek çocuklarının büyüklerini de savaşta kaybetmişti, bir oğluyla kadın akrabalarından başka kimsesi yoktu. Bu dünyada ne işi vardı artık?

Belbo Vadisinden dışarı adım atmamıştı. Elimde olmayarak patikada durakladım, yirmi yıl önce gitmemiş ol-

saydım benim yazgımın da böyle olacağını düşündüm. Ben dünyayı, o bu tepeleri dolaşmış, ama ikimiz de: 'Bu tarlalar benim. Şu peykede yaşlanacağım. Bu odada öleceğim,' diyememiştik.

Harman yerinin karşısındaki incirin altına gelince otlarla kaplı iki sırtın arasındaki patikayı yeniden gördüm. Şimdi taş döşeyip basamaklar yapmışlardı. Çayırdan yola uzanan bayır eskisi gibiydi, çalı yığınlarının dibinde kurumuş otlar, kırık bir sepet, çürümüş ezilmiş elmalar. Yukarıdan, tasmasının bağlı olduğu tel boyunca havlayan köpeğin sesi geldi.

Başımı, basamakların üstünden uzatınca köpek kudurdu. Ayağa fırladı, ulumaya, yırtınmaya başladı. Merdivenleri çıkmayı sürdürüp sundurmayı, incirin gövdesini, kapıya dayalı bir tırmığı gördüm, kapı mandalından aynı düğümlü ip sarkıyordu. Duvarın üstünde aynı yeşillik kümesi. Evin köşesinde aynı biberiye. Ve koku, evin, kıyının, çürük elmaların, kuru otların, biberiyenin kokusu.

Yerde yatan bir tekerleğin üstünde gömleği, tek askılı pantolonu yırtık bir çocuk oturuyordu; bir bacağını uzatmış, öbür bacağından doğal olmayan bir uzaklıkta tutuyordu. Bir oyun mu oynuyordu? Güneşin altında bana baktı, elinde kurumuş bir tavşan postu vardı, zaman kazanmak için cılız gözkapaklarını kapattı.

Ben durmuştum, o ise gözkapaklarını kırpmayı sürdürüyordu; köpek havlıyor, teli kopartmaya çalışıyordu. Çocuğun ayakları çıplaktı, gözünün altı kabuk bağlamıştı, omuzları kemikliydi ve ayağını oynatmıyordu. Birden dizlerimin ne çok yarılıp kabuk bağlamış, dudaklarımın çatlamış olduğu geldi aklıma. Yalnız kışın tahta kundura giydiğimi anımsadım. Virgilia ananın karınlarını yardığı tavşanların derilerini nasıl yüzdüğünü anımsadım. Elimle işaret edip çocuğu çağırdım.

Eşikte siyah eteklikli bir kadın, iki kadın belirdi; biri çökmüş, çarpılmıştı, biri daha genç ve kemikliydi; bana ba-

kıyorlardı. Valino'yu aradığımı söyledim bağırarak. Yokmuş, dereye inmiş.

Kadınların az yaşlı olanı köpeğe bağırdı, teli tutup çekti, köpek hırıltılar çıkarttı. Çocuk tekerlekten doğruldu, bacağına enlemesine dayanarak zorlukla ayağa kalktı, köpeğe doğru süzüldü. Topaldı, kemikleri hastalıklıydı, dizinin kolundan daha kalın olmadığını gördüm, ayağını bir yükmüş gibi peşinden sürüklüyordu. On yaşında olmalıydı, onu bu harman yerinde görünce kendimi görmüş gibi oldum. Sundurmanın altına, incirin arkasına, mısırların oraya baktım Angiolina ile Giulia görünecekler mi diye. Ne olduklarını kim bilebilirdi? Eğer bir yerlerde yaşıyorlarsa bu kadının yaşında olmalıydılar.

Köpek sakinleşmişti, hiçbir şey demeden bana bakıyorlardı.

6

Bunun üzerine Valino dönecekse bekleyeceğimi söyledim. İkisi birden, "Kimi kez geç kalır," diye yanıt verdiler.

Köpeği bağlamış olan kadın –yalınayaktı, güneşten kavrulmuştu ve ağzının üstünde neredeyse bıyığı vardı– Valino'nun kuşkucu, koyu gözleriyle bakıyordu bana. Valino'nun baldızıydı, şimdi onunla yatıyordu; onunla birlikte olduğu için ona benzemişti sonunda.

Harman yerine girdim (köpek yeniden saldırdı), çocukluğumda bu harmana geldiğimi söyledim. Kuyunun yine arkada olup olmadığını sordum. Şimdi eşiğe çökmüş olan yaşlı kadın telaşlı bir biçimde homurdandı, öteki eğilip kapının önüne düşmüş olan tırmığı kaldırdı, sonra çocuğa seslendi, ırmak kıyısına gidip Babanın orada olup olmadığına bakması için. Bunun üzerine, buna gerek olmadığını söyledim, aşağıdan geçerken büyüdüğüm evi görme isteği gelmişti içimden. Bütün tarlaları, cevizin oraya dek kıyıyı biliyordum; tek başıma dolaşıp kendim bakabilirdim.

Sonra sordum: "Bu çocuğun nesi var? Bir çapanın üstüne mi düştü?"

Kadınlar bana ve gülmeye başlayan çocuğa –ses çıkartmadan gülüyordu, birden gözlerini yumdu– baktılar. Bu oyunu ben de biliyordum.

"Neyin var? Adın ne senin?" dedim.

Sıska baldız yanıt verdi. Cinto'nun bacağını, Mentina'nın öldüğü yıl, daha Orto'da otururken doktora gösterdiklerini söyledi; Mentina inleyerek yatıyormuş, ölümünden bir gün önce doktor çocuğun kemiklerinin onun yü-

zünden güçlü olmadığını söylemiş. Mentina askere gidip ölen öbür çocuklarının sağlam oldukları, bunun böyle doğmuş olduğu yanıtını vermiş doktora; kendisini ısırmaya kalkan kuduz köpeğin sütünü keseceğini de biliyormuş. Doktor azarlamış onu, sütten değil, çalı toplamaktan, yağmurda yalınayak dolaşmaktan, nohutla mısır ezmesi yemekten, sepet taşımaktan olduğunu söylemiş. Vaktiyle düşünmek gerekirdi, artık çok geç demiş doktor. Mentina, öbür çocukların sağlıklı doğduklarını söylemiş, ertesi gün de ölmüş.

Çocuk sırtını duvara dayamış bizi dinliyordu, gülmediğini –çeneleri çıkık, dişleri ayrıktı, gözünün altı kabuk bağlamıştı– ama güldüğü izlenimini verdiğini, konuşulanları kaçırmamaya çalıştığını anladım.

Kadına: "Valino'ya bakmaya gidiyorum ben, dedim. Tek başıma kalmak istiyordum. Ama kadın çocuğa bağırdı: "Fırla, sen de git bak!"

Çayıra doğru gittim, güneşten kavrulmuş sert toprağa dönüşmüş bağ boyunca yürüdüm. Bağın gerisinde fındık ağaçlarının koyu gölgesinin yerini göz alabildiğine uzanan bir mısır tarlası almıştı, ama yine de küçücüktü tarla, bir mendil kadardı. Cinto peşimden seke seke geliyordu, bir çırpıda ceviz ağacına vardık. Burayla yol arasında durmadan dolaşıp oynamış, düşmüş fındıkları, elmaları toplamak için kıyıya inmiş, öğleden sonralarını keçi ve kızlarla birlikte bu çayırda geçirmiş olmam, kış günlerinde buraya gelebilmek için havanın açmasını beklemiş olmam, inanılmaz geliyordu bana; burası başlı başına bir ülke, dünyanın tümü olsa bile. On üç yaşındayken, Padrino yerleşmek için Cossano'ya gittiğinde bir rastlantı sonucu buradan ayrılmamış olsaydım, hâlâ Valino ya da Cinto gibi yaşıyor olacaktım.

Karnımızı doyurmayı nasıl başardığımız bir gizdi benim için. Elmaları, balkabaklarını, nohutları azar azar ısırırdık. Virgilia açlığımızı gidermeyi becerirdi. Ama onca çalıştıktan sonra elde ettiklerini paylaşmak zorunda kalan

Valino'nun yüzündeki kederin anlamını, ancak şimdi anlıyorum. Sonuçlar ortada: Bu yabanıl kadınlar, bu topal çocuk.

Cinto'ya fındık ağaçlarını görmüş olup olmadığını sordum. Sağlam ayağı üzerinde kendini dengeleyip kuşkuyla bana baktı ve kıyıda hâlâ birkaç ağacın kaldığını söyledi. Konuşmak için dönünce, asmaların üstünden harman yerinde bize bakmakta olan kara kadını gördüm. Giysimden, gömleğimden, ayakkabılarımdan utanç duydum. Yalınayak yürümeyeli ne kadar zaman olmuştu? Cinto'yu bir zamanlar benim de kendisi gibi olduğuma inandırmak için, ona böyle Gaminella'dan söz etmek yeterli değildi. Onun gözünde Gaminella dünya demekti ve herkes böyle söz ediyordu Gaminella'dan. Çocukluğumda karşıma benim gibi kocaman bir adam çıksaydı da, onu tarlalarda dolaştırsaydım ne derdim ona? Bir an hayale kapıldım, kızlarla keçi evde beni bekliyorlardı, bu büyük olayı övünerek anlatacaktım onlara.

Peşimden gelen Cinto'nun ilgisi uyanmıştı artık. Bağın dibine kadar götürdüm onu. Kütükleri tanıyamadım; aşılamayı kimin yapmış olduğunu sordum. O aklına geleni söylüyor, kendini önemsiyor; Villa'daki kadının domatesleri toplamak için ancak dün geldiğini söylüyordu. "Size de bıraktı mı?" diye sordum. "Biz daha önce toplamıştık," dedi.

Bağın arkasında, bulunduğumuz yerde hâlâ ot ve keçinin su yalağı vardı ve tepe başımızın üstünde yükseliyordu. Uzaktaki evlerde kimlerin oturduğunu söylettim ona, bir zamanlar kimlerin oturduğunu, ne cins köpekleri olduğunu anlattım ve o sırada hepimizin çocuk olduğumuzu söyledim. Beni dinliyor ve hâlâ orada insan olduğunu söylüyordu. Sonra kıyıdan ayaklarımıza doğru yükselen ağacın üstündeki ispinoz yuvasının durup durmadığını sordum. Hiç sepetle Belbo'ya balık avlamaya gidip gitmediğini de sordum.

Her şeyin bunca değişmesine karşın yine de aynı kalması garipti. Eski asmaların bir teki bile kalmamıştı, bir tek hayvan bile kalmamıştı; şimdi çayırlar kıraçtı, asmalar kurumuştu, insanlar göçmüş, büyümüş, ölmüşlerdi, kökler açığa çıkmış Belbo'ya sarkmıştı, ama çevreye bakınca, Gaminella'nın koca yamacı, Salto tepelerindeki uzak patikalar, harman yerleri, kuyular, sesler, çapalar, her şey hep aynıydı, her şeyde bir zamanların kokusu, tadı, rengi vardı.

Çevre köyleri bilip bilmediğini, Canelli'ye hiç gidip gitmediğini sordum ona. Babası Gancia'ya üzüm satmaya gittiğinde o da arabayla gitmiş. Kimi günler de Piola'nın çocuklarıyla birlikte Belbo'yu geçip trenin geçişini görmek için demiryoluna gidermiş.

Benim zamanımda bu vadinin daha büyük olduğunu, insanların arabalarla dolaştıklarını, erkeklerin yeleklerine altın zincir taktıklarını, köydeki, İstasyondaki kadınların güneş şemsiyesi taşıdıklarını anlattım ona. Eğlenceler düzenlendiğini –düğünler, vaftizler, Meryem Ana yortuları– uzaklardan, tepelerin ötesinden insanların geldiğini, çalgıcıların, avcıların, belediye başkanlarının geldiklerini anlattım. Büyük evler vardı –Canelli Tepesindeki Nido gibi– tıpkı Angelo Otelinde olduğu gibi, içinde on beş-yirmi kişinin kalabildiği odaları vardı bu evlerin ve yenilir içilir, gün boyunca çalgı çalınırdı. O zamanlar biz çocuklar da harman yerinde eğlence düzenler, yazın seksek oynardık; kışın da buz üzerinde topaç döndürürdük. Seksek oynarken, çakıllarla çizili çizgileri çakıllara dokunmadan, onun gibi tek ayakla zıplayarak geçerdik. Bağbozumundan sonra avcılar tepelerde, korularda dolaşırlardı, Gaminella'nın, San Grato'nun, Camo'nun ötesine giderler, üstleri başları çamur içinde, yorgunluktan bitkin, ama keklik, tavşan, av hayvanı yüklü olarak dönerlerdi. Biz evden onların geçtiğini görürdük, sonra geceye dek köydeki evlerden eğlence sesleri duyulurdu ve Nido'daki evin de bütün pencereleri aydınlanırdı –o zamanlar ev görünürdü, bu ağaçlar yoktu–

yangın çıkmış gibi olurdu, sabaha dek konukların gölgeleri görülürdü.

Gözünün altı kabuk bağlamış Cinto, kıyıya çökmüş, ağzı bir karış açık dinliyordu.

"Ben de senin gibi bir çocuktum, dedim ona. "Padrino'nun evinde oturuyordum burada; bir keçimiz vardı. Keçiyi otlatmaya götürürdüm. Artık avcıların geçmediği kış sevimsiz olurdu, dereye bile inilmezdi, çünkü hem taşkın, hem buzlanma olurdu, bir kez de ormanda yiyecek bulamayan kurtlar –şimdi artık yok– Gaminella'dan aşağıya inmişlerdi; sabah ayak izlerini görmüştük karda. Köpek izine benziyordu, ama daha derindi. Ben kızlarla birlikte arka odada yatardım, geceleri kıyıda buz kesen kurtların yakınmalarını duyardık..."

"Geçen yıl kıyıda bir ölü bulundu," dedi Cinto.

Durdum. Kimin öldüğünü sordum.

"Bir Alman, dedi. Direnişçiler Gaminella'ya gömmüşlerdi. Derisi soyulmuştu...

"Yola bu kadar yakın mı?" diye sordum.

"Yo, yukarılardan vurmuş kıyıya. Su sürüklemiş aşağıya. Babam çamurların, taşların altında buldu onu."

7

Bu sırada dere ağzından, bir dalı kesmekte olan bir budama bıçağının sesi geldi, her vuruşta Cinto gözlerini yumuyordu.

"Babam," dedi, "orada, aşağıda."

Az önce kadınlar konuşurken ben ona bakınca niçin gözlerini yumduğunu sordum. Hemen içgüdüsel olarak gözlerini yumup böyle bir şey yaptığını kabul etmedi. Gülmeye başladım ve çocukken benim de aynı oyunu oynadığımı söyledim ona; böylece yalnızca görmek istediğim şeyleri görmüş olur, gözlerimi yeniden açıp her şeyi eskisi gibi bulunca sevinirdim.

Bunun üzerine keyiflenerek dişlerini gösterdi, tavşanların da böyle yaptıklarını söyledi.

"O Almanı," dedim, "karıncalar yemiştir."

Harman yerinden Cinto'ya seslenen, Cinto'yu çağıran, Cinto'ya söylenen kadının sesi gülümsetti bizi. Tepelerde böyle sesler sık duyulur.

"Nasıl öldürüldüğünü anlayamadılar," dedi. "İki kış toprak altında kalmış..."

Biz kalın yapraklar, böğürtlenler ve naneler arasından aşağıya doğru inerken, Valino şöyle bir başını doğrulttu. Budama bıçağıyla bir söğüdün kızıl dallarını buduyordu. Dışarının ağustos sıcağına karşılık burası her zaman olduğu gibi serin, loştu. Eskiden buraya su gelir, yazın bir birikinti oluştururdu.

Söğüt dallarını kurumaları için nereye koyduğunu sordum ona, bu yıl çok kurak geçiyordu. Dalları yerden

kaldırmak için eğildi, sonra vazgeçti. Ayaklarıyla dallara basarak budama bıçağını pantolonunun arka cebine astı, bana bakmaya koyuldu. Üstünde, asmalar ilaçlanırken giyilen çamura bulanmış bir pantolonla, neredeyse gök mavisi bir şapka vardı.

"Bu yıl üzüm iyi," dedim. "Bir de yağmur yağsa.

"Hep birşeyler eksik olur zaten," dedi Valino. "Fıçı için Nuto'yu bekliyorum. Gelmeyecek mi?"

Bunun üzerine Gaminella'ya şöyle bir uğradığımı, tarlaları görmek istediğimi söyledim. Tanıyamamıştım burayı, her yer işlenmişti. Bağ üç yıllıktı değil mi? Evde de, değişiklik yapıp yapmadıklarını sordum. Biz buradayken baca çekmezdi. Duvarı yıkmışlar mıydı?

Valino evde kadınların oturduklarını söyledi. Bu işleri onların düşünmeleri gerekirdi. Ağaçların yaprakları arasından yukarıya doğru baktı. Toprağın her yerdeki toprak gibi olduğunu, ürün almak için insan gerektiğini, ama burada artık insan kalmadığını söyledi.

Savaştan ölenlerden söz ettik daha sonra. Oğullarıyla ilgili bir şey demedi. Ağzında geveledi. Ben direnişçilerden, Almanlardan söz edince omuzlarını silkti. O sıralarda Orto'da olduğunu, Ciora'nın evinin yandığını gördüğünü söyledi. Bir yıl boyunca kimse hiçbir iş yapmamış tarlalarda, bütün bu insanlar evlerine dönseler –Almanlar yurtlarına, çocuklar tarlalara– ne iyi ederlermiş. Bir sürü yabancı yüz, yabancı insan çıkmış ortaya, çocukluğunun panayır yerlerinde bile bunca yabancı görülmezmiş.

Cinto ağzı bir karış açık, bizi dinliyordu. "Kimbilir," dedim, "ormanlarda kaç kişi gömülüdür daha.

Valino asık bir suratla baktı bana, gözleri bulanık ve sertti. "Bir sürü, bir sürü," dedi. "Yeter ki arayacak zamanın olsun." Sesinde ne tiksinti, ne de acıma vardı. Mantar ya da yakacak toplamaya gitmekten söz eder gibiydi. Bir an canlandı, sonra: "Yaşarken bir işe yaramadılar, ölüleri de yaramaz," dedi.

'Nuto cahil, zavallı derdi buna,' diye geçirdim içimden; dünyanın hep aynı olup olmadığını sorardı. Birçok yeri dolaşmış, bu çevredeki yoksulluğu görmüş olan Nuto, bu savaşın bir işe yarayıp yaramadığını sormazdı hiç. Savaş kaçınılmazdı, bir tür alınyazısıydı. Nuto'ya göre, olacak bir şey herkesi ilgilendirir ve dünya kötü kurulduğu için düzeltilmesi gerekirdi.

Valino, yukarıya bir bardak içki içmeye çağırmadı beni. Söğüt dallarını alıp Cinto'ya ot toplayıp toplamadığını sordu. Biraz öteye giden Cinto yere bakarak sustu. Bunun üzerine Valino ileriye doğru bir adım atıp serbest eliyle bir söğüt dalını şaklattı. Cinto yana sıçradı, Valino tökezleyip sonra dengesini buldu. Cinto dere yatağının dibinden ona bakıyordu şimdi.

Yaşlı adam, kollarında söğüt dalları bayıra doğru yürümeye koyuldu. Tepeye vardığında bile dönüp arkasına bakmadı. Sanki Cinto ile oyun oynamaya gelmiş bir çocuk yerine koydum kendimi, adam bana bir şey yapamayacağı için Cinto'ya el kaldırmıştı. Ben ve Cinto, hiçbir şey demeden birbirimize baktık gülümseyerek.

Ağaçların serin gölgesinde kıyı boyunca yürüdük, ama güneşin altındaki su birikintilerinin üzerinden geçmek, sıcağı ve teri duyumsamaya yetiyordu. Bizim çayırın karşısında, Morone'nin bağına destek olan taş duvarı inceliyordum ben. Tepede böğürtlenlerin üzerinde açık renkli ilk asma sürgünleri, yaprakları şimdiden kızarmış güzel bir şeftali ağacı görülüyordu; ağaç, benim zamanımda kıyıya yuvarlanan şeftalileri gözümüze bizimkilerden daha güzel görünen şeftali ağacı gibiydi. Yaz aylarında kırmızı sarı yapraklara bürünen bu elma, şeftali ağaçları bugün bile ağzımı sulandırıyordu, çünkü yaprakları olgun birer meyveye benziyor, insan bu yaprakların altında mutlu oluyordu. Bence her ağaç meyve vermeli; bağlarda böyledir.

Cinto ile top oynayanlardan, kâğıt oynayanlardan söz ettik; akasyaların arasından küçük duvarın altındaki yola ulaştık. Cinto meydanda tezgâh kuran birinin elinde bir

deste kâğıt görmüş, evinde de birinin sokakta düşürdüğü bir maça ikilisiyle bir kupa papazı varmış. Biraz kirliymişler, ama iyi durumdaymışlar, öteki kâğıtları da bulabilirse işe yararlarmış. Ona geçimlerini kumarla sağlayan, evlerini tarlalarını kumara yatıran insanlar olduğunu söyledim. Bir köyde, üstü altın sikke dolu kumar masası gördüğümü, oynayanların da yeleklerinde tabanca olduğunu söyledim. Bir zamanlar benim çocukluğumda bizde de, üzümlerini ya da buğdaylarını satan çiftlik sahipleri atları koşar, akşam serinliğinde altın dolu torbalarla Nizza'ya, Acqui'ye giderlerdi; gece boyunca altınlarını, sonra ağaçlarını, sonra tarlalarını, sonra ahırlarını yitirirlerdi ve ertesi sabah bir han yatağında Meryem Ana ve zeytin dalı tablosunun altında ölüleri bulunurdu. Kimisi de tek atlı arabasına binip gider, bir daha haber alınmazdı ondan. Birisi karısını bile kumarda yitirmiş, anasız kalan çocukları evden kovulmuş, piç olmuşlardı.

"Maurino'nun oğlu piç, dedi Cinto.

"Bazıları piçleri evlerine alırlar, dedim. "Piçleri hep yoksullar alır evlerine. Maurino'nun bir oğlan çocuğa gereksinim duyduğu anlaşılıyor...

"Piç olduğunu söylerlerse çok kızıyor," dedi Cinto.

"Söyleme sakın. Baban seni kapı dışarı ederse, senin suçun ne? Çalışma isteğin olsun yeter. Çift çubuk sahibi olmuş bir sürü piç biliyorum ben."

Kıyıdan ayrılmıştık, önümden fırlayan Cinto alçak bir duvarın üstüne oturmuştu. Ağaçların arkasında, yolun karşı tarafında Belbo vardı. Öğleden sonra keçinin peşinde bayırlarda, su yataklarında dolaştıktan sonra, buraya oynamaya gelirdik. Yolun çakılları hâlâ aynıydı, ağaçların körpe gövdeleri akarsu gibi kokuyordu.

"Tavşanlara ot toplamaya gitmeyecek misin?" dedim.

Cinto gideceğini söyledi. Bunun üzerine yürümeye başladım ve dönemece dek gözlerinin sırtımda olduğunu duyumsadım.

8

Valino'nun içeri girmeme izin vermesi için, Gaminella'daki eve Nuto ile gitmeye karar verdim. Ne var ki bu yol Nuto'ya ters geliyordu. Oysa ben sık sık geçiyor, Cinto'yu beni bekler ya da kamışların arasından çıkarken görüyordum. Bir ayağını alçak duvara dayayıp benim anlattıklarımı dinliyordu.

İlk birkaç günden sonra şenlik ve top oyunları sona erince Angelo Oteli yine sakinleşti. Sinek vızıltıları arasında pencereden boş meydana bakarak kahvemi içerken, kendimi belediyenin balkonundan bakan bir belediye başkanı sanıyordum. Çocukken düşünemezdim böyle bir şeyi. İnsan yurdundan uzaktayken zorunlu olarak çalışıyor, istemese de para-pul sahibi oluyor; para-pul sahibi olmak, gurbete gitmek ve benim gibi zengin olmuş, büyümüş, şişmanlamış, özgür olarak geriye dönmek demektir. Çocukken bunu bilmezdim, oysa gözlerimi yoldan, gelip geçenlerden, Canelli'deki büyük evlerden, gökyüzünün dibindeki tepelerden ayırmazdım hiç. Benim tersime, buralardan bir yere gitmemiş olan Nuto, alınyazısı diyor buna. O, ne dünyayı dolaştı, ne de para-pul sahibi oldu. Bu vadide birçok kişinin başına gelen, onun da başına gelebilirdi; bir ağaç gibi büyümek, Bormida'nın ötesinde neler olup bittiğinden habersiz, ev, bağbozumu ve panayır sarmalının dışına çıkamadan bir kadın gibi, bir keçi gibi yaşlanmak. Ne var ki, bir yere gitmemiş de olsa, alınyazısı onun da başına birşeyler getirmişti; her şeyin anlaşılması, düzeltilmesi,

dünyanın kötü kurulmuş olduğu, onu değiştirmenin herkesin yararına olacağı düşüncesine varmıştı.

Çocukken keçiyi kovalarken, kışın ayağımı öfkeyle bastırarak çalıları kırarken ya da yeniden açtığımda tepe kaybolacak mı diye gözlerimi yumarken, daha o zamanlar alınyazıma, evsiz yaşamaya, tepelerin ardında daha güzel, daha varlıklı bir köy olduğunu umut etmeye hazırlandığımı anlıyorum şimdi. Bu otel odası –o zamanlar hiç gelmemiştim buraya– cepleri altın dolu birinin, bir çiftlik sahibinin, dünyayı dolaşmak için arabasıyla yola çıktığında, güzel bir sabah kendini burada bulacağını, beyaz lavaboda ellerini yıkayacağını, cilalı eski masada mektup yazacağını, mektubun kente gideceğini, uzaklara gideceğini ve mektubu avcıların, belediye başkanlarının, küçük şemsiyeli kadınların okuyacaklarını, sanki oldum olası biliyordu. İşte şimdi gerçekleşiyordu bunlar. Sabah kahvemi içmiş, Amerika'ya, Cenova'ya mektuplar yazmıştım, param vardı, insan çalıştırıyordum. Belki bir ay sonra yeniden denize açılacak, mektuplarımın peşinden koşacaktım.

Bir gün kahvemi aşağıda, sıcaktan yanan meydanın önünde Cavaliere[1] ile birlikte içtim. Cavaliere benim zamanımda Castello'daki tarlaların, bir sürü değirmenin sahibi olan ve ben dünyaya gelmeden önce Belbo'da bir de bent yaptırmış olan eski Cavaliere'nin oğluydu. Kimi kez uşağının sürdüğü çift atlı arabasıyla anayoldan geçerdi. Köyde, içinde adını kimsenin bilmediği ağaçlar bulunan bahçesinin etrafı duvar çevrili, küçük bir konakları vardı. Kışın okula koşarken kapısının önünde durakladığımda pencerelerin rüzgârlıkları hep kapalı olurdu.

Eski Cavaliere ölmüştü artık, yeni Cavaliere avukatlık yapmayan, kel kafalı ufak tefek bir avukattı; tarlaları, atları, değirmenleri bekârlık günlerinde kentte har vurup harman savurmuştu; büyük Castello ailesi yok olmuştu; elinde, eski bir bağla, eski giysiler kalmıştı, gümüş saplı bir bastonla köyde dolaşıp duruyordu. Benimle saygılı konuş-

[1] Şövalyelik nişanı sahibi. Şövalye. (Çev.)

tu; nereden geldiğimi biliyordu; Fransa'ya da gidip gitmediğimi sordu ve kahvesini serçe parmağını açıp öne doğru eğilerek içti.

Her gün otelin önünde duruyor, öbür müşterilerle konuşuyordu. Çok şey biliyordu, gençlerden, doktordan, benden daha bilgiliydi, ama bildikleri şimdi sürdüğüm yaşamla uyuşmuyordu; eski Cavaliere'nin tam zamanında öldüğünü anlamak için, söylediklerini dinlemek yeterli oluyordu. Konağın palmiyelerle, uzak ülke bitkileriyle etiketli çiçeklerle dolu bahçesine benzetiyordum onu. Cavaliere de kendine göre köyden kaçmış, dünyayı dolaşmış, ama talihi rast gitmemişti. Akrabaları bırakmışlardı onu, karısı (Torino'lu bir kontes) ölmüştü, oğlu, tek çocuğu, geleceğin Cavaliere'si askere bile gitmeden bir kadın ve kumar sorunu yüzünden canına kıymıştı. Oysa elinde kalan son bağı işleyen köylülerle aynı kulübede yatan bu yaşlı, bu düşkün adam hep saygılıydı, hep düzenliydi, hep soyluydu ve beni her gördüğünde şapkasını çıkartıyordu başından.

Meydandan, belediyenin damının gerisinden, bakımsız, ot sarmış bir bağla, daha yukarıda gökyüzüne yükselen çamlar ve kamışlardan oluşan toprağı görünüyordu. Öğleden sonra kahve içmeye gelen işsiz güçsüzler, San Grato'nun yarısına sahip olan, ama köylerine yakın olmak için onun evinde kalıp bağı çapalamayı bile akıllarına getirmeyen ortakçıları nedeniyle sık sık dalga geçiyorlardı onunla. Ama o içtenlikle, ortakçıların bir bağın neye gereksinme duyduğunu çok iyi bildikleri ve eskiden soyluların, toprak sahiplerinin avlanmak için ya da canları istediği için topraklarının bir bölümünü işlemedikleri yanıtını veriyordu.

Cavaliere'nin ava çıkma düşüncesi herkesi güldürmüştü, nohut ekerse daha iyi edeceğini söyledi birisi.

"Ben ağaç diktim," dedi, o beklenmedik bir öfkeyle, sesi de titriyordu. Onca bilgili olmasına karşılık kendini savunamıyordu, konuyu değiştirmek için ben de söze girdim. Konu değişti, ama eski Cavaliere'nin hiç de ölmemiş

olduğu görüldü, çünkü bu düşkün adam beni anlamıştı. Ben kalkınca, benimle konuşmak istediğini söyledi, ötekilerin bakışları altında meydanda yürüdük. Çok yaşlı ve yalnız olduğunu, evinin konuk ağırlamaya elverişli olmadığını, ama canım çeker de onu görmeye gidecek olursam çok sevineceğini söyledi. Başka yerleri görmeye gittiğimi biliyordu; bu nedenle boş vaktim olursa... Yine yanılmıştım; 'Göreceksin, bu da malını satmaya kalkacak sana,' dedim kendi kendime. Köye alışveriş yapmak için gelmediğim yanıtını verdim ona. "Yo, yo," dedi hemen, "böyle demek istemedim. Yalnızca bir ziyaret... Size ağaçları göstermek istiyorum, izniniz olursa..."

Onu hazırlık yapmak yükünden kurtarmak için hemen gittim. Koyu renkli damların, evlerin avluların üstündeki daracık yol boyunca, birçok nedenden ötürü bağı satamayacağını söyledi; çünkü adını taşıyan son topraktı, çünkü satarsa başkalarının evine sığınmak zorunda kalırdı, çünkü ortakçılar böyle istiyorlardı, çünkü çok yalnızdı...

"Siz," dedi, "bu köylerde topraksız kalmanın ne demek olduğunu bilemezsiniz. Ölüleriniz nerede gömülü sizin?"

Bilmediğimi söyledim. Bir an sustu, ilgisi uyandı, şaşırdı, başını salladı.

"Anlıyorum, dedi alçak sesle. "Yaşam böyle.

Ne yazık ki, bir yakınını daha yeni gömmüştü köyün mezarlığına. On iki yıl geçmişti aradan, ama daha dün gibiydi. İnsana yaraşır bir ölüm, boyun eğilen bir ölüm, güvenerek düşünülebilen bir ölüm olmamıştı. "Bir sürü aptalca hata yaptım, dedi. "Hayatta hata yapılıyor. Yaşlılığın asıl yükü pişmanlıklar. Bir şey için kendimi bağışlayamıyorum. O çocuk...

Kamışların altında, yolun dönemecine gelmiştik. Durdu, kekeleyerek, "Nasıl öldüğünü biliyor musunuz?" dedi.

Evet, anlamına başımı salladım. Elleriyle bastonun sapını sıkı sıkıya tutarak konuşuyordu. "Bu ağaçları diktim," dedi. Kamışların ardında bir çam görünüyordu. "Bu-

radan tepenin doruğuna dek toprak onun hoşlandığı gibi, çocukken gittiği park gibi özgür, yabanıl olsun istedim..."

Bu da bir düşünceydi. Bu kamış kümeleri, arkadaki kızılımsı çamlar, diplerindeki gür otlar bana Gaminella'daki bağın tepesindeki çukuru anımsattı. Burada güzel olan, tepenin doruğunun olması ve her şeyin boşlukta sona ermesiydi.

"Her yerde böyle ekilmemiş bir toprak bırakmak gerekir," dedim. "Ama bağ bakım ister."

Ayaklarımızın dibinde bakımsız dört kütük duruyordu. Cavaliere alaycı bir biçimde yüzünü buruşturup başını salladı. "Yaşlandım ben, dedi. "Köylülük."

9

Artık evin avlusuna inip onun gönlünü etmem gerekiyordu. Bana bir şişe şarap açacağını, sonra da parasını ortakçılarına ödemek zorunda kalacağını biliyordum. Geç olduğunu, köyde beni beklediklerini, bu saatte ağzıma bir şey koymadığımı söyledim. Onu korusunda, çamların dibinde bıraktım.

Gaminella yolundan her geçtiğimde, köprünün yanındaki sazlıkta bu olayı düşündüm. Burada ben de Angiolina ve Giulia ile oynamış, tavşanlar için ot toplamıştım. Cinto da çoğu kez köprüde oluyordu, çünkü ona balık oltasıyla ipi vermiş, açık denizde nasıl balık avlandığını, nasıl martı vurulduğunu anlatmıştım. Buradan ne San Grato, ne de köy görünüyordu. Ama Gaminella ile Salto'nun sırtlarında, Canelli'nin ötesindeki en uzak tepelerde koyu ağaç, kamış ve fundalık kümeleri vardı –hep aynıydılar– ve Cavaliere'ninkilere benziyorlardı. Çocukluğumda bu yüksekliğe dek çıkmamıştım hiç; delikanlılığımda çalışıyor, panayırlara dansa gitmekle yetiniyordum. Şimdi, kesin bir karara varmış olmasam da yukarıdaki düzlüklerde, kamışların ve uzaklardaki son mandıraların arkasında bir şey olması gerektiğini düşünüyordum. Ne olabilirdi? Yukarıda toprak işlenmiyor, güneşten kavruluyordu.

"Bu yıl şenlik ateşi yakıldı mı?" diye sordum Cinto'ya. "Biz hep yakardık. San Giovanni Gecesi bütün tepe ışıl ışıl olurdu."

"Küçük bir ateş, dedi. "İstasyonda büyük bir ateş yakıyorlar, ama buradan görünmüyor. Piola eskiden çalı demetleri yaktıklarını söylüyor.

Piola onun Nuto'suydu, ince uzun bir çocuktu. Belbo kıyısında Cinto'nun topallaya topallaya onun peşinden koştuğunu görmüştüm.

"Kimbilir," dedi, "niçin yakıyorlar bu ateşleri?"

Cinto durmuş, dinliyordu. "Benim zamanımda, dedim, "yaşlılar ateşin yağmur getirdiğini söylerlerdi... Senin baban da şenlik ateşi yaktı mı? Bu yıl yağmur gerekecek buraya... Her tarafta şenlik ateşi yakıyorlar."

"Toprağa iyi geliyor," dedi Cinto. "Besliyor."

Sanki bir başkası olmuştum. Onunla, Nuto'nun benimle konuştuğu gibi konuşuyordum.

"Peki öyleyse ateşi niçin hep ekili yerlerin dışında yakıyorlar?" dedim. "Ertesi sabah sokaklarda, kıyıda, çalılıklarda ateşin kalıntılarını görüyorsun..."

"Bağı tutuşturamazsın ya!" dedi gülerek.

"Elbette, ama gübre verirsin...

Bu konuşmalarımız hiçbir zaman sona ulaşmıyordu, çünkü ya öfkeli ses onu çağırıyor ya da Piola'ların çocuklarından biri ya da Morone'li bir çocuk geçiyor ve Cinto doğrulup tıpkı babası gibi: 'Gidip bir bakalım, ne oluyor?' diyerek gidiyordu. Benim yanımda ayıp olmasın diye mi, yoksa istediği için mi kaldığını hiçbir zaman anlayamadım. Doğrusu, Cenova Limanının nasıl olduğunu, yüklerin nasıl yüklendiğini, gemilerin düdüklerini, gemicilerin dövmelerini, denizde kaç gün kalındığını anlattığımda gözlerini kısarak beni dinliyordu. Bu çocuk, bu bacakla bu köyde hep aç kalır diyordum. Ne çapa yapabilir, ne de küfe taşıyabilir. Askere almayacakları için, kenti de göremeyecek. Hiç olmazsa bu isteği uyandırabilseydim onda.

"Gemilerin düdükleri," dedi, bunlardan söz ettiğimiz gün, "savaş varken Canelli'de çalınan canavar düdükleri gibi mi?"

"Duyuluyor muydu buradan?"

"Hem de nasıl. Trenin düdüğünden daha güçlüymüş. Herkes duymuş. Geceleri sokağa çıkıp Canelli'yi bombalıyorlar mı diye bakarlarmış. Hem düdüğü duydum, hem de uçakları gördüm ben..."

"Ama sen kucak çocuğuydun o zamanlar..."

"Ant olsun ki anımsıyorum.

Çocuğa neler anlattığımı söyleyince, Nuto klarneti ağzına alacakmış gibi dudaklarını büzdü, başını güçlü bir biçimde salladı. "İyi etmemişsin," dedi. "İyi etmemişsin. Ne diye aklını çeliyorsun çocuğun? Düzen değişmedikçe garibin teki olarak kalacak hep..."

"Hiç olmazsa ne yitirdiğini bilsin."

"Ne işine yarayacağını sanıyorsun? Dünyada durumu iyi insanlarla durumu kötü insanlar olduğunu görmesi ne işine yarayacak? Anlama yeteneği varsa, babasına baksın yeter. Pazar günü meydana gitsin yeter, kilisenin basamaklarında avuç açan kendisi gibi bir topal vardır hep. İçeride de varlıklılar için, adlarının pirinç üzerine yazılı olduğu sıralar vardır..."

"Gözlerini ne kadar çok açarsan, dedim, "o kadar iyi kavrar her şeyi."

"Ama onu Amerika'ya göndermenin de bir anlamı yok. Amerika buraya geldi. Milyonerler de, açlıktan ölenler de burada."

Cinto'nun bir iş öğrenmesi gerektiğini, bunu öğrenmek için de babasının boyunduruğundan kurtulması gerektiğini söyledim. "Piç olarak doğsa daha iyi olurdu," dedim. "Buradan gidip paçasını kurtarmalı. İnsan içine girmedikçe babası gibi olacak."

"Değiştirilmesi gereken çok şey var," dedi Nuto.

Bunun üzerine Cinto'nun uyanık bir çocuk olduğunu, ona da bizim Mora gibi bir çiftlik gerektiğini söyledim. "Mora dünya gibiydi," dedim. "Amerika gibiydi, bir deniz limanıydı. İsteyen gelir, isteyen giderdi, çalışılır, çene çalınırdı... Cinto daha çocuk, ama büyüyecek. Kızlar

olacak. Uyanık bir kadınla tanışmak ne demektir, biliyor musun? Irene gibi, Silvia gibi kızlarla?.."

Nuto hiçbir şey demedi. Mora'dan söz etmekten hoşlanmadığını daha önce de anlamıştım. Çalgı çaldığı yıllara ilişkin bir sürü şey anlatmıştı bana, ama daha gerilere, çocukluk yıllarımıza değinmemişti hiç. Ya da konuyu uygun gördüğü bir biçimde değiştirmiş, bir tartışma başlatmıştı. Bu kez dudaklarını büzüp bir şey demedi, ancak ben hasat kaldırıldıktan sonra yakılan şenlik ateşlerinden söz edince başını doğrulttu. "Toprağa iyi gelir," dedi. "Toprağı diriltir."

"Ama Nuto," dedim, "Cinto bile inanmıyor buna."

Ne olduğunu, toprağı sıcağın mı, alevin mi, özsuyun mu uyandırdığını o da bilmiyordu, ama bildiği, kıyısında şenlik ateşi yakılan tarlanın daha gür, daha canlı ürün verdiğiydi.

"Bu yeni bir şey," dedim. "Peki aya da inanıyor musun?"

"Aya ister istemez inanacaksın," dedi Nuto. "Dolunayda bir çam ağacını budamaya kalkarsan, böcekler sarar gövdesini. Mahzeni, ay daha yeniyken yıkayacaksın. Aşıyı bile ay daha birkaç günlükken yapmazsan tutmaz."

Dünyayı dolaşırken ipe sapa gelmez çok şey duymuştum, ama bunlar gibisini duymamıştım. Nenesi yaşındakiler gibi boşinançlara kulak asacaksa hükümeti, papazların vaazlarını eleştirmenin bir yararı yoktu. Bunun üzerine Nuto sakin sakin, boşinancın kötülük yapmak, köylüleri soymak, onları karanlıkta bırakmak için aydan ve şenlik ateşlerinden yararlanmak demek olduğunu, asıl bunu yapanın cahil olduğunu ve meydanda kurşuna dizilmesi gerektiğini söyledi. Bunları konuşabilmek için yeniden köylü olmalıydım. Valino gibi yaşlı biri, belki hiçbir şey bilmezdi, ama toprağı iyi tanırdı.

Bir süre kudurmuş köpekler gibi tartıştık, sonunda onu bıçkıya çağırdılar, ben de gülerek yola koyuldum. Mora'ya gitmek ister gibi oldum, ama hava çok sıcaktı.

Canelli'ye doğru bakınca (bulutsuz, parlak bir gündü) bir bakışta Belbo Ovasını, karşıda Gaminella'yı, yanda Salto'yu, tepenin uzak yakasında da çınarların arasında Nido'daki kırmızı evi görebiliyordum. Bunca bağ, bunca su kıyısı, neredeyse bembeyaz bunca yanmış bayır içimde yeniden Mora bağlarında bağbozumunda olmak, sepetleriyle gelen Sor Matteo'nun kızlarını görmek isteği uyandırmıştı. Mora, Canelli yönündeki ağaçların ardında, Nido'nun bayırının altındaydı.

Mora'ya gitmek yerine Belbo üstündeki yaya köprüsünden geçtim ve yürürken iyi çapalanmış, yaprakları düzgün bakımlı bir bağdan ve ağustos güneşi altında kavrulmuş toprağın kokusundan daha güzel bir şey olmadığını düşündüm. Bakımlı bir bağ, sağlıklı bir insan, yaşayan, soluyan, terleyen bir beden gibiydi. Ve yeniden etrafıma bakarken bu ağaç ve kamış kümelerini, bu koruları, bu dereleri –çevredeki köylerin, beldelerin adlarını– düşündüm, bir işe yaramıyor, ürün vermiyorlardı, ama yine de güzel yanları vardı –her bağ bir leke oluşturuyordu– gözlerini buralarda dolaştırmak, kuş yuvaları olduğunu bilmek keyif veriyordu insana. 'Kadınlarda da buna benzer bir şey var,' diye düşündüm.

'Aptallık benimkisi,' dedim. 'Yirmi yıldır buralardan uzak kaldım, oysa buraları beni bekliyordu.' İlk kez Cenova sokaklarında yürüdüğümde uğradığım düş kırıklığı aklıma geldi; yolun ortasından yürüyor, bir tutam ot arıyordum. Evet, liman vardı, kızların yüzleri vardı, dükkânlar, bankalar vardı, ama bir kamış, bir çalı kokusu, küçücük bir asma neredeydi? Ayla şenlik ateşlerinin öyküsünü de biliyordum. Ancak bildiğimi, artık bilmediğimi anlamıştım.

10

Bunları düşünmeye başlayınca sonunu getiremiyordum, çünkü aklıma bir sürü olay, bir sürü istek, bir sürü eski yenilgi ve kendimi güvence altına aldığım, dostlar edindiğim, üzerine adımı yazabileceğim, bahçesini düzenleyebileceğim bir evim olduğu yanılgısına düştüğüm zamanlar geliyordu. Bunlara inanmıştım, kendi kendime şöyle bile demiştim: 'Üç-beş kuruş param olursa bir kadınla evlenip oğlumla birlikte köye gönderirim. Onlar da benim gibi orada büyürler.' Oysa oğlum yoktu, karım da yoktu elbette; denizden gelen, ayın ve şenlik ateşlerinin ne olduğunu bilmeyen bir aile için bu vadinin ne anlamı olabilirdi? Burada büyümüş olmak, şarapla mısır ezmesi gibi içine işlemiş olması gerekirdi buranın, ancak o zaman konuşmaya gerek duymadan bilirdin burayı; ve içinde bunca yıldır bilmeden taşımış olduğun şey, şimdi bir araba zincirinin şıngırtısında, bir öküz kuyruğunun vuruşunda, bir çorbanın tadında, gece meydanda duyulan bir seste uyanıverirdi.

Sorun Cinto'nun bunları bilmemesiydi –çocukken benim de bilmediğim gibi–, çekip gitmiş olanlar dışında, köyde de kimse bilmiyordu. Onunla dertleşmek, köydeki herhangi bir kimseyle dertleşmek istediğimde, onlara dış dünyadan, başımdan geçenlerden söz etmem gerekiyordu. Daha da iyisi, hiçbir şeyden söz etmemekti: Hiçbir şey olmamış gibi davranmalı, Amerika'yı, Cenova'yı beynime kazımalı, paraları cebimde saklamalıydım. Nuto dışındaki-

ler bundan hoşlanıyorlardı, o ise beni anlamaya çalışıyordu.

Angelo'da, pazarda, avlularda insanlar görüyordum. Kimisi yanıma geliyor, bana yine 'Mora'lı,' diyorlardı. Ne iş yaptığımı öğrenmek istiyorlardı, Angelo'yu ya da yolcu arabasını satın alıp almayacağımı öğrenmek istiyorlardı. Meydanda papazla tanıştırdılar beni, yıkık durumda olan bir kiliseden söz etti; belediye sekreteri bir köşeye çekip dosyamın hâlâ belediyede durduğunu, istersem inceleyebileceğimi söyledi. Alessandria'ya, hastaneye gitmiş olduğum yanıtını verdim ona. En az sıkıntıyı, köyün geçmişini ve eski başkanın kirli işlerini bilen Cavaliere veriyordu.

Anayolda ve çiftliklerde daha rahat ediyordum, ama yine inanmıyorlardı bana. Aradığımın, yalnızca daha önce görmüş olduğum bir şeyi yeniden görmek olduğunu birine anlatabilecek miydim? Arabaları, samanlıkları görmek, tahta bir kova, bir parmaklık, bir hindiba çiçeği, mavi damalı bir mendil, bir su kabağı, bir çapa sapı görmek istiyordum. Yüzleri böyle de seviyordum, her zaman gördüğüm gibiydiler: Kırış kırış yaşlı kadınlar, sakin öküzler, çiçekli kızlar, güvercinlikli çatılar. Bana göre aradan yıllar değil, mevsimler geçmişti. Kulağıma gelenler, gözüme ilişenler –kuraklıklar, panayırlar, eski, dünyadan önceki hasatlar– eskiye ne denli benziyorsa, o denli keyif alıyordum. Çorbalar, şişeler, budama bıçakları, harman yerindeki kütükler için de böyleydi.

Bu noktada Nuto yanıldığımı, bu tepelerden hâlâ hayvanlar gibi yaşanmasına, savaşın bir şeye yaramamış olmasına, her şeyin eskisi gibi olmasına karşı çıkmam gerektiğini söylüyordu.

Valino ile baldızından da söz ettik. Valino'nun artık baldızıyla yatması –ne yapabilirdi ki?– bir şey değildi, o evde çok daha kötü şeyler oluyordu: Valino belinden kayışını çözüp de kadınları hayvan kamçılar gibi dövdüğünde, çığlıkların Belbo Vadisinden bile duyulduğunu söyledi Nuto. Cinto'yu da dövüyormuş; şarap değildi nedeni, bu

kadar şarapları yoktu, yoksulluktu, çıkışı olmayan bu yaşamın yol açtığı öfkeydi.

Padrino ile ailesine ne olduğunu da öğrenmiştim. Bana evini satmak isteyen Cola'nın gelini anlattı. Padrino, evin satışından ellerine geçen üç-beş kuruşla gittikleri Cossano'da çok yaşlanmış –birkaç yıl önce– sokakta ölmüştü. Kızlarının kocaları sokağa atmışlardı Padrino'yu. Kızların küçüğü çocuk yaşta kocaya gitmişti; öteki, Angiolina da bir yıl sonra evlenmişti, Madonna della Rovere'de, ormanın gerisinde bir çiftlikte oturan iki kardeşe varmışlardı. Yaşlı adam ve çocuklarla birlikte orada yaşamışlar; yalnızca üzüm ve mısır ezmesi yemişler; yerleri sapa olduğu için ayda bir kez ekmek pişirmek için aşağıya inerlermiş. Erkekler çok çalışır, öküzlerin, kadınların canlarını çıkartırlarmış; kızların küçüğü tarlada yıldırım çarpması sonucu ölmüş; öteki, Angiolina ise yedi çocuk doğurmuş, sonra böğründe bir çıban çıkmış, üç ay acılar içinde kıvranmış; doktor yılda bir kez çıkarmış oraya, papazı bile göremeden ölmüş. Kızları ölünce, evde yaşlı adama yiyecek veren kimse kalmamış, tarlalarda, panayırlarda dolaşmaya başlamış; savaştan önceki yıl, Cola onu kocaman ak sakalıyla son bir kez görmüş, üstü başı kir içindeymiş. Sonunda dilenmek için gittiği bir harman yerinde o da ölmüş.

Üvey kızkardeşlerimi aramak, beni anımsayıp anımsamayacaklarını görmek için Cossano'ya gitmenin bir yararı yoktu artık.

Ben de bir sabah demiryolu boyunca, Mora yıllarında kaç kez gittiğim yoldan Canelli'ye gittim. Salto'nun altından, Nido'nun altından geçtim, çatıya ulaşan ıhlamur ağaçlarıyla, kızların oturdukları taraçasıyla, camlı balkonuyla ve bizlerin yaşadığımız kemerli basık kanadıyla Mora'yı gördüm. Tanımadığım sesler duydum, yoluma devam ettim.

Canelli'ye benim dönemimde olmayan upuzun bir caddeden girdim, ama kokuyu hemen tanıdım; keskin şarap tortusunun, Belbo'dan esen rüzgârın ve vermutun ko-

kusu. Pencerelerde saksıları, yüzleri, fotoğrafçıları ve küçük konaklarıyla dar sokaklar yine aynıydı. Değişmiş olan meydandı, yeni bir kahve, bir benzin istasyonu, toz kaldırarak gelip geçen motosikletler. Ama büyük çınar yerinde duruyordu. Yine bol para olduğu görülüyordu.

Sabahı bankada ve postanede geçirdim. Küçük bir kentti, tepelerde kimbilir daha kaç villa, saray yavrusu vardı. Çocukluğumda yanılmamıştım, Canelli adının dünyada bir ağırlığı vardı, buradan büyük bir pencere açılıyordu. Belbo Köprüsünden vadiye, Nizza'ya doğru uzanan alçak tepelere baktım. Hiçbir şey değişmemişti. Yalnız, geçen yıl bir çocuk babasıyla bir araba üzüm getirmişti satmak için. Canelli belki Cinto için de dünyaya açılan bir kapı olacaktı.

Her şeyin değişmiş olduğunu anladım birden. Canelli'yi böyle olduğu için seviyordum, tıpkı vadiyi, tepeleri, buraya ulaşan dereleri sevdiğim gibi. Burayı her şey sona erdiği için, yıllar yerine mevsimlerin birbirini izlediği son belde olduğu için seviyordum. Canelli'li sanayiciler istedikleri kadar köpüklü şarap üretebiliyorlardı. İşyeri, makine, vagon, ambar sahibi olmak bir zamanlar benim de yaptığım bir şeydi; Cenova'dan geçip kimbilir nereye uzanan yol buradan başlıyordu. Gaminella'dan başlayarak bu yolu aşmıştım ben. Yine çocuk olsam, bir kez daha aşardım bu yolu. Ne sonuç mu çıkar bundan? Hiçbir zaman buradan gerçekten uzaklaşmamış olan Nuto, dünyayı tanımak, düzeni değiştirmek, mevsimleri parçalamak istiyordu. Belki de yanılıyorum, hâlâ aya inanıyordu. Ama aya inanmayan ben, düşünüp taşındıktan sonra yalnızca mevsimlerin önem taşıdığını, sizi onların büyüttüğünü, beslediğini biliyordum. Canelli dünyanın tümüdür –Canelli ve Belbo Vadisi– ve zaman bu tepeler üstünde geçmez.

Akşama doğru demiryolunu izleyen anayola döndüm. Caddeyi geçtim, Nido'nun altından, Mora'dan geçtim. Salto'daki evde Nuto'yu üstünde iş tulumu, ıslık çalarak planya yaparken buldum, yüzü asıktı.

"Ne oldu?"

Tarla açan birisi Gaminella'daki bayırlarda iki ceset daha bulmuş, kafaları ezilmiş, ayakkabısız iki cumhuriyetçi casus. Kim olduklarını belirlemek için doktor, emniyet müdürü, belediye başkanı koşup gelmişler, ama üç yıl geçtiği için tanıyamamışlar. Cumhuriyetçi olmalıymışlar, çünkü direnişçiler vadide, meydanda kurşuna dizilerek, balkonlara asılarak öldürülür ya da Almanya'ya gönderilirlermiş.

"Üzülecek ne var bunda?" dedim. "Yeni bir şey değil.

Ama Nuto yüzünü asmış, ıslık çalarak düşüncelere dalmıştı.

II

Yıllarca önce –bizim burada savaş çoktan başlamıştı– demiryolu boyunca ne zaman yürüsem aklıma gelen bir gece geçirmiştim. Daha sonra olacakları –savaş, gözaltı, zoralım– kestiriyor, elimdekini satıp Meksika'ya göç etmeyi düşünüyordum. Meksika en yakın sınırdı ve gideceğim yer konusunda bilgi edinmeme yeterli sayıda yoksul Meksikalı görmüştüm. Fresno'da sonra bu düşünceden vazgeçtim, çünkü içki sandıklarım Meksikalıların bir işine yaramayacaktı, sonra savaş patladı. Savaşa aldırmadım, önlem almaktan, koşuşmaktan, ertesi gün her şeye yeniden başlamaktan bıkmıştım. Sonra geçen yıl Cenova'da her şeye yeniden başlamak zorunda kaldım.

Ne var ki durumun böyle sürmeyeceğini biliyordum ve birşeyler yapmak, çalışmak, tehlikeleri göğüslemek isteğim eriyip gidiyordu. On yıldır ayak uydurduğum bu yaşam, bu insanlar şimdi korkutuyorlar, kızdırıyorlardı beni. Kamyonetimle eyaletler arası yollarda dolaşıyor, çöle, Yuma'ya, yağlı ağaç ormanlarına dek gidiyordum. San Joaquin Vadisinin ve her zaman gördüğüm yüzlerin dışında birşeyler görebilmek tutkusu kaplamıştı içimi. Savaş bitince ister istemez denizin öbür yakasına gideceğimi ve sürdürdüğüm yaşamın çirkin ve geçici olduğunu biliyordum.

Sonra güney yollarını arşınlamayı da bıraktım. Çok büyük bir ülkeydi, hiçbir zaman hiçbir yere ulaşamayacaktım. Demiryolu işçileriyle birlikte sekiz ayda Kaliforniya'ya ulaşmış olan delikanlı değildim artık. Çok yer görmek, hiçbir yere bağlı olmamak demekti.

O akşam kamyonetim açık arazide bozuldu. Hava kararınca 37 numaralı istasyona varıp orada yatmayı tasarlamıştım. Hava soğuktu, tozlu bir ayaz vardı ve kır ıssızdı. Kır sözcüğü fazlaydı burası için. Göz alabildiğine dikenli, gri bir kum örtüsü ve tepe denilemeyecek yükseklikler uzanıyordu, bir de demiryolunun direkleri vardı. Motoru kurcaladım biraz, bir şey yapamadım, yedek bobin yoktu yanımda.

Ürkmeye başladım o zaman. Gün boyunca yalnızca iki arabayla karşılaşmıştım: kıyıya gidiyorlardı. Benim yönümde giden yoktu. Eyaletler arası yolda değildim, bölgeyi bir uçtan bir uca geçmek istemiştim. Kendi kendime: 'Bekle, nasıl olsa biri geçer,' dedim. Ertesi sabaha dek kimse geçmedi. Bereket yanımda sarılacak birkaç battaniye vardı. 'Peki yarın?' dedim kendi kendime.

Ray kenarındaki çakılları, traversleri, kurumuş bir devedikeninin tüylerini, yolun altındaki çukurda kurumuş iki kaktüsün yağlı gövdelerini inceleyecek zamanım oldu. Ray kenarındaki çakılların rengini, dünyanın her tarafındaki gibi trenler karartmıştı. Yolu tarayan hafif bir rüzgâr burnuma tuz kokusu getiriyordu. Kış gibi soğuktu hava. Güneş batmıştı, ova görünmez oluyordu.

Bu ovanın çukurlarında zehirli kertenkeleler, kırkayaklar olduğunu biliyordum; ama egemenlik yılanlardaydı. Yaban köpeklerinin ulumaları gelmeye başlamıştı. Bunlar bir tehlike oluşturmuyorlardı; ama Amerika'nın orta yerinde bir çölde, en yakın istasyona arabayla üç saat uzakta olduğumu aklıma getiriyorlardı. Ve gece yaklaşıyordu. Tek uygarlık işareti raylarla sıra direklerdi. Hiç olmazsa tren geçseydi. Kaç kez, çocuklar gibi kulağımı bir telgraf direğine dayamış, akımın uğultusunu dinlemiştim. Akım kuzeyden geliyor, kıyıya gidiyordu. Yeniden haritayı incelemeye koyuldum.

Ovanın oluşturduğu kül rengi denizde köpek ulumaları sürüyordu, –bir horoz ötüşü gibi havayı yaran bir sesti– soğuk ve ürperti taşıyordu. Bereket yanımda bir şişe viski vardı. Sakinleşmek için durmadan sigara içiyordum.

Hava kararınca, tam kararınca göstergelerin ışığını yaktım. Farları yakmaya cesaret edemedim. Hiç olmazsa bir tren geçseydi.

Ağızdan ağza anlatılan bir sürü söylenti geliyordu aklıma. Yollar yapılmadan önce buralara gelip de bir çukurda ölüsü bulunan, geriye kemikleriyle giysilerinden başka bir şey kalmamış insanların öyküleri. Haydutlar, susuzluk, yakıcı güneş, yılanlar. Burada insanların birbirlerini boğazladıkları, yere düşenin bir daha doğrulamadığı bir dönemin yaşanmış olduğunu kestirmek kolaydı. İpince demiryolu ile karayolu, burada yapılmış olan tek çalışmaydı. Yolu bırakmak, yıldızların altında çukurların, kaktüslerin arasına dalmak mümkün müydü?

Bir köpeğin daha yakından hırıldaması, taşların yuvarlanması yerimden sıçrattı beni. Göstergelerin ışığını söndürdüm; sonra hemen yeniden yaktım. Korkumu geçirmek için, akşama doğru Meksikalı dolu bir katır arabasına rastlamış olduğum aklıma geldi; arabadan dallar, eşya denkleri, tencereler, insan yüzleri taşıyordu. San Bernardino'ya ya da daha öteye mevsimi geçirmeye giden bir aile olmalıydı. Çocukların cılız ayaklarını, katırın yolda iz bırakan toynaklarını görmüştüm. Kirli beyaz pantolonlar rüzgârda havalanıyor, katır boynunu ileriye doğru uzatarak çekiyordu arabayı. Onları geçerken bu gariplerin bir çukurda konaklayacaklarını düşünmüştüm, o gece 37 numaralı istasyona varamazlardı hiç kuşkusuz.

'Bu insanların evleri nerededir,' diye düşündüm. Böyle bir ülkede doğup yaşamak mümkün müydü? Ama ayak uydurmuşlardı, mevsimden mevsime toprağın verimli olduğu yerlere gidiyor, yılın yarısını mağaralarda, yarısını kırlarda geçirerek rahat nedir bilmeyen bir yaşam sürüyorlardı. Bunların Alessandria'daki hastaneye uğramalarına gerek kalmamıştı; dünya demiryollarıyla, devrimleriyle, petrolüyle onları yerlerinden yurtlarından etmiş, aç susuz bırakmıştı ve şimdi katırın peşinde dolaşıp duruyorlardı. Hiç olmazsa bir katırları vardı. Kadınlarını bile yanlarına alamadan, yalınayak yola koyulanlar da oluyordu.

Kamyonetten çıkıp ısınmak için ayaklarımı yere vurdum. Belli belirsiz gölgelerin lekelediği ova bir ölü gibi solgundu, karanlıkta yol zar zor seçiliyordu. Buz gibi esen rüzgâr kumları yalıyordu, köpekler de susmuştu artık; fısıltılar, hayalet sesler duyuluyordu. Bunlara aldırmayacak kadar içki içmiştim. Kuru ot, tuzlu rüzgâr kokusunu kokluyor, Fresno tepelerini düşünüyordum.

Sonra tren geldi. Bir at gibi, arabası çakıllar üzerinde bir at gibi belirdi, ışığı seçilir gibi oldu. Bir otomobil ya da Meksikalıların arabası olabilir umuduna kapıldım bir anlığına. Ama gürültüsü her yana yayıldı, kıvılcımları saçıldı etrafa. Yılanlarla akreplerin bu işe ne diyeceklerini düşündüm. Yolun ortasına dikildim; pencereleri, otomobili, kaktüsleri, sıçrayarak kaçan bir hayvanı aydınlattı; salma salına, havayı içine çekip beni tokatlayarak geçip gitti. Öyle çok beklemiştim ki onu, ama yeniden karanlık çöküp de kumlar hışırdamaya başlayınca, çölde bile insanı rahat bırakmadıklarını söyledim kendi kendime. Gözaltına alınmamak için kaçmaya, gizlenmeye kalkışacak olsam polisin eli tıpkı bu tren gibi yakama yapışacaktı. Amerika buydu.

Yeniden sürücü yerine geçtim, bir battaniyeye sarılıp Bellavista Sokağının köşesindeymişim gibi kestirmeye çalıştım. Kaliforniyalıların onca becerikli olmalarına karşın, üstleri başları dökülen dört Meksikalının, onlardan hiçbirinin yapamayacağı bir şeyi yaptıklarını düşündüm. Bu çölde, yurtları bildikleri, belki yılanlarıyla konuştukları bu çölde –kadınları ve çocuklarıyla– konaklıyor, geceliyorlardı. 'Meksika'ya gitmeli, tam bana göre bir yer,' diyordum.

Gecenin ilerlemiş bir saatinde köpek havlamalarına uyandım sıçrayarak. Bütün ova bir savaş meydanı ya da bir çiftlik avlusu olmuştu sanki. Kızılımsı bir ışık vardı, her tarafım tutulmuş, ezilmiş olarak arabadan indim; alçak bulutların arasından çıkan yarım bir ay bir bıçak yarasını andırıyor ve ovayı kan rengine boyuyordu. Bir süre durup baktım. Gerçekten de büyük bir korkuya kapılmıştım.

12

Nuto yanılmamıştı. Gaminella'daki o iki ölü çok baş ağrıttı. Doktor, veznedar, barda vermut yudumlayan üç-dört sporcu genç dehşete kapılarak, görevlerini yerine getirmekten başka suçları olmayan kimbilir kaç İtalyanın kızıllar tarafından acımasız bir biçimde öldürüldüklerini söylemeye başladılar. Kızılların, yargılamadan enseye kurşun sıktıkları fısıltısı dolaşıyordu meydanda. Sonra kadın öğretmen girdi devreye –sekreterin kızkardeşi, bağları olan gözlüklü, ufak tefek bir kadındı–, eğer Valerio gibi, Pajetta gibi, Canelli parti sorumlusu gibi bir komünist alçağı hapse attırmak, belki de sehpaya gönderilmek için, dere yatağına gidip başka ceset aramaya, bütün cesetleri aramaya, toprağın altından bir sürü zavallı çocuğu çıkartmaya hazır olduğunu söyledi bas bas bağırarak. Adamın biri, "Komünistleri suçlamak zor," dedi. "Burada çeteler özerkti." "Ne önemi var bunun?" dedi bir başkası. "Battaniyeleri alan o atkılı topalı anımsamıyor musun?" "Dükkânı yaktıklarını..." "Ne özerkliği, herkes vardı..." "Almanı düşünsene..."

"Özerk olmaları, diye bağırdı, villa sahibi kadının oğlu, "bir şey değiştirmez. Direnişçilerin hepsi katildi."

"Bana sorarsanız," dedi doktor, yavaşça bize bakarak, "suçu şuna ya da buna yükleyemeyiz. Bir gerilla, yasadışı kanlı bir gerilla savaşıydı. Belki bu iki kişi de gerçekten gammazlık yapmıştı... Ama," diye sürdürdü, yeniden başlayan tartışmayı sesiyle bastırarak, "ilk çeteleri kim kurdu? İç savaşı kim istedi? Almanları, ötekileri kim kışkırttı? Ko-

münistler. Hep onlar. Sorumlu onlar. Katil onlar. Bu onuru biz İtalyanlar seve seve bırakıyoruz onlara..."

Sonuç herkesi hoşnut etti. Bunun üzerine, ben aynı düşüncede olmadığımı söyledim. "Niye?" diye sordular. "O yıl ben daha Amerika'daydım," dedim. (Sessizlik.) "Amerika'da belli bir yerde oturmak zorundaydım. (Sessizlik.) Amerika alt tarafı Amerika'dır," dedim, "gazetelerde kralla Badoglio'nun[1] İtalyanları dağa çıkmaya, gerillalara katılmaya, Almanları ve faşistleri sırtlarından vurmaya çağıran bir bildirileri yayınlandı." (Gülümsemeler.) Kimse anımsamıyordu bunu. Yeniden tartışmaya koyuldular.

Ben giderken öğretmen kadın bağırıyordu: "Hepsi piç!" ve ekliyordu: "Paralarımızı istiyorlar. Rusya'da olduğu gibi paramızı ve toprağımızı. Karşı çıkanı temizliyorlar."

Nuto da köye gelmişti, konuşulanları dinlemek için ve karanlıkta kalmış bir at gibi ürkmüştü. "Bu çocuklardan hiçbirinin direnişe katılmadığı," dedim, "doğru mu? Cenova'da direnişçilerin gazeteleri bile var..."

"Bunların hiçbiri katılmadı," dedi Nuto. "Hepsi ertesi sabah üç renkli[2] atkı taktı... Kimisi Nizza'ya gitmişti çalışmak için... Canlarını tehlikeye atmış olanlar ise konuşmak istemiyorlar."

İki ceset tanınacak gibi değildi. Cesetleri bir at arabasıyla eski hastaneye getirmişlerdi; birçok kişi görmeye gitmiş, suratlarını buruşturarak çıkmışlardı dışarı. "Ne yapalım?" diyorlardı daracık sokağın eşiklerine oturmuş kadınlar, "hepimizin başına gelecek. Ama böyle bir son da çok kötü." Vücutlarının kısa boylu olmasından ve birinin boynunda San Gennaro madalyonu bulunmasından, polis ölenlerin Güneyli oldukları sonucuna vardı. 'Kimliklerinin bilinmediği' gerekçesiyle dosyayı kapattı.

[1] Mareşal Pietro Badoglio (1871-1956) Mussolini'den sonra kral tarafından başbakanlığa getirildi. (Çev.)
[2] İtalyan bayrağının renkleri (Çev.)

Dosyayı kapatmayıp kurcalamayı sürdüren ise başpapaz oldu. Hemen belediye başkanını, başçavuşu, ileri gelen ailelerin reislerini, papazları bir araya getirdi. Bu haberi bana Cavaliere verdi, çünkü kendisine haber bile vermeden, kilisedeki sıranın pirinç ad levhasını söktürdüğü için başpapaza bozuluyordu. "Annemin dua ettiği sıraydı," dedi. "Annem onun gibi on hayvandan daha çok iyilik yapmıştır kiliseye."

Cavaliere direnişçileri suçlamadı. "Çocuklar," dedi. "Kendilerini bir savaşın ortasında bulan çocuklar... Bu kadar çok olduklarını düşündükçe..."

Kısacası başpapaz konuyu sömürüyordu, anlaşılan Ca' Nere önünde asılan direnişçiler için yapılan anıtın açılışını daha sindirememişti. Onun katılmadığı açılışı, iki yıl önce Asti'den bu iş için gelen bir sosyalist milletvekili yapmıştı. Kilisenin konutunda yapılan toplantıda başpapaz içindeki zehri akıtmıştı. Herkes içini dökmüş, sonunda görüş birliğine varılmıştı. Aradan çok zaman geçtiği ve köyde bozguncu kalmadığı için, hiçbir eski direnişçi ihbar edilemeyeceğinden, hiç olmazsa sesini Alba'ya dek duyuracak siyasal bir savaş başlatmaya ve güzel bir tören düzenlemeye karar verdiler: iki kurbanın törenle gömülmesi, bir toplantı düzenleyerek kızılların aforoz edilmesi. Pişmanlık getirmek ve dua etmek. Toplu seferberlik.

"O dönemden keyif duyacak değilim," dedi Cavaliere. "Fransızların dedikleri gibi savaş bir *sale métier*[1] Ama bu papaz ölüleri sömürüyor, anasını bile sömürür, tabii varsa..."

Bunu da anlatmak için Nuto'ya uğradım. Kulağının arkasını kaşıyor, yere bakarak sakız çiğniyordu. "Biliyordum, dedi. "Çingenelere de böyle bir şey yapmaya kalktı..."

"Ne Çingenesi?"

1945 yılında çocuklardan oluşan bir çetenin, aylardır buraya gelip giden ve ikili oynayarak direnişçilerin yerleri-

[1] Pis iş (Fransızca) (Çev.)

ni haber veren iki Çingeneyi yakaladıklarını anlattı. "Çete nasıldı bilsen, her çeşit insan vardı. İtalya'nın her yerinden ve yurtdışından insanlar. Okumamışlar da vardı. Böyle karışık bir topluluk görülmemiştir. Çingeneleri karargâha götürecek yerde bir kuyuya indirmişler, milislerin yanına kaç kez gittiklerini söyletmişler. Sonra iki Çingeneden birinin sesi güzelmiş, canını kurtarmak için şarkı söylemesini istemişler. Elleri ayakları bağlı adam yere çökmüş, çılgınlar gibi şarkı söylemiş, bütün becerisini ortaya dökmüş. O şarkı söylerken birer kazma indirmişler ikisine de, sonra gömmüşler... İki yıl önce çıkarttık cesetlerini, papaz kilisede vaaz verdi onlar için. Benim bildiğim Ca' Nere'de ölenler için hiç vaaz verilmedi.

"Sizin yerinizde olsam, dedim, "ona gider, asılarak ölenler için bir ayin düzenlemesini isterdim. Kabul etmezse herkesin önünde yerin dibine batırırsınız.

Nuto sırıttı, keyifsiz keyifsiz. "Kabul edebilir, dedi. "Ama aforoz toplantısını da yapar yine.

Pazar günü cenaze töreni yapıldı. Yöneticiler, jandarmalar, peçeli kadınlar, Meryem'in Kızları. O şeytan, sarı cüppeli Battuti'leri[1] de getirmişti, rezillikti bu. Her taraf çiçekle donatılmıştı. Bağ sahibi öğretmen kadın, küçük kız çocuklarını göndererek bahçelerdeki çiçekleri yağma ettirmişti. Tören giysilerini giymiş, gözlükleri parıl parıl parlayan başpapaz, kilisenin basamaklarında yaptı konuşmasını. Büyük laflar etti. Zamanın kötüleştiğini, ruhların tehlikede olduğunu söyledi. Çok kan dökülmüştü, çok sayıda genç hâlâ öç duyguları besliyordu. Ülke, aile, din şu ara tehdit altındaydı. Kırmızı, din uğruna can verenlerin güzel rengi kırmızı, İsa'ya karşı çıkanların rengi olmuştu ve onun adına bir sürü cinayet işlenmişti, hâlâ da işleniyordu. Biz de tövbe etmeli, içimizi temizlemeli, borcumuzu ödemeliydik. Tanrı bilir, duasız törensiz öteki dünyaya gönderilmiş kimliği bilinmeyen bu iki gence Hıristiyanlığa uygun bir cenaze töreni düzenlemeliydik, onlar için dualar

[1] İsa'nın acısını paylaşmak için kendilerini kamçılayan din adamları. (Çev.)

okumalı, yüreklerimizi kalkan etmeliydik, Latince bir sözcük de söyledi. Vatansızlara, şiddet yanlılarına, Tanrıya inanmayanlara karşı çıkmalıydık. Düşmanın bozguna uğradığını sanmamalıydılar. İtalya'nın birçok yöresinde hâlâ kızıl bayrak dalgalanıyordu.

Bu konuşma çok ters gelmedi bana. Kaç zamandır bu güneşin altında, kilisenin basamaklarında bir papazın verdiği bir vaazı dinlememiştim. Çocukken Virgilia bizi ayine götürdüğünde papazın sesinin gökgürültüsü gibi, gökyüzü gibi, mevsimler gibi bir şey olduğunu sanırdım, tarlalara, ekinlere, canlıların ölülerin kurtuluşuna iyi geldiğini düşünürdüm. Oysa şimdi ölülerin ona yardımcı olduklarını görüyordum. Keşke yaşlanmayıp da dünyayı tanımasaydım.

Konuşmayı beğenmeyen Nuto oldu. Meydanda arkadaşlarından biri göz kırptı ona, geçerken de birşeyler fısıldadı. Nuto yerinde duramıyor, acı çekiyordu. Bir ölü karşısında, kara gömlekli de olsa, onuruyla ölmüş de olsa başka türlü davranamıyordu. Papazlar, ölüler konusunda hep haklıdırlar. Bunu biliyordum ben, o da biliyordu.

13

Köyde bu olay yine gündeme geldi. Başpapaz çok becerikliydi. Ertesi gün, zavallı ölüler, hâlâ tehlike içinde olan sağlam ve doğacak çocuklar için bir ayin düzenleyerek demiri tavında dövdü. Bozguncu partilere üye olunmamasını, Hıristiyanlığa düşman ve açık saçık gazetelerin okunmamasını, iş ilişkileri gerektirmedikçe Canelli'ye gidilmemesini, meyhanede oturulmamasını ve kızların da giysilerini uzatmalarını istedi. Şimdi köydeki kadınların ve esnafın konuşmalarına kulak verecek olursanız, bu tepelerden, cenderelerden akan üzüm suyu gibi kan akmış olduğunu duyardınız. Herkes soyulmuş, her yer ateşe verilmiş, her kadın gebe bırakılmıştı. Eski podestà[1] Angelo'nun masalarından birinde, eskiden böyle olmadığını söyleyinceye dek sürdü bu. Bunun üzerine kamyon sürücüsü yerinden fırladı –Calosso'lu, sert görünüşlü biriydi– eski dönemde kooperatif için alınmış olan kükürtün ne olduğunu sordu ona.

Nuto'ya döndüm, onu yine üzgün, dingilleri ölçerken buldum. Karısı evde çocuğa süt veriyordu. Pencereden ona bağırarak bu işi ciddiye almakla aptallık ettiğini, politikanın kimseye bir kazanç sağlamadığını söyledi. Köyden Salto'ya dek yol boyunca bu olaylara kafa yormuş, ne sonuca varacağımı bilememiştim. Şimdi Nuto bana bakıyor, saygıyı bir yana bırakarak bu rezil köylerde ne bulduğumu soruyor, artık bıkmadın mı diyordu.

[1] Faşizm döneminde belediye başkanı. (Çev.)

"Vaktiyle yapacaktınız, dedim. "Eşekarısını ürkütmek akıl kârı değil."

Bunun üzerine pencereye doğru seslendi: "Comina, ben gidiyorum." Ceketini alıp bana, "Bir şey içer misin?" dedi. Ben beklerken sundurmanın altındaki çıraklara birşeyler dedi, sonra bana döndü: "Bıktım artık. Gidelim buradan.

Salto'ya doğru yokuşu tırmandık. Önceleri konuşmuyor ya da yalnızca, "Bu yıl üzüm bol, diyordu. Dere yatağıyla Nuto'nun bağı arasından geçtik. Dar yolu bırakıp patikaya girdik, öyle dikti ki, ayaklarımızı yan basıyorduk. Bir bağın köşesinden kıvrılınca Berta'yı bulduk karşımızda, artık toprağından dışarı çıkmayan yaşlı Berta'yı. Bir şey demek, kendimi tanıtmak için durakladım –onu sağ ve böyle dişleri dökülmüş bulacağımı hiç düşünmemiştim– ama Nuto yürümeyi sürdürerek, yalnızca: "Selam," dedi. Hiç kuşkusuz Berta beni tanımamıştı.

Bir zamanlar buraya, Spirita'nın bahçesinin sona erdiği yere dek tırmanmıştım. Kasım ayında gelir muşmulalarını çalardık. Ayaklarımın dibine doğru bakmaya koyuldum, kurumuş asmalara, sarkmış çardaklara, Salto'nun kırmızı tepesine, Belbo'ya ve ormanlara. Nuto da yavaşlamıştı şimdi, birbirimize dayanarak inatla sürdürüyorduk yürümeyi.

"İşin kötüsü," dedi Nuto, "cahil oluşumuz. Papaz köyü avucunun içine aldı."

"Demek öyle. Niye karşılık vermiyorsun?"

"Kilisede mi yanıt vereyim? Bu köyde ancak kilisede konuşma yapılır. Yoksa inanmazlar sana... Hıristiyanlığa düşman, açık saçık gazetelerden söz etti. Takvimin arkasını bile okuyan yok burada."

"Köyden dışarı çık," dedim, "öbür köyleri gör, havanı değiştir. Canelli bambaşka. Zaten o da Canelli'yi cehenneme benzetti."

"Yetmez ki."

"Başlangıç olur. Canelli dünyaya açılan yoldur. Canelli'den sonra Nizza gelir. Nizza'dan sonra Alessandria. Tek başınıza hiçbir şey yapamazsınız."

Nuto içini çekti ve durdu. Ben de duraklayıp aşağıdaki vadiye baktım.

"Bir şey yapmak istiyorsan," dedim, "dünya ile ilişkiye geçeceksin. Sizin için çalışan partileriniz, milletvekilleriniz, adamlarınız yok mu? Konuşun, buluşun. Amerika'da böyle yapılıyor. Partilerin gücü, bu köy gibi bir sürü küçük köye dayanıyor. Papazlar kendi başlarına çalışmazlar, arkalarında bir sürü papaz örgütü var.. Ca' Nere'de konuşan milletvekili niye gelmiyor yine?.."

Dört kamışın gölgesindeki sert otlara oturduk. Nuto milletvekilinin niçin bir daha gelmediğini anlattı. Kurtuluş gününden sonra –onca beklenmişti 25 Nisan– her şey kötüye gitmişti. Evet o günler boyunca birşeyler yapılmıştı. Köyün ortakçıları ve yoksulları dünyaya açılmasalar da, savaş yıllarında dünya gelip uyandırmıştı onları. Dört bir yandan insan gelmişti: Güneyliler, Toscana'lılar, kentliler, göçmenler, işçiler gelmişti, Almanlar bile, faşistler bile işe yaramışlardı, en budalaların bile gözlerini açmışlardı, herkesi olduğu gibi görünmeye zorlamışlardı, ben buradaydım sen oradaydın; sen köylüleri sömürüyordun, bense sizin de gün görmenizi istiyordum. Ve askere gitmeyenler, asker kaçakları hükümetteki baylara, savaşa girmek için isteğin yeterli olmadığını göstermişlerdi. Elbette o kırk sekiz yılı boyunca kötülükler de olmuştu, gereksiz soygunlar yapılmış, insanlar öldürülmüştü, ama çok değildi bunlar: Eski iktidar sahiplerinin sokağa attığı ya da açlıktan geberttiği insan sayısından çok daha az olduğunu söyledi Nuto. Peki sonra? Sonra ne olmuştu? Tetikte durmaktan vazgeçmişlerdi, müttefiklere inanmışlardı –fırtına dininceye– mahzenlerden, villalardan, kiliselerden, manastırlardan dışarı çıkmaya başlayan eski iktidar sahiplerine güvenmişlerdi. "Şimdi bu durumdayız," dedi Nuto. "Bugün çan çalabilmesini, çanları kurtaran direnişçilere borçlu olan bir pa-

paz, cumhuriyetçileri ve cumhuriyetçilerin iki casusunu savunuyor. Bir hiç uğruna bile kurşuna dizilmiş olsalar," dedi, "ülkeyi kurtarmak için sinekler gibi ölen direnişçileri kötülemek ona mı düşer?"

O konuşurken karşıda Gaminella'yı görüyordum, bu yükseltiden her zamankinden daha büyük görünüyordu, gezegen gibi bir tepeydi ve buradan daha önce hiç görmemiş olduğum düzlükleri, küçük ağaçları, keçi yollarını seçebiliyordum. Bir gün oraya çıkmalıyız, diye geçirdim içimden. Orası da dünyanın bir parçasıydı. Nuto'ya sordum: "Tepede direnişçi var mıydı?"

"Her tarafta direnişçi vardı," dedi. "Hayvan avlar gibi peşlerine düştüler. Her yerde ölü verdiler. Bir gün köprüde silah sesi duyuyordun, ertesi gün Bormida'nın ötesinde. Hiç gözlerini yumamıyorlardı, güvenilir bir yerde gizlenemiyorlardı. Her taraf casus doluydu."

"Sen de direnişçi oldun mu? Katıldın mı?"

Nuto yutkundu, başını salladı. "Herkes birşeyler yaptı. Çok az... ama bir casusun, evini ateşe verdirmesi söz konusuydu hep..."

Tepeden Belbo Ovasını, ıhlamurları, Mora'nın basık avlusunu, tarlaları inceliyordum, her şey küçülmüş, yabancılaşmıştı. Onları böyle aşağıda, küçücük görmemiştim hiç.

"Geçen gün Mora'nın altından geçtim," dedim. "Girişteki çam yoktu..."

"Muhasebeci Nicoletto kestirdi. Cahil herif... Dilenciler gölgesinde durup soru sordukları için kestirdi. Anlıyor musun? Evin yarısını iç etmek yetmedi. Bir yoksulun gölgede durup hesap sormasına bile dayanamıyor...

"Nasıl geldiler bu oyuna? Atları, arabaları vardı. İhtiyar olsaydı, bu duruma düşmezlerdi..."

Nuto bir şey demedi, kuru otları kopartıyordu.

"Yalnız Nicoletto yoktu," dedim. "Kızlar ne oldu? Aklıma geldikçe yüreğimi çarptırıyorlar hâlâ. İkisi de eğlenmeyi severdi. Ama Silvia her önüne gelenle yatan bir

budalaydı; ihtiyar yaşadığı sürece dizginlemeye çalıştı onu hep. Hiç olmazsa üvey anaları ölmeseydi... Peki küçük kız Santina ne oldu?"

Nuto hâlâ papazı, casusları düşünüyordu, çünkü ağzı yine çarpılmıştı ve yutkunuyordu.

"Canelli'de oturuyordu," dedi. "Nicoletto ile geçinemiyorlardı. Kara gömleklilerin gönlünü ediyordu. Herkes biliyor. Sonra bir gün ortadan yok oldu."

"Niye?" dedim. "Ne yaptı ki? Melek gibiydi. Altı yaşındayken ne güzeldi..."

"Sen onu yirmisinde görecektin," dedi Nuto. "Öbür ikisi hiç kalırdı yanındı. Şımarttılar kızı, Sor Matteo'nun gözü ondan başkasını görmezdi... Irene ile Silvia'nın, onun gölgesinde kalmamak için üvey analarıyla sokağa çıkmadıklarını anımsıyor musun? Santina onlardan da, anasından da güzeldi."

"Nasıl yok oldu ortadan? Ne yaptığını bilen yok mu?"

Nuto yanıt verdi: "Biliniyor. Orospu oldu."

"Bu kadar büyütecek ne var bunda?"

"Orospuluk ve casusluk."

"Öldürdüler mi?"

"Eve gidelim," dedi Nuto. "Biraz oyalanmak istedim, ama olmuyor, seninle bile."

14

Yazgıydı bu. Bir zamanlar yaşamış olan onca kişiden, nasıl olup da şimdi yalnızca benle Nuto'nun, yalnızca bizim sağ kaldığımızı kendi kendime soruyordum zaman zaman. Bir zamanlar içimi saran bir özlem vardı (bir sabah San Diego'da bir kahvede neredeyse çıldırtıyordu beni), anayoldan gidip çam ağacıyla ıhlamurların arasındaki kapıdan girmek, sesleri, gülüşleri, tavukları dinlemek ve şaşırıp kalan herkesin –uşakların, kadınların, köpeğin, ihtiyarın– yüzüne karşı –kızların ela gözleri, kara gözleri terastan tanıyacaklardı beni– 'İşte geldim, geri döndüm,' diyebilmek istiyordum; bu isteği söküp atamıyordum içimden. Geri dönmüştüm, ortaya çıkmıştım, para sahibi olmuştum –Angelo'da kalıyor, Cavaliere ile dertleşiyordum– ama beni tanıması, bana dokunması gereken yüzler, sesler, eller yoktu artık. Bir süredir yoktular. Geriye kalan, bir panayır sonrasının meydanı, bağbozumu sonrasının bağı gibiydi, biri seni ektikten sonra tek başına lokantada yemek yemek gibiydi. Geriye kalan tek kişi Nuto değişmişti, benim gibi biriydi. Lafı uzatmadan söylemek gerekirse, ben de bir başka insandım artık –Mora'yı, oraya gittiğim ilk kıştaki, ertesi yazdaki, bir sonraki yazdaki, kıştaki, yıllarımı geçirdiğim günler ve gecelerdeki gibi bulsaydım, belki de ne yapacağımı bilemeyecektim. Çok uzaklardan gelmiştim– bu evin insanı değildim artık, Cinto gibi değildim artık, dünya beni değiştirmişti.

Yaz akşamları çamın altında ya da avludaki kalasın üstüne oturup da bekçilik ettiğimizde –gelip geçenler kapıda

duraklar, kadınlar güler, ahırdan birisi çıkardı– konuşma hep yaşlıların, Kâhya Lanzone'nin, Serafina'nın ya da kimi kez aşağıya inen Sor Matteo'nun şu sözleriyle sona ererdi: "Evet oğlanlar, evet kızlar büyümeye bakın... dedeleriniz de böyle düşünürdü... sıra size geldiğinde anlayacaksınız her şeyi." O zamanlar büyümenin ne anlama geldiğini bilmezdim, zor işlerin üstesinden gelmek olduğunu sanırdım, bir çift öküz satın almak, üzümün ederini belirlemek, biçerdöveri çalıştırmak gibi. Büyümenin çekip gitmek, yaşlanmak, ölümlere tanık olmak, Mora'yı şimdiki gibi bulmak olduğunu bilmiyordum. Kendi kendime, Canelli'ye gitmezsem, bayrak yarışını kazanmazsam, bir çiftlik satın almazsam, Nuto'dan üstün olmazsam, bir köpeği çiğ çiğ yerim derdim. Sonra Sor Matteo ile kızlarının arabasını düşünürdüm. Taraçayı. Salondaki piyanoyu. Şarap fıçılarını, tahıl ambarlarını. San Rocco Panayırını. Büyümekte olan bir çocuktum.

Dolu yağdığı ve Padrino'nun malını satıp Cossano'ya ırgatlık yapmaya gitmek zorunda kaldığı yıl, Padrino beni yazın birçok kez günübirliğine Mora'ya göndermişti. On üç yaşındaydım, ama elimden birşeyler geliyor, eve birkaç kuruş getiriyordum. Belbo'dan sabah geçiyordum –bir keresinde Giulia da gelmişti– kadınların, ırgatların, Cirino ile Serafina'nın yanında ceviz, mısır, üzüm toplamaya, hayvanları gütmeye yardım ediyordum. O büyük avlu çok hoşuma gidiyordu –bir sürü insan oluyordu ve kimse aramıyordu seni– sonra Salto'nun altında, anayola yakındı. Bir sürü yeni yüz, araba, at, perdeli pencere oluyordu. İlk kez çiçek görmüştüm, kilisedeki gibi gerçek çiçekler. Ihlamurların altında, kapının yönünde zinyalar, zambaklar, yıldızlar, dalyalarla dolu bahçe vardı –çiçeklerin de meyveler gibi birer bitki olduğunu anlamıştım– meyve yerine çiçek veriyorlardı ve güneş şemsiyeleriyle dolaşmaya çıkan ev sahibi kadınla kızlarının işine yarıyordu çiçekler; evde olduklarında çiçekleri vazolara yerleştiriyorlardı. Irene ile Silvia o sıralarda on sekiz-yirmi yaşlarındaydılar,

arada görebiliyordum onları. Sonra üvey kız kardeşleri Santina vardı, daha yeni doğmuştu, her ağladığında Emilia yukarıya koşup beşiğini sallıyordu.

Akşam Gaminella'daki evde bunları anlatıyordum Angiolina'ya, Padrino'ya ve benimle gelmemişse Giulia'ya. Padrino şöyle derdi: "Hepimizi satın alabilir bu adam. Lanzone hoşnut ondan. Sor Matteo bir yol kenarında ölmeyecek, bu kesin." Bağımızı yerle bir eden dolu bile, Belbo'nun ötesinde yağmamıştı, ovadaki ve Salto'daki ekili yerler bir öküzün böğrü gibi ışıyordu. "Mahvolduk!" diyordu Padrino, "kooperatifin borcunu nasıl ödeyeceğim?" Yaşlanmıştı artık, evsiz, topraksız kalmaktan korkuyordu. "Sat her şeyi," diyordu Angiolina, dişlerini kenetleyerek. "Bir yerlere gideriz." "Keşke annen sağ olsaydı," diye mırıldanmıştı Padrino. O güzün son güz olduğunu anlamıştım, bağda, dere yatağında dolaşırken hep birinin beni çağırmasını, gelip beni kovmasını bekliyordum. Çünkü bir hiç olduğumu biliyordum.

Sonra papaz karıştı işin içine –o zamanki papaz kocaman parmakları olan yaşlı biriydi– birisi adına alıcı oldu, kooperatifle konuştu, Cossano'ya dek gidip kızlarla Padrino'yu yerleştirdi; dolabı, hurçları almak için araba geldiğinde, ben de keçiyi çözmek için ahıra gittim. Yoktu, onu da satmışlardı. Ben keçiye ağlarken papaz geldi –kül rengi kocaman bir şemsiyesi vardı, ayakkabıları çamurlanmıştı– sert sert baktı bana. Padrino avluda dolaşıyor, bıyıklarını buruyordu. "Kızlar gibi ağlama, dedi papaz bana. "Bu evin ne anlamı var senin için? Gençsin, önünde zaman var. Bu insanların sana yaptıkları iyiliklerin karşılığını ödemek için büyümeye çalış..."

Her şeyi biliyordum o sırada. Biliyor ve ağlıyordum. Kızlar evdeydiler, papaz var diye dışarı çıkmıyorlardı. "Padrino'nun gittiği çiftlikte, dedi papaz, "kız kardeşlerine bile yer yok. Sana da iyi bir yer bulduk. Teşekkür et bana. Orada çalışacaksın.

Böylece havalar soğuduğunda Mora'ya girdim. Belbo'dan son kez geçerken arkama dönmedim. Ayakkabılarım omzumda, torbam ve Angiolina'nın bir mendile sararak Serafina'ya gönderdiği dört mantarla birlikte geçtim. Giulia ile birlikte Gaminella'da bulmuştuk mantarları.

Mora'da beni karşılayan Irgat Cirino oldu; kâhyadan ve Serafina'dan izin almıştı. Bana hemen sığırların, ineğin ve ayrı bir bölmede bir araba atının bulunduğu ahırı gösterdi. Sundurmanın altında yeni cilalanmış bir araba duruyordu. Duvarda koşum takımları ve kurdeleli kırbaçlar asılıydı. Birkaç gece samanlıkta uyuyacağımı söyledi; sonra onun da yattığı tahıl ambarına benim için bir döşek koyduracaktı. Buranın ve cenderenin bulunduğu büyük odanın ve mutfağın tabanı dövme toprak yerine çimentodandı. Mutfakta içi bir sürü fincan dolu camlı bir dolap vardı. Ocağın üstünden, Emilia'nın dokunursan yandın, dediği parlak kırmızı kâğıttan süslemeler sarkıyordu. Serafina üstüme başıma baktı, daha büyüyüp büyümeyeceğimi sordu, Emilia'ya kış için bana bir ceket bulmasını söyledi. Yaptığım ilk iş odun yarmak, kahve çekmek oldu.

Yılanbalığına benzediğimi söyleyen Emilia oldu. O akşam hava karardıktan sonra, bir gaz lambasının ışığında yemek yedik hep birlikte; iki kadın, Cirino ve masada çekingenliğin iyi olduğunu, işin de sevilerek yapılması gerektiğini söyleyen Kâhya Lanzone. Virgilia'yı, Angiolina'yı, Cossano'yu sordular bana. Sonra Emilia'yı yukarıdan çağırdılar, kâhya ahıra gitti, ben üstü ekmek, peynir, şarap dolu masada Cirino ile yalnız kaldım. Bunun üzerine biraz kendimi toparladım. Cirino da, Mora'da herkese yetecek yiyecek olduğunu söyledi.

Böylece kış geldi, çok kar yağdı, Belbo dondu; biz mutfağın, ahırın sıcağında kalıyorduk, yalnızca avluyu ve kapının önünü küremek, gidip odun getirmek gerekiyordu; Cirino'nun yerine söğütleri suluyor, su taşıyor, çocuklarla bilye oynuyordum. Noel geldi, yılbaşı, 6 Ocak Yortusu geldi; kestane kızartıldı, şarap damıtıldı, iki kez hindi,

bir kez kaz yedik. Ev sahibi kadın, kızları, Sor Matteo, Canelli'ye gitmek için atları arabaya koşuyorlardı; bir gün eve balbademli pasta getirip Emilia'ya da verdiler. Pazar günleri Salto'lu çocuklar ve kadınlarla birlikte köye ayine gidiyordum, fırında pişirmeye ekmek de götürüyorduk. Gaminella Tepesi çıplaktı, kar beyazıydı, Belbo'nun kuru dalları arasından görüyordum tepeyi.

15

Biraz toprak alacak mıyım, Cola'nın kızıyla konuşacak mıyım –sanmıyorum, günlerim telefonla, dolaşmayla, kaldırımlarla geçiyor şimdi– ama buraya dönmeden önce de kaç kez bir kahveden çıkarken, bir trene binerken, akşam dönerken havayı kokladığım, bağ budama, ekin biçme, göztaşı sürme, fıçıları yıkama, kamışları soyma mevsiminin geldiğini anladığım olmuştu.

Gaminella'da bir hiçtim, Mora'da meslek sahibi oldum. Burada kimse belediyenin beş liretinden söz etmedi bana. Ertesi yıl Cossano'yu hiç düşünmüyordum artık. Yılanbalığıydım artık ve ekmeğimi kazanıyordum. Başlangıç kolay olmadı, çünkü Mora'nın toprakları Belbo Ovasından tepenin ortasına dek uzanıyordu ve Padrino'nun tek başına çalıştığı Gaminella'daki bağa alışmış olan ben bunca hayvan, bunca ürün, bunca insan arasında şaşırıyordum. Daha önce ne ırgatlarla çalışıldığını, ne de bunca tahıl, bunca mısır, bunca üzüm yüklü araba görmüştüm. Yalnızca yolun altından alman bakla ile nohut çuval çuvaldı. Bizler ve mal sahipleriyle birlikte doyurulacak boğaz sayısı onu aşıyordu. Uzümü satıyorduk, buğdayı, cevizi satıyorduk, her şeyi satıyorduk, ama kâhya yine de bir kenara birşeyler ayırabiliyordu. Sor Matteo ata bakıyor, kızları piyano çalıyor, Canelli'deki terzilere gidip geliyorlar, Emilia sofrada onlara hizmet ediyordu.

Cirino öküzlere nasıl bakılacağını, altlarını pisletir pisletmez otlarının nasıl değiştirileceğini öğretti bana. "Lanzone, öküzlerin gelin gibi olmalarını ister," dedi. On-

ları iyi tımar etmeyi, yemlerini hazırlamayı, ne kadar saman verileceğini öğretti. Öküzleri San Rocco Panayırına götürüyorlar, kâhya da para kazanıyordu. Baharda tarlalara gübre verirken tütsü arabasını ben sürüyordum. Havalar açınca gün doğmadan tarlalara gitmeye başlar, öküzleri avluda karanlıkta, yıldızların altında koşardık. Artık dizlerime inen bir ceketim olduğu için üşümüyordum. Sonra güneş doğunca Serafina ya da Emilia gelir, şıra getirirlerdi ya da ben eve kadar gidip kahvaltı ederdim. Kâhya yapılacak işleri söylerken, üst kattan sesler gelmeye başlar, yoldan insanlar geçer, saat sekizde ilk trenin düdüğü duyulurdu. Günümü ot biçerek, samanı altüst ederek, su çekerek, göztaşı hazırlayarak, sebzeleri sulayarak geçirirdim. Gündelikçiler geldiğinde kâhya, düzgün çapa yapmalarını, yaprakların altına kükürtle bakır pasını iyi vermelerini, bağın dibinde çene çalmamalarını sağlamak için, beni de gözetleyici olarak gönderirdi. Gündelikçiler bana, benim de kendilerinden biri olduğumu, rahatça sigara tüttürmelerine ses çıkartmamamı söylerlerdi. "Nasıl yapıldığına iyice bak, derdi Cirino, ellerine tükürüp çapayı havaya kaldırırken, "gelecek yıl sen de başlayacaksın bu işleri yapmaya."

Gerçekten çalışıyor sayılmazdım daha; kadınlar beni avluya çağırır, şuraya buraya gönderir, hamur yoğurduklarında, ocağı yaktıklarında mutfakta tutarlardı, ben de konuştuklarını dinler, gelip gideni görürdüm. Benim gibi ırgat olan Cirino, çocuk olduğumu dikkate alıp, bana kadınların gözleri önünden uzaklaşmamı gerektirmeyen işler verirdi. Kadınların yanında çok kalmazdı o; yaşlanmış sayılırdı, ailesi yoktu, pazar günleri purosunu tüttürürken köyüne bile gitmek istemediğini, kapının gerisinden, gelip geçenlerin konuşmalarını dinlemeyi yeğlediğini söylerdi. Kimi kez, bir koşu anayola fırlar Salto'daki eve, Nuto'nun babasının dükkânına dek giderdim. Şimdi orada olan talaşlar ve sardunyalar o zaman da vardı. Canelli'ye gidip gelenler orada mola verirlerdi çene çalmak için, marangoz da planyayı, keseri, testereyi kullanmayı sürdürür, herkesle

konuşur, Canelli'den, eski günlerden, politikadan, müzikten, delilerden, dünyadan söz ederdi. Kimi kez duraklardım orada, bir iş için gönderilmiş olurdum ve öbür çocuklarla bilye oynarken, sanki büyükler benim için konuşuyorlarmış gibi, o konuşmaları belleğime kazırdım. Nuto'nun babası gazete okurdu.

Nuto'nun evinde de Sor Matteo'dan övgüyle söz edilirdi; Afrika'da askerlik yaparken herkesin, papazın, nişanlısının, anasının onu öldü sandıkları, köpeğin avluda gece gündüz uluduğu günler anlatılırdı. Ve bir akşam Canelli treni ağaçların ardından geçerken köpek kudurmuş gibi havlamaya başlayınca, anası Matteo'nun trende olduğunu anlamış hemen. Eski olaylardı bunlar; Mora'da o zamanlar yalnızca bir köy evi vardı, kızlar doğmamışlardı daha; Sor Matteo hep Canelli'de olur, hep arabasıyla dolaşır, hep avlanırdı. Delidoluymuş, ama aşırılığa kaçmazmış. Gülerek yer içerken yürütürmüş işlerini. Şimdi bile sabahları kırmızı biber yiyip üstüne iyi bir şarap içiyordu. Kendisine iki kız çocuk vermiş olan karısını bir süre önce toprağa vermişti; artık evde onunla birlikte kalan kadından da, bu yakınlarda bir kızı olmuştu; gerçi yaşlanmıştı, ama neşesi yerindeydi ve her işi o yönetiyordu.

Sor Matteo hiç tarlada çalışmamıştı, bir senyördü Sor Matteo, ama ne okuması yazması vardı, ne de dünyayı dolaşmıştı. Afrika'ya gidişi dışında Acqui'nin ötesine adım atmamıştı. Kadınlara aşırı düşkündü –Cirino da doğruluyordu bunu– dedesiyle babasının birlikte çiftlik kurmalarına yol açan mal mülk düşkünlüğü gibi. Kanları böyleydi, toprak ve yoğun istekler içeriyordu, şarabın da, tahılın da, etin de, kadının da, paranın da bolundan hoşlanıyordu. Dedesi toprağı, çapalamış, sürmüştü, ama oğulları değişmiş, yaşamın tadını çıkartmayı yeğlemişlerdi. Sor Matteo hâlâ bir bakışta bir bağın ne kadar şarap vereceğini, şu tarladan kaç çuval ürün alınacağını, şu tarlanın ne kadar gübre istediğini söyleyebilirdi. Kâhya hesapları getirdiğinde üst katta bir odaya kapanırlardı; onlara kahve götüren

Emilia, Sor Matteo'nun hesapları ezbere bildiğini, geçen yıl kaybolan bir arabayı, bir sepeti, bir iş gününü bile anımsadığını söylerdi bize.

Camlı kapının ardından üst kata çıkan o merdiveni bir süre çıkmadım, çok korkutuyordu beni. İçeri gidip gelen ve kâhyanın yeğeni olduğu için bana emirler verebilen Emilia, üst katta konuk olduğunda önlüğüyle hizmet eden Emilia, kimi pez pencereden, taraçadan bana seslenerek, yukarıya gitmemi, bir şey yapmamı, ona bir şey götürmemi isterdi. Sundurmanın altına gizlenmeye çalışırdım ben. Bir kez üst kata bir su kovası götürmek zorunda kalınca, kovayı merdivenin sahanlığına bırakıp kaçtım. Taraçadaki oluğun onarıldığı sabahı da anımsıyorum; onarımı yapan adamın çıktığı merdiveni tutmaya çağırmışlardı beni. Sahanlığı aştım, mobilya, kitap, çiçek dolu karanlık iki odadan geçtim –her taraf cilalıydı, ayna gibiydi– kırmızı taşlar üzerinde yalınayak yürüyordum, birden boynunda bir madalyon, kolunda bir çarşaf, karalar giyinmiş ev sahibi kadın çıkıverdi karşıma, ayaklarıma baktı.

Taraçadan Emilia bağırıyordu. "Anguilla[1], buraya gel Anguilla."

"Emilia beni çağırıyor, diye kekeledim.

"Hadi git," dedi. "Acele et."

Taraçada yeni yıkanmış çarşafları asıyorlardı, güneş vardı ve dipte Canelli'ye doğru Nido'daki konak görülüyordu. Sarı saçlı Irene de oradaydı, omuzlarında bir havlu parmaklıklara eğilmiş, saçlarını kuruluyordu. Merdiveni tutan Emilia bana bağırdı: "Buraya gel, çabuk!"

Irene bir şey dedi, gülüştüler. Merdiveni tuttuğum süre boyunca duvara, çimentoya baktım, oyalanmak için de biz oğlan çocuklarının kamışların altına gizlenmeye gittiğimizde konuştuklarımızı düşündüm.

[1] Yılanbalığı (Çev.)

16

Mora'dan Belbo'ya, Gaminella'ya oranla daha kolay inilir, çünkü Gaminella'nın yolu fundaların, akasyaların arasından iner suya. Buna karşılık orada kıyı kum, söğüt ve otsu bodur kamışlar ve Mora'nın ekili topraklarına dek uzanan yaygın ağaç kümeleriyle kaplıdır. Çok sıcak havalarda Cirino beni söğütleri budamaya gönderdiğinde, arkadaşlarıma haber verir, su kıyısında toplanırdık; kimisi kırık bir sepetle, kimisi bir çuvalla gelirdi, soyunur balık tutar, oyun oynardık. Güneşin altında, kızgın kumlarda koşardık. Bana taktıkları yılanbalığı adıyla övünürdüm. Nicoletto ise kıskançlığından beni gammazlar, piç olduğumu söylerdi. Nicoletto ev sahibi kadının teyzelerinden birinin çocuğuydu ve kışları Alba'da geçirirdi. Birbirimizi taş yağmuruna tutardık, ama akşam Mora'ya yaralı bereli dönmesin diye, onun canını acıtmamaya özen gösteririm. Kimi kez kâhya ya da tarlalarda çalışan kadınlar görürlerdi bizi; bu durumda çırılçıplak kaçıp saklanmak, pantolonumu çeke çeke tarlalara dalmak zorunda kalırdım. Başıma inen bir yumruğun ya da kâhyanın acı bir sözünün üzüntüsünü kimse gideremezdi.

Ama bunlar bugün Cinto'nun sürdüğü yaşamın yanında hiç kalır. Babasının gözü hep üstündeydi, bağdan gözetliyordu onu, iki kadın onu yanlarına çağırıyor, sayıp sövüyordu, Piola ile oyalanacak yerde eve ot, darı koçanı, tavşan derisi, gübre getirmesini istiyorlardı. O evde hiçbir şey yoktu. Ekmek yemiyorlardı. Şarabın tortusunu içiyorlardı. Mısır ezmesiyle nohut, biraz nohut yiyorlardı. Bu-

nun ne demek olduğunu bilirim, çapalamanın, kızgın güneş altında, karnın acıkmış, dilin kurumuş olarak göztaşı sürmenin ne demek olduğunu bilirim. Küçük evin bağı bizi bile doyurmazdı, üstelik kimseyle bölüşmek zorunda da değildik.

Valino kimseyle konuşmazdı. Çapa çapalar, bağ budar, demet bağlar, tükürür, onarım yapardı; öküzün suratına tekme atar, mısır ezmesi çiğner, gözlerini avluya yöneltip gözleriyle emir verirdi. Kadınlar koşar, Cinto ise kaçardı. Sonra akşam olup da yatma saati gelince –Cinto akşamları dere kıyısında doyururdu karnını– Valino kapıda, samanlığın merdiveninde yakalardı onu, kadını yakalardı, karşısına kim çıkarsa yakalardı ve kayışıyla döverdi.

Nuto'dan duyduğum birkaç şey ve yolda karşılaşıp konuştuğum Cinto'nun hep tetikte, hep gergin yüzü Gaminella'nın şimdi nasıl olduğunu anlamama yetmişti. Bağlı tutup hiç yiyecek vermedikleri bir köpekleri vardı. Köpek geceleri kirpilerin kokusunu alıyor, yarasaların, gelinciklerin kokusunu alıyor, onları yakalamak için kudurmuş gibi sıçrıyor, mısır ezmesi sandığı aya karşı uluyor uluyordu. Bunun üzerine Valino yatağından kalkıp kırbaçla, tekmeyle canını çıkartıyordu hayvanın.

Bir gün Nuto, Gaminella'ya gidip o fıçıya bakmaya karar verdi. Hiç istemiyordu bunu. "Biliyorum," diyordu, "onunla konuşursam gönlünü kıracağım, hayvan gibi yaşadığını söyleyeceğim. Söyleyebilir miyim bunları ona? Işe yarar mı? Her şeyden önce hükümetin parayı ve parayı savunanları ortadan kaldırması gerekir..."

Yolda giderken insanları insanlıktan çıkartan şeyin yoksulluk olduğuna inanıp inanmadığını sordum ona. "Uyuşturucu kullanan, birbirlerini vuran milyonerleri okumuyor musun gazetelerde? Kimi kötü alışkanlıklar ancak parayla edinilir..."

Her şeyin başının para, hep para olduğu yanıtını verdi: Paran olsa da, paran olmasa da para varlığını sürdürdükçe kimse paçasını kurtaramaz.

Eve vardığımızda baldız, hani bıyığı da olan Rosina çıktı dışarıya, Valino'nun kuyuda olduğunu söyledi. Bu kez bizi bekletmeden geldi Valino ve kadına; "Sustur şu köpeği!" dedikten sonra, avluda soluklanmamıza bile izin vermedi. "Fıçıyı mı görmek istiyorsun?" dedi Nuto'ya.

Mahzenin nerede olduğunu biliyordum, alçak tavanı, kırık kiremitleri, örümcekleri biliyordum. "Ben evde beklerim," deyip sonunda o merdivenlere ayağımı bastım.

Etrafıma göz atacak vakit bile bulamadan bir ağlama, yavaşça inleme, yorgun bir gırtlaktan yükselen bir seslenme duydum. Dışarıda köpek debeleniyor, havlıyordu. Hırıltılar, künt bir vuruş ve tiz ulumalar geldi kulağıma, köpeği dövüyorlardı.

Bu sırada gördüm. Yaşlı kadın duvara dayalı bir döşekte oturmuş, bir kenara büzümüştü, yarı giyinikti, kirli ayakları sarkıyor, odaya bakıyor, kapıya bakıyor, o sesleri çıkartıyordu. Döşek patlaktı, içindeki kıtık dışarıya fırlamıştı.

Yaşlı kadın ufak tefekti, suratı yumruk iriliğindeydi, anası beşik başında ninni söylerken yumruklarını yumup viyaklayan kundak çocuklarını andırıyordu. Oda havasızdı, beklemiş sidik, sirke kokuyordu. Kadının gece-gündüz böyle inlediği, ama inlemeyi bile beceremediği anlaşılıyordu. Hareketsiz gözlerle kapıya baktı, sesini yükseltmedi, bir şey de demedi.

Arkamdan Rosina'nın sesi gelince bir adım attım. Gözlerine bakıp: 'Bu kadın ölüyor, nesi var?' diyecektim ki, baldız davranışımı karşılıksız bıraktı. Bunun yerine, "Buyurun," diyerek önüme tahta bir iskemle koydu.

Yaşlı kadın kanadı kırılmış bir serçe gibi inildiyordu. Odaya baktım, küçücüktü ve değişmişti. Yalnızca küçük pencere aynıydı, bir de uçuşan sinekler ve ocağın üstündeki taşın çatlağı. Duvara dayalı bir sandığın üstünde bir balkabağı, iki bardak, bir demet sarmısak vardı şimdi.

Hemen dışarı çıktım, baldız da bir köpek gibi peşimden geldi. İncirin altında, yaşlı kadının nesi olduğunu sor-

dum. Yaşlı olduğu, tek başına konuştuğu, dua ettiği yanıtını verdi.

"Öyle mi diyorsunuz? Acılarından yakınıyor olmasın?"

O yaşta her şeyin acı verdiğini söyledi kadın. Söylediği her sözcük bir yakınmaydı. Yan yan baktı bana. "Her kadının başına gelecek," dedi.

Sonra tarlanın ucuna gidip sanki boğazlanıyormuş gibi, sanki o da ağlıyormuş gibi "Cinto, Cinto!" diye bağırmaya koyuldu. Cinto gelmedi.

Onun yerine Nuto ile baba çıktılar ahırdan. "Güzel bir hayvanınız var, diyordu Nuto. "Buranın yemi yetiyor mu?"

"Deli misin?" dedi Valino. "Yem patronun işi.

"Bugünkü durumda," dedi Nuto, "patron hayvanın yemini sağlıyor, ama toprağı işleyenleri doyurmuyor."

Valino bekliyordu. "Hadi gidelim," dedi Nuto. "İşimiz acele. Macunu gönderirim size."

Patikadan aşağıya doğru inerken, Valino'dan bile bir bardak şarap isteyenlerin bulunabileceğini mırıldandı. "Sürdüğü hayata bak," dedi burnundan soluyarak.

Sonra sustuk. Ben yaşlı kadını düşünüyordum. Kamışların arasından Cinto fırladı, bir demet otla. Seke seke bize doğru geliyordu. Nuto onun içinde yeni istekler uyandırmakla iyi etmediğimi söyledi.

"Ne isteği? Bunun dışında her türlü yaşam daha iyi olur onun için..."

Cinto'ya ne zaman rastlasam biraz para vermek istiyor, sonra vazgeçiyordum. Hoşuna gidecek miydi, bir işine yarayacak mıydı? Bu kez durduk, Nuto ona: "Engereği buldun mu?" dedi.

Cinto suratını buruşturup, "Elime geçirsem, kafasını kopartacağım," dedi.

"Sen bir şey yapmazsan, engerek sokmaz seni, dedi Nuto.

Çocukluk günlerim aklıma geldi. Cinto'ya "Yarın Angelo'ya gelirsen, sana güzel bir çakı veririm, hem de sustalı," dedim.

"Gerçekten mi?" dedi Cinto, gözlerini faltaşı gibi açarak.

"Gerçekten. Salto'ya Nuto'yu görmeye gittin mi hiç? Seveceksin. Tezgâhlar, planyalar, tornavidalar var... Baban izin verirse, sana bir meslek öğretirim.

Cinto omuzlarını silkti. "Babama... diye kekeledi, "söylemem...

O gittikten sonra Nuto: "Her şeyi anlıyorum da," dedi, "bir çocuğun dünyaya böyle topal gelmesini anlayamıyorum. Ne yapacak bu dünyada?"

17

Nuto beni ilk kez Mora'da gördüğünü anımsadığını söyledi, domuz kesiyordum, o sıralar yeni yürümeye başlamış olan Santina dışında bütün kadınlar kaçmıştı, tam domuzun kanı fışkırırken gelmiş oraya. "Çocuğu götürün buradan," diye bağırmıştı kâhya, Nuto ve ben peşinden koşup yakalamıştık çocuğu, bir sürü de tekme yemiştik. Santina yürüyüp koştuğuna göre, ben Mora'ya geleli bir yıl olmuştu, birbirimizi daha önce görmüş olmalıydık. Bana kalırsa, onu ilk kez, daha Mora'ya gitmeden önce, iri iri dolu yağan güzden önce, mısırları soyarken görmüştüm. Bir sürü insan, ırgatlar, çevre köylerin çocukları, kadınlar karanlık bastıktan sonra avluda toplanmıştık; mısır yığınlarının üstüne oturmuş kimimiz şarkı söylüyor, kimimiz gülüyor, yapraklardan yayılan kuru, tozlu kokunun ortasında mısırların yapraklarını soyuyor, sarı mısır koçanlarını sundurmanın duvarına doğru atıyorduk. O gece Nuto da vardı ve Cirino ile Serafina bardakları dolaştırdıklarında, o da bir erkek gibi içiyordu. On beş yaşlarında olmalıydı, ama benim gözümde kocaman bir erkekti. Herkes konuşuyor, öyküler anlatıyordu; delikanlılar kızları güldürüyorlardı. Nuto gitarını getirmişti, mısır soyacak yerde gitar çalıyordu. Sonunda herkes dans etmiş: "Aslan Nuto!" diye bağırmıştı.

Ama o gece, her yıl yineleniyordu, belki de Nuto birbirimizi başka bir yerde gördüğümüzü söylerken haklıydı. Salto'daki evde babasıyla birlikte çalışmaya başlamıştı o sıralarda; tezgâhta görürdüm onu, ama iş tulumu giymezdi.

Tezgâhta az dururdu. Hep kaçmaya bakardı, onunla gidince yalnızca çocuk oyunları oynamayacağımızı, zamanımızı boşa harcamayacağımızı bilirdik –her seferinde birşeyler olurdu, konuşurduk, birine rastlardık, bilmediğimiz bir yuva bulur, görmediğimiz bir hayvan görürdük, yeni bir yere varırdık– kısacası hep kazançlı çıkardık, anlatacak bir olay yaşardık. Sonra Nuto'yu çok severdim ben, çünkü iyi anlaşırdık, bana dostça davranırdı. Daha o zaman gözleri kedi gözü gibi çöküktü ve bir şey söylediği zaman şöyle bitirirdi sözlerini: "Yanlışım varsa düzelt." Yalnızca konuşmuş olmak için, 'şunu yaptım', ' bunu yaptım', 'yiyip içtim' demek için konuşulmadığını, düşünebilmek, bu dünyanın işlerini anlamak için konuşulduğunu anlamaya başlamam böyle olmuştu. Bunu hiç düşünmemiştim daha önce. Nuto çok şey biliyordu, yetişkin bir erkek gibiydi, kimi yaz akşamları gelir çamın altında geç saatlere dek otururdu –taraçada Irene, Silvia ve anaları olurdu– Nuto herkesle şakalaşır, insanları güldürür, kâhyalarla, kurnazlarla, küfürbazlarla, çalgıcılarla ve papazlarla yapılan anlaşmalarla ilgili öyküler anlatırken, babasını andırırdı. Sor Matteo: "Bakalım askere gidince ne yapacaksın, cırcırböceği gibi öttürmezler adamı," derdi. Nuto da yanıt verirdi hemen: "Herkesi susturamazlar. Baksanıza bu bağda bile ne çok cırcırböceği var."

Bu konuşmaları dinlemek, Nuto'nun arkadaşı olmak, onu iyice tanımak, şarap içmek, müzik dinlemek etkisi uyandırırdı bende. Bir çocuk, bir ırgat olduğum, onun gibi konuşamadığım için utanç duyar, tek başıma hiçbir zaman bir işin üstesinden gelemeyeceğimi sanırdım. Ama o beni yüreklendirir, bana bombardon çalmayı öğreteceğini, Canelli Panayırına götüreceğini, atış tezgâhında on atış yaptıracağını söylerdi. Bilgisizliğin yapılan işte değil, o işin nasıl yapıldığında ortaya çıktığını, kimi sabahlar uyandığında onun da içinden tezgâhın başına geçip güzel bir masa yapmak geldiğini söylerdi. "Korkacak bir şey yok," derdi.

"Bir şey, yaparak öğrenilir. Yeter ki isteğin olsun... Yanlışım varsa düzelt."

Daha sonraki yıllar boyunca Nuto'dan çok şey öğrendim, belki de büyüyor, her şeyi kendiliğimden anlamaya başlıyordum. Ama Nicoletto'nun niçin böyle kötü olduğunu açıklayan o oldu. "Cahilin teki," dedi. "Alba'da oturduğu, her gün ayakkabı giydiği, kimsenin yanında çalışmadığı için, bizim gibi köylülerden daha üstün olduğunu sanıyor. Okula, evindekiler gönderiyorlar onu. Ailesinin toprağını işleyerek, karnının doymasını sağlayan sensin. Ama bunları anlamıyor o." Trenle her yere gidildiğini, demiryolunun bittiği yerde limanların başladığını, gemilerin tarifelerinin olduğunu, dünyanın bir yollar, limanlar ağından, seyahat eden, kimisi yapan kimisi bozan insanlardan oluştuğunu, her yerde elinden iş gelen insanlarla iş gelmeyenler olduğunu bana söyleyen de Nuto oldu. Bana bir sürü ülkenin adını söyledi ve bütün bunları öğrenmek istiyorsam, gazete okumam gerektiğini de. Böylece, kimi günler yolun üstündeki tarlalarda, bağlarda güneşin altında çapa yaparken, şeftali ağaçlarının arasından Canelli'ye giden ya da oradan gelen trenin görünüp vadiden geçtiğini anladığımda, çapayı bırakır dumana, vagonlara bakardım, Gaminella'ya, Nido'daki konağa, Canelli ve Calamandrana'ya doğru, Calosso'ya doğru bakardım ve şarap içmiş, bir başkası olmuş, Nuto gibi, onun gibi değerli olmuş sanırdım kendimi. Günün birinde ben de bu trene binecektim, kimbilir nereye gitmek için.

Bisikletle Canelli'ye de gitmişim birkaç kez. Belbo Köprüsünde durmuştum hep, orada Nuto'ya rastlayışım, sanki ilk karşılaşmamız oldu. Babası için atnalı almaya gelmişti, beni tezgâhın önünde kartpostallara bakarken gördü. "Sigara veriyorlar mı artık sana?" dedi birden arkamdan. İki soldo'ya[1] kaç tane renkli bilye alınabileceğini hesaplamakta olan ben utandım, o günden sonra bilyelere elimi sürmedim. Sonra birlikte dolaştık, kahvelere girip çı-

[1] Para birimi. (Çev.)

kan insanlara baktım. Canelli'nin kahveleri meyhane gibi değildi, şarap yerine alkolsüz içki içiliyordu. Başlarından geçen şeyleri anlatan, bitip tükenmek bilmeyen öyküleri sakin sakin aktaran delikanlıları dinledik. Vitrinde, üstünde bir gemiyle beyaz kuş resimleri bulunan bir afiş asılıydı, Nuto'ya bile sormadan bunun gezi yapmak, dünyayı görmek isteyenler için olduğunu anlamıştım. Sonra afişten söz ettik aramızda. Bu gençlerden birinin –sarışın, boyunbağı takmış, pantolonu ütülü biriydi– gemiye binmek isteyenlerin başvurdukları bankada çalıştığını söyledi bana. O gün öğrendiğim bir başka şey de, Canelli'de, üç kimi kez de dört kadını zaman zaman dolaştıran bir arabanın bulunduğu, bu kadınların sokaklarda dolaşıp İstasyona, Sant'Anna'ya dek gittikleri, anayolda aşağıya yukarıya doğru gidip geldikleri, çeşitli yerlerde alkolsüz içki içtikleri oldu; bütün bunları kendilerini göstermek, müşteri çekmek için yapıyorlardı, bu aklı patronları vermişti ve parası olup da yaşı da uygun olanlar Villanova'daki eve gidip içlerinden biriyle yatıyordu.

"Canelli'deki bütün kadınlar yaparlar mı bunu?" diye sordum, olayın ne olduğunu anlayınca.

"Keşke yapsalardı, ama yapmıyorlar," dedi. "Hepsi arabayla dolaşmaz."

Bir zaman geldi, ben artık on altı, on yedisine varmıştım, o da askere gidiyordu, Nuto ile birlikte mahzenden bir şişe şarap yürütüp Salto'ya çıkmaya başladık; gündüzse kamışların arasına, ay ışığı varsa asmaların dibine oturur, şişeden içer, kızlardan söz ederdik. O sıralarda anlamadığım şey, her kadının birbirine benzer yapıda olduğu, hepsinin bir erkek aradığıydı. Bu konuyu düşündükçe, böyle olması gerekiyor diyordum; ama hepsinin, en güzellerinin de, en soylularının da böyle bir şeyden hoşlanması şaşırtıyordu beni. O sıralarda artık daha uyanıktım, bir sürü şey duymuştum, Irene ile Silvia'nın da şunun ya da bunun peşinden koştuklarını biliyor, görüyordum. Ama şaşırıyordum. Nuto ise şöyle diyordu: "Ne sanıyorsun? Ay herkes

için vardır, yağmur da, hastalıklar da. İnsan yer altında da yaşasa, sarayda da yaşasa, kan her yerde kırmızıdır.

"Peki papaz ne der, günah olmaz mı?"

"Cuma günü günah olur," dedi Nuto, ağzını kurularken. "Ama haftanın altı günü var daha.

18

Artık üzerime düşeni yerine getiriyordum ve kimi kez Cirino çiftlikle ilgili görüşlerimi dinleyip bana hak veriyordu. Sor Matteo ile konuşup durumumu düzenlemesi gerektiğini söyleyen de o oldu; tarlada kalıp ürünün başında durmamı, çocukların peşinde kuş yuvası aramaya gitmememi istiyorlarsa, beni de gündelikçi yapmalıydılar. Artık çapa yapıyor, bağı tütsülüyor, hayvanları güdüyor, çift sürüyordum. Elimden iş geliyordu. Kendi kendime aşılamayı öğrenmiş, hâlâ bahçede olan kayısıyı erik ağacına aşılamıştım. Sor Matteo bir gün beni taraçaya çağırdı ve Padrino'nun ne olduğunu sordu, karısı ve Silvia da oradaydılar. Silvia şezlonga uzanmış ıhlamurların tepesine bakıyordu; kadın örgü örüyordu. Silvia kara saçlıydı, kırmızı bir giysi giymişti, Irene'den kısa boyluydu, ama ikisi de üvey analarından daha gösterişliydi. En azından yirmisinde olmalıydılar. Güneş şemsiyesiyle geçtiklerinde, çok yüksek bir daldaki iki şeftaliye bakar gibi bakardım onlara bağdan. Bizimle bağbozumuna geldiklerinde, Emilia'nın bulunduğu yere koşar, orada kendi kendime ıslık çalardım.

Padrino'yu hiç görmediğimi söyleyip beni niçin çağırdığını sordum. Pantolonuma bakır pası bulaştığı, yüzümde de birkaç damla olduğu için sıkılmıştım; kadınların karşısına çıkmayı beklemiyordum. Şimdi düşündükçe Sor Matteo'nun bunu bilerek, beni utandırmak için yaptığını anlıyorum, ama o sırada kendimi yüreklendirmek için Emi-

lia'nın bize Silvia ile ilgili söylediklerini aklıma getirmiştim yalnızca: 'Ona gelince. Geceliksiz uyur o.'

"Çok çalışıyorsun," dedi o gün bana Sor Matteo, "Padrino'nun bağının bozulmasına göz yumdun. Pişmanlık duymuyor musun?"

"Çocuk bunlar," dedi kadın. "Bir de gündelikçi olmak isterler."

Yerin dibine girmek istedim. Silvia şezlongdan gözlerini çevirip babasına birşeyler dedi. "Tohum almak için Canelli'ye giden oldu mu? Nido'da karanfiller çoktan açmış."

Hiç kimse ona, "Kendin git," demedi. Bunun yerine Sor Matteo bir an bana baktı ve mırıldandı: "Beyaz üzüm bağında işler bitti mi?"

"Bu akşam bitiriyoruz."

"Yarına araba hazırlanacak..."

"Kâhya ben hazırlarım, dedi."

Sor Matteo yine bana bakıp yeme, içme, yatma karşılığında gündelikçi olduğumu, bunun da bana yetmesi gerektiğini söyledi. "Atın bir şikâyeti yok," dedi. "Üstelik senden daha çok çalışıyor. Öküzlerin de şikâyeti yok. Elvira, anımsıyor musun bu çocuk geldiğinde serçe yavrusu gibiydi. Şimdi etlendi, papazlar gibi yağ bağladı. Dikkat etmezsen," dedi bana, "Noel'de seni de domuzla birlikte keseriz..."

"Canelli'ye giden yok mu?" diye sordu Silvia.

"Ona söyle gitsin," dedi üvey anası.

Taraçaya Santina ile Emilia geldiler. Santina'nın küçük kırmızı ayakkabıları, incecik, neredeyse beyaz saçları vardı. Mamasını yemiyor, Emilia onu yakalayıp içeriye götürmeye çalışıyordu.

"Güzel Santina," dedi Sor Matteo ayağa kalkarak, "gel buraya da yiyeyim seni."

Onlar çocuğu severken, ben oradan gidip gitmemeye karar veremiyordum. Salonun camları parlıyor, Belbo'nun

ötesine bakınca Gaminella, kamışlık ve bizim evin bayırı görülüyordu. Belediyenin beş lireti geldi aklıma.

Çocuğu zıplatmakta olan Sor Matteo'ya: "Yarın Canelli'ye mi gitmem gerek?" dedim.

"Ona sor."

Ama Silvia, kendisini beklemeleri için parmaklıklardan sesleniyordu. Irene bir başka kızla birlikte arabayla çamın altından geçiyordu, İstasyondan bir genç sürüyordu arabayı. "Beni Canelli'ye götürür müsünüz?" diye bağırdı Silvia.

Bir an içinde hepsi gitti, Bayan Elvira küçük kızla birlikte içeri girdi, ötekiler sokakta gülüşüyorlardı. Sor Matteo'ya: "Bir zamanlar hastane benim için beş liret ödüyordu. Kaç zamandır elime geçmiyor bu para, kimbilir kim alıyordur? Benim çalışmam beş liretten fazla eder... Ayakkabı almam gerek," dedim.

O gece mutluydum, Cirino'ya, Nuto'ya, Emilia'ya, ata da söyledim bunu: Sor Matteo ayda elli liret sözü vermişti, hepsi benim olacaktı. Serafina, paramı saklamasını isteyip istemediğimi sordu, parayı cebimde taşırsam kaybedebilirmişim. Bu soruyu Nuto'nun yanında sordu: Nuto ıslık çalmaya koyulup elindeki dört liretin bankadaki bir milyondan daha iyi olduğunu söyledi. Sonra Emilia benden bir armağan istediğini söyledi ve bütün gece kazanacağım parayı konuştuk.

Ama Cirino'nun da dediği gibi, artık durumum düzeldiğine göre, bir erkek gibi çalışmam gerekiyordu. Bende hiçbir değişiklik olmamıştı, kollarım aynıydı, sırtım aynıydı, bana yine yılanbalığı diyorlardı, neyin değiştiğini anlayamıyordum. Nuto kabul etmemi salık verdi; bana eli veriyorlarsa, büyük bir olasılıkla emeğimin karşılığı yüzdü, kendime bir okarina alsam fena mı olurdu. "Çalmasını öğrenemem ki," dedim. "Elimden gelmez. Böyle doğmuşum ben." "Çok kolay," dedi o. Bense başka bir şey düşünüyordum. Bu paralarla günün birinde buradan gidebileceğimi düşünmeye başlamıştım.

Oysa yaz aylarında kazandığım paranın tümünü panayırda, atış tezgâhında, budalaca şeylerde harcadım. İşte o sırada kendime sustalı bir çakı aldım, gece Sant'Andrea Sokağında yolumu kesen Canelli'li çocukları korkuttuğum çakıyı. O günlerde çevresine bakınarak meydanlarda biraz fazla dolaşınca, karşında vumruklarına mendil bağlamış birilerini bulurdun. Yaşlıların anlattıklarına göre bir zamanlar daha da kötüymüş –insanlar birbirlerini öldürür, bıçaklarlarmış– Camo yolunda hâlâ duran haçın orada, içinde iki kişi bulunan bir arabayı bile devirmişler. Ama şimdi hükümet uyguladığı politikayla herkesi uzlaştırmıştı: Faşizm döneminde istediklerini dövmüşler, jandarma göz yummuş, kimse yerinden kıpırdayamaz olmuş. Yaşlılar şimdi durumun daha iyi olduğunu söylüyorlardı.

Bu konuda da Nuto benden daha uyanıktı. O sıralar her tarafa gidiyor, herkesle tartışabiliyordu. Sant'Anna'lı bir kızla konuşup gece ona gidip geldiği kış, kimse ona bir şey dememişti. Belki de o yıllarda klarnet çalmaya başladığı, herkes babasını tanıdığı, top oyununda ağzını açmadığı için ortalıkta dolaşıp şakalar yapmasına ses çıkartmıyorlardı. Canelli'de bir sürü insan tanıyordu. Daha o zamanlar birini kazıklamaya kalkışanları bilgisizlikle, aptallıkla suçlar, bu işi bunun için tutulmuş kişilere bırakın derdi. Utandırırdı onları. Onlara, yalnızca köpeklerin havlayıp yabancı köpeklere saldırdığını, ancak bir patronun patron kalabilmek için köpek saldırttığını, ama eğer hayvan olmasalardı, köpeklerin aralarından anlaşıp patronlara saldıracaklarını söylerdi. Bu fikirleri kimden öğrendiğini bilmiyorum, sanırım babasından ya da yersiz yurtsuzlardan öğreniyordu; 1918 savaşının da böyle olduğunu söylüyordu, patronlar yönetimde kalmak için bir sürü köpeğin ipini çözmüşlerdi, birbirlerini boğazlasınlar diye. Dünyanın köpek saldırtan patronlarla dolu olduğunu anlamak için gazeteleri –o zamanın gazetelerini– okumak yeter diyordu. Olup bitenleri öğrenmek bile istemediğim kimi günler, sık sık Nuto'nun bu sözlerini anımsarım ve sokaklarda yürür-

ken insanların ellerinde gördüğüm gazetelerin kara başlıklarını bir fırtınaya benzetirim.

Artık ilk aylığımı aldığıma göre, Angiolina'nın, Giulia'nın ve Padrino'nun nasıl yaşadıklarını öğrenmek istiyordum. Ama gidip onları görmek olanağını bulamıyordum bir türlü. Bağbozumu günlerinde Canelli'ye arabayla üzüm götürmek için anayoldan geçen Cossano'lulara soruyordum. Bir gün içlerinden biri beni beklediklerini, Giulia'nın beni beklediğini, beni unutmadıklarını söyledi. Kızların nasıl olduklarını sordum adama. "Ne kızı," dedi adam. "İkisi de kadın. Senin gibi gündelikçilik yapıyorlar." Bunun üzerine gerçekten Cossano'ya gitmeye karar verdim, ama bir türlü vakit bulamadım, kışın yol da çok kötüydü.

19

Pazarın kurulduğu ilk gün, Cinto söz verdiğim çakıyı almak için Angelo'ya geldi. Dışarıda bir çocuğun beni beklemekte olduğunu söylediler; bayramlıklarını, küçük tahta ayakkabılarını giymiş, kâğıt oynayan dört kişinin arkasında buldum onu. Babasının meydanda bir çapa aradığını söyledi.

"Parasını mı istersin, çakıyı mı?" diye sordum. Çakıyı istiyordu. Bunun üzerine güneşe çıktık, kumaş, karpuz tezgâhlarının arasından, insanların yere serili ve üzerleri at nalı, orak, saban demiri, çivi dolu çuvalların arasından geçtik ve aramaya başladık.

"Baban görürse elinden alabilir," dedim. "Nereye saklayacaksın?"

Cinto güldü, o kirpiksiz gözleriyle. "Babam," dedi, "hele almaya kalkışsın, gebertirim onu."

Bıçakların bulunduğu tezgâhtan istediğini seçmesini söyledim. İnanmıyordu bana. "Haydi, çabuk." Benim bile ağzımın suyunu akıtan bir çakı seçti, güzel, büyük Hint kestanesi rengi, sustalı iki ağzı ve şişe açacağı olan bir çakı.

Sonra otele döndük, hendekte başka oyun kâğıdı bulup bulmadığını sordum. Çakıyı elinde tutuyor, açıp kapatıyor, ağızlarını avucunda deniyordu. Bulmadığı yanıtını verdi. Bir zamanlar benim de Canelli pazarından böyle bir çakı satın aldığımı ve köyde söğüt dalı keserken işime yaradığını söyledim ona.

Ona bir bardak nane şerbeti getirtip şerbeti içerken bir trene ya da yolcu arabasına binip binmediğini sordum.

Trenden çok bisiklete binmek istediği karşılığını verdi, ama Gosto del Morone bu ayakla bisiklete binemeyeceğini, motosiklet gerektiğini söylemiş ona. Kaliforniya'da kamyonetle dolaştığım günleri anlatmaya koyuldum, artık tarocchi[1] oynayan dört kişiye bakmadan beni dinledi.

Sonra: "Bugün maç var, dedi, gözlerini açarak.

Tam ona: "Sen gitmiyor musun?" diyecekken Angelo'nun kapısında asık suratıyla Valino göründü. Cinto babasının geldiğini, daha onu görmeden sezdi, bardağı bırakıp babasının yanına gitti. Günışığı içinde birlikte görünmez oldular.

Dünyayı hâlâ Cinto'nun gözleriyle görebilmek, aynı babayla, belki aynı topal ayakla, onun gibi Gaminella'da her şeye yeniden başlayabilmek için neler vermezdim, hele bunca şey bildiğim, kendimi savunmayı öğrendiğim şu ara. Onun için üzülmüyordum, kimi kez kıskanıyordum onu. Gece gördüğü düşleri, meydandan seke seke geçerken aklından geçenleri bile bildiğimi sanıyordum. Böyle yürümemiştim ben, topal değildim çünkü. Ama kaç kez şenliğe, panayıra, Castiglione, Cossano, Campetto ve başka yerlerdeki atlıkarıncalara kızları, kadınları götüren arabaların gürültüyle geçtiklerini görmüştüm ve o uzun yaz gecelerinde Giulia ve Angiolina ile birlikte fındıkların, incirin altında, köprünün korkuluğunun üstünde, gökyüzüne ve hiç değişmeyen bağlara bakmıştım. Ve sonra gece, bütün gece boyunca şarkı söyleyerek, kahkahalar atarak, Belbo'nun iki kıyısından birbirlerine seslenerek dönenlerin gürültüsü gelirdi sokaktan. İşte böyle gecelerde uzaklardaki tepelerde bir ışık, bir şenlik ateşi görecek olursam çığlıklar atar, yerde debelenirdim, çünkü yoksuldum, çünkü çocuktum, çünkü bir hiçtim. Yaz aylarında görülen bir rüzgâr esip, bir yağmur boşanıp da eğlenceyi bozacak olsa, neredeyse sevinirdim. Şimdi bunları düşündükçe o dönemi özlüyor, yeniden yaşamak istiyorum.

[1] Özel kâğıtlarla oynanan bir kâğıt oyunu. (Çev.)

Herkesin, Cirino'nun, komşuların bile Canelli'deki şenliğe gittikleri ve tahta ayakkabılardan başka ayakkabım olmadığı için bana, "Ayakkabısız gelemezsin. Sen kal, etrafa göz kulak ol," dedikleri o ağustos gününün öğleden sonrasında Mora'nın avlusunda olabilmeyi de istiyorum yeniden. Mora'da ilk yılım olduğu için karşı çıkamamıştım. Oysa kaç zamandır bekleniyordu o şenlik: Canelli'nin ünü çok büyüktü, sabunlanmış kaygan direğe tırmanma yarışı, çuval yarışı yapılacaktı; sonra top oynanacaktı.

Patronlar, kızları, küçük kızla Emilia da gitmişlerdi büyük arabayla; ev kapalıydı, köpek ve öküzlerle ben kalmıştık. Bir süre bahçe kapısının gerisinde durup yoldan geçenlere baktım. Herkes Canelli'ye gidiyordu. Dilencileri, sakatları bile kıskandım. Bunun üzerine kiremitleri kırmak için güvercinliğe çakıl taşı atmaya başladım, taşların düşüp taraçanın çimentosu üzerinde sektiklerini duyuyordum. Denileni yapmış olmamak için, çapayı kaptığım gibi tarlalara gittim. "Işte," diyordum içimden, "eve göz kulak olmuyorum. Yangın çıkarsa çıksın, hırsız girerse girsin." Tarlada, yoldan geçenlerin konuşmalarını da duymuyordum. Bu durum beni daha öfkelendiriyor, korkutuyordu, ağlamak geliyordu içimden. Çekirge avlamaya koyuldum, bacaklarını kopartıyor, eklemlerini kırıyordum. "Oh olsun, diyordum, "Canelli'ye gitseydiniz siz de. Bağırıyor, bildiğim bütün küfürleri ediyordum.

Korkmasam, bahçedeki çiçekleri de kopartacaktım. Irene ile Silvia'nın yüzlerini düşünüyordum, onların da çişlerini yaptıklarını söylüyordum kendi kendime.

Kapıda bir araba durdu. "Kimse yok mu?" diye bağırıldığını işittim. Daha önce taraçada onlarla birlikte görmüş olduğum Nizza'lı iki subaydı. Sundurmanın gerisine gizlendim. "Kimse yok mu?" diye bağırıyorlardı. "Bayan Irene!" Köpek havlamaya başladı, ben sesimi çıkartmadım.

Bir süre sonra gittiler, içim rahatlamıştı biraz. 'Onlar da piç!' diye düşündüm. Bir parça ekmek yemek için eve girdim. Kiler kilitliydi. Ama dolabın üstünde, soğanların

arasında bir şişe iyi şarap verdi, alıp yıldız çiçeklerinin arkasında hepsini içtim. Başım dönmeye başladı, içi sivrisinek doluymuş gibi zonkluyordu. Odaya döndüm, kedi düşürmüş sansınlar diye şişeyi dolabın önünde yere vurarak kırdım, yere de biraz kötü şarap döktüm. Sonra samanlığa gittim.

Sarhoşluğum akşama dek sürdü, öküzlere su verir, altlarındaki otları değiştirir, yeni ot koyarken hep sarhoştum. İnsanlar artık dönmeye başlamışlardı, bahçe kapısının gerisinden sabunlu direğin tepesine asılı ödülün ne olduğunu, yarışın gerçekten çuvalla mı yapıldığını, yarışı kimin kazandığını sordum onlara. Durup büyük bir istekle konuşuyorlardı, benimle kimse bu kadar uzun konuşmamıştı. Artık kendimi bir başkası sanıyordum, o iki subayla konuşmadığım, kızlardan ne istediklerini, kızları Canelli'deki kadınlar gibi sanıp sanmadıklarını öğrenmediğim için bayağı üzülüyordum.

Mora'ya insanlar geri dönmeye başladığında, Cirino, Emilia ve herkesle, sanki ben de gitmişim gibi, şenlik konusunda konuşacak bilgi sahibi olmuştum. Akşam yemeğinde yine içki içildi. Büyük araba gece çok geç saatte, ben uykuya dalmış, düşümde Silvia'nın sırtına sabunlu direğe tırmanır gibi tırmandığımı görürken geldi ve Cirino'nun kapıya gitmek için kalkışını, konuşmaları, çarpan kapı seslerini, atın hırıltısını duydum. Döşekte döndüm ve artık hepimizin bir arada olmamızın ne güzel olduğunu düşündüm. Ertesi sabah uyanacak, avluya çıkacaktık ve yine konuşacaktım, şenlikle ilgili konuşmaları dinleyecektim.

20

O günlerin güzel yanı her şeyin mevsiminde yapılmasıydı ve her mevsimin işe, ürüne, yağmura, güzel havaya göre değişen geleneklerinin, oyunlarının olmasıydı. Kışın tahta ayakkabılarımız çamurdan ağırlaşmış, ellerimizin derisi soyulmuş, omuzlarımız pulluktan çökmüş olarak mutfağa dönerdik, ama son anızları söktükten sonra işimiz biterdi, artık kar yağmaya başlardı. Saatler boyunca kestane yer, geceleri geç saatlere dek oturur, ahırların çevresinde dolaşırdık, hep pazarmış gibi gelirdi bize. Kışın yaptığımız son işle, karatavuklar geldikten sonra yaptığımız ilk işi anımsıyorum; tarlalarda tutuşturduğumuz ıslak, kararmış yaprak ve mısır koçanı yığınlarının dumanı gecelerin, uykusuzlukların habercisi olur ya da ertesi gün havanın açacağını gösterirdi.

Kış Nuto'nun mevsimiydi. Artık delikanlı olduğu, klarnet çaldığı için yazın dolaşır ya da İstasyonda çalar, yalnızca kışın ortada görünür, evinde, Mora'da, avlularda olurdu. Bisikletçi beresi ve açık yeşil kazağıyla gelir, gördüklerini anlatırdı. Dallardaki armutları saymak için bir makine bulduklarını, Canelli'ye gece başka bir yerden gelen hırsızların helayı alıp götürdüklerini, Calosso'da adamın birinin evden çıkarken, birbirlerini ısırmasınlar diye çocuklarına tasma taktığını söylerdi. Herkesin ne yaptığını biliyordu. Cassinasco'da, üzümünü sattıktan sonra yüzlükleri paraları bir tepsiye dizip buruşmasınlar diye bir saat güneşte tutan birinin olduğunu biliyordu. Cumini'de balkabağı büyüklüğünde fıtığı olan bir adamın, günün bi-

rinde karısından kendisini de emzirmesini istediğini biliyordu. Bir keçiyi yedikten sonra biri zıplayıp melemeye, öteki tos vurmaya başlayan iki kişinin öyküsünü biliyordu. Gelinlerden, bozulan evliliklerden, mahzeninde ölü bulunan çiftliklerden söz ediyordu.

Güzden ocak ayına dek çocuklar bilye, erkekler kâğıt oynardı. Nuto bütün oyunları biliyordu, ama en sevdiği oyun seçtiğiniz bir kâğıdı, iskambil destesinin içinden ya da tavşanın kulağından çekip çıkartmaktı. Sabahları gelip de beni harmanda güneşin altında bulduğunda, sigarasını ikiye bölerdi ve yakardık sigaralarımızı; sonra da: 'Hadi gidip çatının altına bakalım,' derdi. Çatının altı güvercinlik kulesi demekti, büyük merdivenden çıkılan, patronların bölümünün üstündeki tavan arasıydı burası ve ancak iki büklüm durulabilirdi. Bir sandık, bir sürü bozuk yay, hurda ve at kılı topakları vardı. Salto Tepesine bakan küçük bir pencereyi Gaminella'daki pencereye benzetirdim. Nuto sandığı karıştırır dururdu, bir sürü parçalanmış kitap, pas rengi, eskimiş kâğıtlar, gider defterleri, kırık çerçeveler vardı. Kitapları alır, küflerini temizlemek için birbirlerine vururdu, kitaplara biraz dokunmak bile insanın ellerini dondururdu. Dedelerden, Sor Matteo'nun Alba'da okumuş olan babasından kalma şeylerdi bunlar. Dua kitabı gibi, Latince yazılmış kitaplar, kara derililerin, hayvanların yer aldığı kitaplar vardı ve fili, aslanı, balinayı böyle tanımıştım ben. Nuto bir-iki kıtabı kazağının altına sokup evine götürmüştü: "Nasıl olsa kimsenin işine yaramıyor," demişti. "Ne yapacaksın bu kitapları?" demiştim. "Gazete almıyor musun?"

"Bunlar kitap," dedi. "Okuyabildiğin kadar okuyacaksın. Kitap okumazsan hep böyle kalırsın.

Taraçadan, merdivenin sahanlığından geçerken Irene'nin piyano çalışını işitirdik; kimi güzel, güneşli sabahlar pencere açık olurdu, piyanonun sesi ıhlamurların arasındaki taraçaya ulaşırdı. Sesiyle camları titreten böyle kocaman, kapkara bir nesneyi Irene'nin tek başına, uzun be-

yaz genç kız elleriyle çalması beni hep şaşırtıyordu. Ama çalıyordu ve Nuto'nun dediğine göre iyi de çalıyordu. Çocukken Alba'da öğrenmişti çalmayı. Buna karşılık Silvia, sırf tıngırdatmak için piyanoya ellerini sürer, şarkı söyler sonra birden susardı. Silvia bir-iki yaş daha küçüktü ve kimi kez merdivenleri hâlâ koşarak çıktığı olurdu, o yıl bisiklete binmeyi öğrenmişti, istasyon şefinin oğlu seleyi tutmuştu.

Piyano sesini duyduğumda, kimi kez ellerime bakar, benimle o erkekler arasında, benimle o kadınlar arasında bir ayrım olduğunu anlardım. Şimdi bile, neredeyse yirmi yıldır ağır iş yapmadığım, adımı sandığımdan da iyi yazabildiğim halde, ellerime bakınca onlardan olmadığımı, herkesin çapa kullandığımı sezebileceğini anlıyordum. Ama kadınların buna dikkat etmediklerini öğrenmiştim.

Nuto, Irene'ye bir piyano sanatçısı gibi çaldığını, bütün gün onu dinleyebileceğini söylemişti. Bunun üzerine Irene onu taraçaya çağırmıştı (ben de birlikte gitmiştim) ve pencereyi açıp zor ama bütün evi dolduran ve yoldaki beyaz üzüm bağından bile işitilebilen güzel parçalar çalmıştı. Ne tuhaf, hoşuma gitmişti. Nuto sanki klarnet çalıyormuş gibi dudaklarını büzerek dinlemişti, ben de pencereden odadaki çiçeklere, aynalara, Irene'nin dimdik sırtına, çaba harcayan kollarına ve notaların üstündeki sarışın başına bakmıştım. Ve tepeyi, bağları, dere yataklarını görmüştüm ve bu müziğin bandonun çaldığı müziğe benzemediğini, başka şeylerden söz ettiğini, Gaminella için, Belbo'nun ağaçları için, bizim için bestelenmemiş olduğunu anlamıştım. Uzakta, Salto'nun Canelli yönündeki kesitinde kurumuş çınarların arasında Nido'daki kırmızı konak da görülüyordu. Ve Irene'nin müziği bu konağa, Canelli'deki patronlara göreydi, onlar için bestelenmişti.

"Hayır!" diye bağırdı birden Nuto. "Yanlış!" Irene çoktan yanlışı düzeltmiş, çalmayı sürdürüyordu, ama başını öne eğip neredeyse kıpkırmızı, bir an ona baktı gülerek. Sonra Nuto odaya girdi, nota sayfalarını çevirdi onun için,

konuştular ve Irene çalmayı sürdürdü. Ben taraçada kaldım, Nido'ya ve Canelli'ye baktım hep.

Sor Matteo'nun iki kızı bana göre değildi, Nuto'ya göre bile değildi. Varlıklıydılar, çok güzeldiler, uzun boyluydular. Subaylarla, varlıklı kişilerle, mühendislerle, yetişkin delikanlılarla arkadaşlık ediyorlardı. Akşamları içimizden biri, Emilia, Cirino, Serafina'dan biri, Silvia'nın şimdi kiminle konuştuğunu, Irene'nin yazdığı mektupların kime gittiğini, bir gece önce onlara kimin eşlik ettiğini bilirdi. Üvey analarının onları evlendirmek istemediği, çiftliği drahoma alarak götürmelerini istemediği, kendi kızı Santina'ya büyük bir drahoma sağlamaya baktığı söylenirdi. "Evet, evet, derdi kâhya, "evde tutmaya değer, böyle iki kızı."

Ben bir şey demezdim, kimi yaz günleri Belbo kıyısına oturur Silvia'yı düşünürdüm. Irene'yi, böyle sarışın olduğu için düşünmeye cesaret edemezdim. Ama ortalıkta kimsenin olmadığı bir gün, Irene Santina'yı kumda oynatmaya getirdi, koşup suyun kıyısında durduklarını gördüm. Mürverlerin arkasına gizlenmiştim ben. Santina bağırarak karşı kıyıdaki bir şeyi gösteriyordu. Bunun üzerine Irene kitabını yere bıraktı, eğilip ayakkabısını çoraplarını çıkarttı, eteğini dizlerine dek topladı, bembeyaz bacaklarıyla suya girdi. Önce ayağıyla dibi yoklayarak ağır ağır karşıya geçti. Sonra Santina'ya yerinden kıpırdamaması için seslenerek, sarı çiçekler topladı. Sanki dünmüş gibi anımsıyorum bunu.

21

Birkaç yıl sonra Cenova'da askerliğimi yaparken Silvia'ya benzeyen, onun gibi esmer bir kız bulmuştum; ondan daha dolgun, daha kurnazdı. Ben Mora'ya girdiğimde Irene ile Silvia'nın oldukları yaştaydı. Deniz kıyısında bir evi olan albayımın emir eriydim, bahçeye de ben bakıyordum. Bahçeyi temizliyor, sobaları yakıyor, banyonun suyunu ısıtıyor, mutfağa girip çıkıyordum. Evin hizmetçisi, Teresa söylediğim sözcüklerle alay ediyordu. Bense, ağzımı açınca yanıbaşımdaki çavuşlar benimle dalga geçmesinler diye emir eri olmuştum. Gözlerimi dikip yüzüne bakıyordum –hep böyle yapıyordum– hiç yanıt vermeden, öyle bakıyordum. Ama insanların dediklerine dikkat ediyor, az konuşuyor, her gün yeni bir şey öğreniyordum.

Teresa gülerek, gömleklerimi yıkayacak bir kız arkadaşımı olup olmadığını sorardı. "Cenova'da yok," dedim.

İzinli olarak köye gittiğimde öteberimi götürüp götürmeyeceğimi sorardı.

"Köye dönmeyeceğim ki, derdim. "Burada, Cenova'da kalacağım.

"Peki kız?"

"Ne önemi var," derdim, "Cenova kız dolu."

Gülümser, örneğin kim olduğunu sorardı. Bunun üzerine ben gülümser, "Bilinmez ki," derdim.

Daha sonra sevgilim olup da geceleri sevişmek için odasına çıktığımda, Cenova'da işsiz güçsüz ne yapacağımı, niçin köye dönmek istemediğimi sorardı hep. Yarı şaka, yarı ciddi sorardı bunu. 'Sen burada olduğun için,' yanıtı-

nı vermeye kalkardım, ama zaman kalmazdı, hemen yatakta birbirimizin kolları arasında olurduk. Ya da Cenova'nın bile yeterli olmadığını, bir ara Nuto'nun da Cenova'ya gelmiş olduğunu, hepimizin buraya geldiğimizi –Cenova'dan çoktan bıkmıştım, daha uzaklara gitmek istiyordum– söyleyebilirdim ona. Ama bunları diyecek olsam, kızacak, ellerime sarılacak, sövüp sayacak, benim de herkes gibi olduğumu söyleyecekti. "Herkes Cenova'da seve seve kalıyor, bunun için geliyorlar buraya, demiştim ona. "Benim mesleğim var, ama Cenova'da kimsenin işine yaramıyor. Mesleğimin, karnımı doyuracağı bir yere gitmem gerek. Gideceğim yer uzak olmalı, bizim köyden kimsenin gitmemiş olduğu bir yer olmalı."

Teresa piç olduğumu biliyordu. Niye bu konuyu araştırmadığımı, en azından anamın kim olduğunu merak edip etmediğimi soruyordu ikide bir. "Belki de," diyordu, "kanın bozuk, Çingenesin sen. Saçların da kıvırcık."

(Bana yılanbalığı adını takmış olan Emilia, bir cambazla Yukarı Langa'lı bir dişi keçinin çocuğu olduğumu söylerdi hep. Ben de gülerek, bir papazın çocuğu olduğumu söylerdim. Daha o zamanlar Nuto: "Niçin böyle diyorsun?" diye sormuş, Emilia da, "Kaytarıcının teki de ondan, demişti. Bunun üzerine Nuto, kimse anasından kaytarıcı, kötü ya da suçlu olarak dünyaya gelmez diye bas bas bağırmıştı; insanlar eşit doğarlardı, ancak başkaları davranışlarıyla kanınıza girerlerdi. "Ganola'ya bak," diye karşılık verdim. "Akılsızın teki, doğuştan budala. "Akılsız olmak, kötü olmak değil ki," dedi Nuto, "peşine takılıp bağıran edepsizler çileden çıkartıyorlar onu.

Böyle şeyleri, ancak kollarımın arasında bir kadın olduğunda düşünüyordum. Birkaç yıl sonra –artık Amerika'daydım– bu insanların tümünün de benim gözümde piç olduğunu anladım. Yerleştiğim Fresno'da bir sürü kadınla yattım, birisiyle neredeyse evleniyordum, ama analarının babalarının nerede olduklarını, doğum yerlerinin neresi olduğunu bilmedim hiç. Tek başlarına yaşıyorlardı, kimisi

konserve fabrikasında, kimisi büroda çalışıyordu. Rosanne kimbilir nereden, belki de tarım yapılan bir eyaletten elinde bir mektupla bir sinema dergisine gelmiş bir öğretmendi; kıyıda nasıl bir yaşam sürmüş olduğunu hiç anlatmak istemedi bana. Yalnızca zor günler geçirdiğini söyledi, *a bell of a time.* Hafif kısık, genizden gelen bir ses kalmıştı o günlerden ona. Özellikle tepede, çiftliklerin, konserve fabrikalarının önündeki yeni evlerde bir sürü aile vardı, yaz akşamları asma ve incir kokan havada şamataları yükselir, kızlı oğlanlı çocuklar dar sokaklarda, caddelerde koşuşurlardı. Ama bunlar Ermeniler, Meksikalılar, İtalyanlardı, sanki yeni gelmiş gibiydiler; kentlerde çöpçüler kaldırımları nasıl süpürürlerse onlar da toprağı öyle işliyorlar, geceleri kentte geçirip eğleniyorlardı. Kimseye nereden geldiği, babasının dedesinin kim olduğu sorulmuyordu hiç. Köy kızları da yoktu artık. Vadinin tepesinde oturan kızlar bile keçinin, derenin ne olduğunu bilmiyorlardı. Bürolarda çalışan kızlar gibi, onlar da otomobille, bisikletle, trenle gidiyorlardı işlerine. Kentte her şeyi takımlar halinde yapıyorlardı, üzüm bayramı arabalarını da birlikte süslüyorlardı.

Rosanne'in sevgilim olduğu aylar boyunca, onun da tam bir piç olduğunu anladım, tek gücü yatağa uzattığı bacaklarıydı. Anası-babası, tahıl eyaletinde ya da başka bir yerde olabilirlerdi, ama onun için tek bir şeyin önemi vardı: Beni kendisiyle birlikte kıyıya götürüp çardağından üzüm salkımları sarkan bir İtalyan lokantası açmak –*a funny place, you know*– belki günün birinde biri onu görüp resmini çeker ve renkli bir gazetede basardı, *only gimme a break, baby.* Ünlü olabilmek için çırılçıplak, yangın merdivenine bacaklarını açmış otururak fotoğraf çektirmeye bile hazırdı. Benim kendisine yardımcı olabileceğimin nasıl aklına geldiğini bilmiyordum; niçin benimle yattığını sorduğumda gülüyor, ne de olsa erkek olduğumu söylüyordu. (*Put it the other way round, you come with me because I'm a girl.*) Aptal değildi, ne istediğini biliyordu, ne var ki olmayacak şeyler istiyordu. Ağzına bir yudum içki koymazdı

(your looks, you know, are your only free advertising agent), ama içki yasağı kalktığında bana, hâlâ damak zevki kalmış olanlar için *prohibition-time gin*, yasak dönem cini üretmeyi öneren de o oldu, damak zevki kalanların sayısı çoktu.

Sarışın, uzun boyluydu, yüzündeki kırışıklıkları kapatır, saçlarını yaptırırdı hep. Tanımayan biri onu kendine özgü yürüyüşüyle okulun kapısından çıkarken görecek olsa, çalışkan bir öğrenci sanırdı. Ne dersi verdiğini bilmiyorum; erkek öğrenciler kasketlerini havaya atıp ıslık çalarak karşılıyorlardı onu. İlk zamanlar onunla konuşurken ellerimi saklar, sesimi kısardım. Niçin Amerikalı gibi davranmadığımı sordu hemen. 'Çünkü Amerikalı değilim de ondan,' diye kekeledim, *–because I'm a wop–* o gülümsedi ve insanı dolarla beynin Amerikalı kıldığını söyledi. "*Which of them do you lack?* Bunlardan hangisi yok sende?"

Sık sık biz ikimizden –onun düzgün, kaskatı kalçalarından, sütle portakal suyuyla beslenen bembeyaz karnından ve benden, benim koyu kanımdan– ne biçim çocuklar ortaya çıkar diye merak ederdim. İkimiz de kimbilir nerelerden geliyorduk, kim olduğumuzu, kanımızda gerçekten ne bulunduğunu bilmenin tek yolu buydu. 'Oğlum, babama, dedeme benzese, böylece kim olduğumu görebilsem sonunda ne güzel olur,' diye düşünürdüm. Rosanne bana –kıyıya gidecek olursam– çocuk doğurmayı da kabul etmişti. Ama kendimi tuttum, Amerikalı bir çocuk istemedim, böyle bir anayla benden doğacak çocuk, bir başka piç olurdu. Daha o zamanlar geri döneceğimi anlamıştım.

Benimle olduğu süre boyunca Rosanne hiçbir şey gerçekleştiremedi. Yazın kimi pazar günleri otomobille kıyıya gidip denize giriyorduk; o sandaletleri, renkli eşarplarıyla kumsalda dolaşır, yüzme havuzunda şortuyla gazoz içer, sanki benim yatağımdaymış gibi şezlonga uzanırdı. Bense, kime olduğunu bilmeden gülerdim. Oysa hoşuma gidiyordu bu kadın, kimi sabahların havası gibi, İtalyanların sokaklara kurdukları tezgâhlardaki taze meyvelere dokunmak gibi hoşuma gidiyordu.

Sonra bir akşam ailesinin yanına döneceğini söyledi. Şaşırdım, çünkü böyle bir şey yapabileceğini hiç sanmazdım. Ne zaman gideceğini soracaktım ki, dizlerine bakarak –arabada yanımda oturuyordu– hiçbir şey söylemememi istedi. Kararını vermişti, bir daha dönmemek üzere ailesinin yanına gidecekti. Ne zaman gideceğini sordum. "Yarın bile gidebilirim. *Any time.*

Onu kaldığı pansiyona götürürken durumumuzu düzeltebileceğimizi, evlenebileceğimizi söyledim. Dizlerine bakıp yarı gülümseyerek dediklerimi dinledi, alnını kırıştırdı.

"Bunu düşündüm, dedi, o kısık sesiyle. "Bir yararı olmaz. Yenik düştüm. *I've lost my battle."*

Ama evine gitmedi, kıyıya döndü yine. Renkli gazetelerde resmi çıkmadı hiç. Aylarca sonra bana Santa Monica'dan bir kart gönderip para istedi. Parayı yolladım, bir yanıt vermedi. Daha sonra hiçbir haber almadım ondan.

22

Dünyayı dolaşırken sarışın, esmer birçok kadın tanıdım, peşlerinden koştum, bir sürü para harcadım; artık genç sayılmayacağım şu ara onlar benim peşimden geliyorlar, ama hiçbir önemi yok bunun, Sor Matteo'nun kızlarının da dünya güzeli olmadıklarını anladım, belki Santina öyleydi, ama onun da büyüklüğünü görmedim; dalyaların, İspanya güllerinin, bahçelerde meyve ağaçlarının dibinde açan çiçeklerin güzelliğine benziyordu güzellikleri. Becerikli olmadıklarını da anladım, piyanolarına, romanlarına, güneş şemsiyelerine karşın, yaşamlarını düzenlemeyi, gerçek birer kadın olmayı, bir erkeği, bir evi yönetmeyi başaramıyorlardı. Bu vadide kendisini çekip çevirebilecek, başkalarını yönlendirebilecek bir sürü köylü kadın vardı. Irene ile Silvia artık köylü değildiler, ama gerçek birer ev kadını da olmamışlardı. Kötüydü durumları zavallıların, öldüler.

Onların bu zayıf yönlerini daha ilk bağbozumlarından birinde anlamıştım, çok iyi anlamasam da en azından sezmiştim. Bütün bir yaz boyunca avludan ya da tarlalardan yukarıya doğru bakıp da taraçayı, camları, çatıyı görmeniz, evin gerçek sahiplerinin onlar, onlarla birlikte üvey ana ve küçük kız olduğunu, Sor Matteo'nun bile ayaklarını paspasa silmeden içeriye giremediğini anımsamanız için yeterli olurdu. Sonra yukarıda birbirlerine seslendiklerini duyduğunuz olurdu, atlarını koştuğunuz, camlı kapıdan çıkıp güneş şemsiyeleriyle, Emilia'nın bile eleştirecek bir şey bulamadığı güzel giysileriyle gezmeye

gittiklerini gördüğünüz olurdu. Kimi sabahlar içlerinden biri avluya iner, çapaların, arabaların, hayvanların arasından geçip gül toplamak için bahçeye giderdi. Kimi kez onlar da küçücük ayakkabılarını giyip tarlalara gelir, patikalarda Serafina ve kâhya ile konuşurlardı. Öküzlerden korkar, getirdikleri güzel bir sepete turfanda üzüm doldururlardı. Bir akşam buğday demetlerini yığmıştık ki –San Giovanni gecesiydi, her yerde şenlik ateşleri yakılmıştı– onlar da temiz hava alıp kızların şarkılarını dinlemeye geldiler. Mutfakta, bağda biz bizeyken onlarla ilgili bir sürü şey duymuştum, piyano çalıyorlardı, kitap okuyorlardı, yastık yüzü işliyorlardı, kilisede oturdukları sıranın arkasında adları yazılıydı. İşte o bağbozumu sırasında, bizler sepetleri, tahta kovaları hazırlar, mahzeni temizler, Sor Matteo bile bağda dolaşırken, tam o günlerde Emilia'dan evde büyük bir kargaşa yaşandığını, Silvia'nın kapıları çarptığını, Irene'nin masaya kıpkırmızı gözlerle oturup hiçbir şey yemediğini duyduk. Bağbozumunun, hasatın getirdiği sevincin dışında birşeyleri olabilmesine aklım ermiyordu; her şey onlar için, mahzenleri ve Sor Matteo'nun ceplerini doldurmak için yapılıyordu, her şey onlarındı. Bir gece kalasın üstünde otururken Emilia olanları anlattı. Nido olayını.

Yaşlı kadın –Cenova'lı kontes– gelinleri ve torunlarıyla birlikte on beş gün önce deniz kıyısından Nido'ya dönmüş ve çınarlar altında düzenlenecek bir eğlence için Canelli ile İstasyona çağrılar göndermişti, ama Mora'yı, onların ikisini, Bayan Elvira'yı çağırmayı unutmuştu. Unutmuş muydu, yoksa bilerek mi yapmıştı? Üç kadın Sor Matteo'nun başının etini yiyorlardı. Emilia şu ara evde en sakin kişinin Santina olduğunu söylüyordu. "Birini boğazlamamak için kendimi güç tuttum," diyordu Emilia. "Biri bir şey söylüyor, öbürü insanın üstüne yürüyor, biri kapıları çarpıyor. Ne halleri varsa görsünler."

Sonra bağbozumu başladı, bunları düşünmez oldum artık. Bu olay gözlerimi açmaya yetmişti. Irene de, Silvia da bizim gibi insanlardı. Kötü bir davranış karşısında kızı-

yor, alınıyor, acı çekiyor, sahip olmadıkları şeyleri elde etmek istiyorlardı. Varlıklarının tümü eşdeğer değildi, içlerinde daha önemli, daha varlıklı olanlar, benim efendilerimi çağırmayanlar vardı. İşte bu sırada, Irene ile Silvia'nın gitmeye can atıp da gidemedikleri Nido'daki eski konağın odalarının, bahçesinin nasıl olduklarını merak etmeye başladım. Yalnızca Tommasino ile kimi ırgatların anlattıklarıyla yetiniyorduk, çünkü tepenin bu yamacı çitle çevriliydi ve dere burayı bizim bağlardan ayırıyor, avcılar bile giremiyorlardı buraya, yasak yazısı vardı. Nido'nun altındaki anayoldan yukarıya doğru bakınca adına bambu denilen sık kamış kümeleri görülüyordu. Tommasino, buranın park olduğunu, evin çevresinde, baharda yol bakıcısının anayola serptiklerinden daha küçük, daha beyaz çakılların bulunduğunu söylüyordu. Nido'nun toprakları daha sonra tepenin arkasına doğru uzanıyor, bağlar, buğday tarlaları, mandıralar, ceviz, kiraz, badem ağacı koruları Sant'Antonio'nun ötesine ulaşıp oradan beton destekli, etrafı çiçekli balık havuzlarının bulunduğu Canelli'ye doğru alçalıyordu.

Nido'nun çiçeklerini bir önceki yıl, Irene ile Bayan Elvira birlikte oraya gidip de kilisenin camlarından, papazın süslemelerinden bile güzel çiçek demetleriyle döndüklerinde görmüştüm. Bir yıl önce, yaşlı kadının arabasına Canelli yolunda rastlandığı oluyordu; Nuto arabayı görmüş, arabayı süren uşak Moretto'nun parlak şapkası, beyaz boyunbağıyla jandarmalara benzediğini söylemişti. Araba bizim orada durmazdı hiç, yalnızca bir kez İstasyona giderken önümüzden geçmişti. Yaşlı kadın ayine de Canelli'de gidiyordu. İçimizdeki yaşlılar çok eskiden, yaşlı kadın daha ortada yokken Nido'nun sahiplerinin ayine bile gitmediklerini, evlerinde ayin düzenlettiklerini, yanlarında kalan bir papazın her gün bir odada İncil okuduğunu söylüyorlardı. Yaşlı kadın o sırada önemsiz bir kız olup Cenova'da kontun oğluyla sevişiyormuş. Daha sonra her şeyin sahibi o olmuş. Kontun oğlu ölmüş, yaşlı kadı-

nın Fransa'da evlendiği yakışıklı subay ölmüş, çocukları da kimbilir nerelerde ölmüşler. Şimdi yaşlı kadın bembeyaz saçları, elinde sarı güneş şemsiyesi, arabayla Canelli'ye gidip torunlarının karınlarının doymasını, barınmalarını sağlıyordu. Kontun oğlunun ve Fransız subayın dönemlerinde geceleri Nido'nun ışıkları hep yanarmış ve o zamanlar bir gül gibi taze olan yaşlı kadın yemekler verir, eğlenceler düzenler, Nizza'dan, Alessandria'dan konuklar çağırırmış. Güzel kadınlar, subaylar, milletvekilleri gelirmiş, hepsi de çift beygirli arabaları uşaklarıyla ve kâğıt oynar, dondurma yer, eğlenirlermiş.

Irene ile Silvia bunları biliyorlardı. Taraçadan piyanolu odaya bir göz atmak, üstümüzde onların yemek yediklerini bilmek, Emilia'nın çatal ve kaşıkla onların taklidini yapmasını izlemek benim için ne idiyse, yaşlı kadının iyi davranması, onları çağırması, ağırlaması da onlar için o demekti. Kadın kadına üzülüyorlardı bu duruma. Gün boyunca taraçada ya da bahçede vakit öldürüyorlardı –yapacak işleri, vakitlerini alacak bir uğraşları yoktu– Santina'ya bile isteyerek bakmıyorlardı. Mora'dan gitmek, o parkın çınarlarının altına girmek, kontesin gelinleri, torunlarıyla bir arada olmak isteği çıldırtıyordu onları. Tıpkı Cassinasco Tepesinde gördüğüm şenlik ateşlerinin ya da gece duyduğum tren düdüğünün beni çıldırtması gibi.

23

Sonra, sabahın erken saatinde Belbo kıyısındaki ağaçların arasından, yamaçlardan tüfek seslerinin yankılandığı mevsim gelirdi ve Cirino tavşanın bir hendeğe kaçışını gördüğünü anlatmaya başlardı. Yılın en güzel günleriydi bunlar. Üzümün toplanması, yapraklarının soyulması, ezilmesi iş olmaktan çıkardı; hava artık sıcak olmaz, soğuklar da başlamazdı; gökyüzünde birkaç beyaz bulut görünürdü, mısır ezmesiyle tavşan yenilir, mantar toplamaya gidilirdi.

Bizler çevrede mantar toplardık; Irene ile Silvia ise Canelli'li kız ve erkek arkadaşlarıyla birlikte arabayla Agliano'ya giderlerdi mantar toplamaya. Bir sabah çayırlarda daha sis varken yola çıktılar; atı ben koştum arabaya, ötekilerle Canelli meydanında buluşacaklardı. Arabayı, atış tezgâhında hep hedefi vuran ve sabahlara dek kâğıt oynayan, İstasyon doktorunun oğlu sürdü. O gün büyük bir fırtına koptu, tıpkı ağustos ayında olduğu gibi şimşekler çaktı, yıldırımlar düştü. Cirino ile Serafina, dolu iyi ki on beş gün önce ürünün üzerine yağmayıp da, şimdi mantarlarla, mantar toplayanların üstüne yağdı dediler. Gece bile, dünyanın sonu gelmiş gibi yağmur yağdı. Paltosunu başına geçiren Sor Matteo, elinde fener gelip bizi uyandırdı, arabanın sesine kulak vermemizi istedi; içi rahat değildi. Üst kattaki pencereler aydınlıktı; Emilia üst kata inip çıktı, kahve yapmak için; küçük kız dün de kendisini mantar toplamaya götürmedikleri için ağlıyordu.

Araba ertesi gün döndü, doktorun oğlu kırbacı şaklatırken: "Yaşasın Agliano yağmuru!" diye bağırıp basamağa basmadan yere atladı. Sonra iki kıza yardımcı oldu arabadan inmeleri için; başlarına mendillerini bağlamış, boş sepetlerini dizlerinin üstüne koymuş olan kızlar çok üşümüşlerdi. Üst kata çıktılar, konuştuklarını, kurunurken gülüştüklerini duydum.

Agliano gezisinden sonra, doktorun oğlu sık sık sokaktan geçip taraçanın altından kızlara seslenmeye, onlarla ahbaplık etmeye başladı. Sonra kışın öğleden sonraları eve aldılar onu, avcı çizmeleriyle dolaşıp bastonunu çizmelerine vuran o da, etrafına bakınır, bahçeden bir çiçek ya da bir dal –çoğu kez de genç bir asmanın kırmızı yaprağını– kopartır, camların gerisindeki merdivenden hızla çıkardı. Üst katta ocakta güzel bir ateş yanar, akşama dek piyano, kahkaha sesleri gelirdi. Bu Arturo kimi kez yemeğe de kalırdı. Emilia ona çayla bisküvi verdiklerini, bunları hep Silvia'nın verdiğini, ama onun gözünün Irene'de olduğunu söylerdi. Irene, sarışın ve iyi yürekli Irene, onunla konuşmak zorunda kalmamak için piyano çalardı. Silvia ise divana gömülür, akıllarına geleni söylerlerdi. Sonra kapı açılır, Bayan Elvira koşa koşa gelen Santina'yı odanın içine salar, canı sıkılan Arturo ayağa kalkarak selam verir, Bayan Elvira da: "Sizi görmek isteyen bir kıskanç kız daha var," derdi. Sonra Arturo'yu hiç sevmeyen Sor Matteo gelirdi. Bayan Elvira ise güler yüz gösterir, Irene için Arturo'nun da iyi bir koca olabileceğini düşünürdü. Oysa Irene istemiyordu onu, her şeyi yapmacık diyordu, müziği bile dinlemiyor, yemek masasında oturmayı bilmiyor, sırf anasının gözüne girmek için Santina'ya oyunlar oynatıyordu. Silvia ise Arturo'yu savunuyor, kıpkırmızı kesiliyor, birbirleriyle tartışıyorlardı; sonunda Irene kendini toplayıp soğukkanlılıkla: "Al senin olsun. Niye sen almıyorsun?" diyordu.

"Kapı dışarı edin şunu," diyordu Sor Matteo. "Kumar oynayan, bir karış toprağı olmayan adama adam demem ben."

Kışın sonlarına doğru Arturo, peşinde İstasyonda görevli, uzun boylu, yalnızca İtalyanca konuşan, ama müzikten anlayan bir arkadaşıyla dolaşmaya başladı. O da Irene'ye tutuldu. Bu sırık gibi adam, Irene ile dört elle piyano çalıyor, onların böyle eşleştiklerini gören Arturo ile Silvia da birbirlerine sarılarak dans ediyor, gülüşüyorlar, artık Santina odaya geldiğinde onu havaya atıp yere düşerken yakalamak işi arkadaşa düşüyordu.

"Toscana'lı olmasa," diyordu Sor Matteo, "cahil sanırdım onu. Havası öyle... Trablus'ta bir Toscana'lı vardı bizimle birlikte..."

Odanın nasıl olduğunu biliyordum, piyanonun üstünde iki demet çiçekle kırmızı yapraklar vardı; perdeleri Irene işlemişti, zincirlere asılı saydam mermerden lambanın ışığı ayın suya yansımasına benziyordu. Kimi geceler dördü birden yukarıya kapanır, karla kaplı taraçaya çıkarlardı. İki erkek taraçada puro içer, konuştukları, yaprakları kurumuş genç asmanın altından duyulurdu.

Konuşmaları dinlemeye Nuto da gelirdi. En güzeli, Arturo'nun palavralarını dinlemekti. Geçen gün Costigliole'de trenden kaç kişiyi attığını ya da Acqui'de son parasıyla kumar oynayıp bir ziyafet parası kazandığını, yutulacak olsa eve dönecek parası kalmayacağını anlatırdı. Toscana'lı: "O yumruğu nasıl attığını anımsıyor musun?" derdi. Arturo da o yumruğu nasıl attığını anlatırdı.

Kızlar parmaklıklara dayanıp iç çekerlerdi. Toscana'lı, Irene'nin yanına geçer, memleketini, kilisede org çaldığı günleri anlatırdı. Bir ara ayaklarımızın dibine, kara iki puro düşer ve yukarıdan fısıltı, koşuşma, daha güçlü iç çekiş sesleri gelirdi. Gözlerimizi kaldırınca kurumuş asmalarla buz gibi gökyüzünde bir sürü yıldızdan başka bir şey göremezdik. Nuto dişlerini gıcırdatarak: "Serseriler!" derdi.

Hep düşünüyor, Emilia'ya da soruyor, ama nasıl olup da bir araya gelebildiklerine akıl erdiremiyordum. Sor Matteo yalnızca Irene ile doktorun oğluna bozuluyor, bir

gün kulaklarını çekeceğini söylüyordu. Karısı üzülüyordu. Irene omuzlarını silkiyor, bu Arturo köylüsünü evine uşak olarak bile almayacağını, ama ziyaretçi gibi gelince bir şey yapamadığını söylüyordu. Bunun üzerine Silvia Toscana'lının salak olduğunu söylüyordu. Bayan Elvira bir kez daha üzülüyordu.

Irene'nin Toscana'lı ile konuşması olanaksızdı, çünkü Arturo gözlerini dört açıyor, üstelik arkadaşının dizginlerini elinde tutuyordu. Böylece Arturo kızların ikisine de asılıyor, Irene'yi elde etmeyi umarken, öbür kızla da gönül eğlendiriyordu. Havaların açmasını bekliyordu, kırlarda onların peşinden gitmek için. Ne olacaksa o zaman olurdu.

Ama bu arada Sor Matteo, Arturo'vu yakalayıp –olayı rastlantı sonucu kemerin altından geçmekte olan Lanzone'den öğrenmiştik– ona kadınların kadın, erkeklerin de erkek olduklarını söylemişti. Öyle değil miydi? Yeni çiçek kopartmış olan Arturo, kamçısıyla çizmelerine vurmuş, çiçekleri koklayıp ters ters bakmıştı patrona. "İşte böyle," diye sürdürmüştü Sor Matteo. "İyi yetiştirilmiş bir kadın, kendisine yaraşan erkeği bilir. Seni istemiyorlar. Anladın mı?"

Arturo birşeyler gevelemiş, kekelemiş, çağrıldığı için geldiğini söylemiş, sonra bir erkek...

"Sen erkek değilsin," demiş Sor Matteo, "namussuzun tekisin.

Arturo öyküsü böylece kapanmış gibi oldu, Arturo ile birlikte Toscana'lınınki de. Ama üvey ana yine rahat edemedi, çünkü başka, daha da tehlikeli bir sürü yeni gelen oldu. Sözgelimi benim Mora'da tek başıma kaldığım gün gelen iki subay. Bir aydır –ateşböcekleri vardı, aylardan hazirandı– her akşam Canelli'den çıkageliyorlardı. Anayolda oturan bir başka kadınları da olmalıydı, çünkü hiç o yönden gelmiyorlardı, Belbo'dan, köprüden sapıyor, tarlaların, mısırların, çayırların içinden geçiyorlardı. O sıralarda on altı yaşındaydım ve bu işlere aklım ermeye baş-

lamıştı. Cirino onlara bozuluyordu, çünkü gübrelerini çiğniyorlardı, üstelik savaşta bunlar gibi subayların verdikleri sıkıntıyı anımsıyordu. Hele Nuto'nun yaptığı. Bir gece güzel bir oyun oynadılar onlara. Otların arasına gizlenip bir tel gerdiler. Adamlar bir hendekten atlayarak geldiler, düşlerinde kızları canlandırırken tepetaklak düşüp yüzlerini gözlerini parçaladılar. Gübrenin içine düşmelerini sağlamak çok güzel olacaktı, ama o geceden sonra bir daha çayırdan geçmediler.

Havalar düzelince özellikle Silvia'yı kimse tutamaz olmuştu. Şimdi, yaz akşamları bahçe kapısından çıkıp oğlanlarla birlikte anayolda bir aşağı bir yukarı dolaşmayı âdet edinmişlerdi. Ihlamurların altından geçtiklerinde bizler de kulak verip birkaç sözcük duymaya çalışıyorduk. Dördü birden gidiyor, sonra ikişer ikişer dönüyorlardı. Silvia, Irene'nin koluna giriyor, gülerek, şakalar yaparak, iki erkeği iğneleyerek yürüyordu. Yeniden geçtiklerinde Silvia ile adamı ıhlamur kokularının altında bir arada oluyor, fısıldaşarak, gülüşerek yürüyorlardı; öbür çift daha yavaş, daha arkadan geliyor, kimi kez öndekilere sesleniyor, yüksek sesle konuşuyorlardı onlarla. Bizlerin her yanı kaplayan ıhlamur kokusu altında, kalasın üstünde oturduğumuz o geceleri çok iyi anımsıyorum.

24

O yıllarda üç-dört yaşlarında olan küçük Santa görülecek bir kızdı. Saçları Irene'ninkiler gibi sarı, gözleri Silvia'nın gözleri gibi karaydı, ama elma yerken parmaklarını ısırdığında ya da kızıp da çiçekleri koparttığında ya da ille de ata binmek isteyip de bize tekmeler attığında anasına çekmiş olduğunu söylerdik. Sor Matteo ile öbür iki kız her şeyi daha sakin yaparlardı, bunca öfkeli değildiler. Özellikle, uzun boylu, beyazlar giyen Irene çok sakindi, kimseyle tartışmaya girmezdi. Gereksinme duymazdı buna, çünkü Emilia'dan bile bir şey istediğinde incelikli davranır, bizlerle konuştuğunda hep gözlerimizin içine bakardı. Silvia da bakardı, ama gözleri öfkeli, içten pazarlıklı olurdu. Mora'da kaldığım son yıl elli liret alıyor, şenliklerde boyunbağı takıyor, oraya çok geç geldiğimi, artık bir şey yapamayacağımı biliyordum.

Bu son yıllarda bile Irene'ye ilgi duymak yürekliliğini gösterememiştim. Nuto da göstermiyordu, çünkü artık her yerde klarnet çalıyordu ve Canelli'de sevgilisi vardı. Irene'nin Canelli'li biriyle konuştuğu söyleniyordu. Birlikte hep Canelli'ye gidiyorlar, dükkânlardan alışveriş ediyor, eski giysileri Emilia'yı veriyorlardı. Bu arada Nido'nun kapıları da açılmıştı. Evsahibi kadınla kızları oraya bir akşam yemeğine gittiler. O gün onları giydirmek için Canelli'den bir terzi geldi. Yokuşun dönemecine dek arabayla ben götürdüm onları, Cenova'daki konaklardan söz ettiklerini duydum. Geceyarısı gelip kendilerini almamı, arabayı da avluya dek sokmamı istediler; çağrılılar, araba-

nın döşemesinin eskimiş olduğunu karanlıkta göremezlerdi. Kötü izlenim bırakmamak için boyunbağımı da düzgün bağlamamı söylediler.

Ama geceyarısı avluya, öteki arabaların arasına girdiğimde –aşağıdan bakınca konak çok büyük görünüyor, açık pencerelerden çağrılıların gölgeleri geçiyordu– görünürde kimse olmadığı için bir süre çınarların altında tek başıma kaldım. Cırcırböceklerini dinlemekten usanınca –orada da cırcırböcekleri vardı– arabadan inip kapıya gittim. İlk odada karşılaştığım beyaz önlüklü bir kız bana bakıp uzaklaştı. Sonra geri döndü, ben de geldiğimi söyledim ona. Ne istediğimi sordu. Bunun üzerine Mora'nın arabasının hazır olduğunu söyledim.

Bir kapı açıldı ve gülüşmeler duydum. Bu odada bütün kapıların üstünde çiçek resimleri vardı, yerde de cilalı taş süslemeler. Kız geri gelip gidebileceğimi söyledi, kadınlar bir başkasıyla birlikte döneceklerdi.

Dışarıya çıktığımda bir kiliseden bile daha güzel olan bu odaya yeterince bakamadığım için üzüldüm. Atı elimle, çatırdayan çakılların üstünden çınarların altına götürdüm ve başımı kaldırıp ağaçlara baktım –alttan bakınca koruya benzemiyordu artık, her ağaç kendi başına buyruktu– kapıya gelince de bir sigara yaktım, karışık bambuların, iri budaklı ağaç gövdelerinin arasındaki yoldan yavaş yavaş aşağıya doğru inerken, her bitkiye kucak açan toprağın nasıl bir şey olduğunu düşündüm.

Irene konakta bir erkek bulmuş olmalıydı, çünkü arada Silvia'nın ona takılıp 'kontes hazretleri' dediğini duyuyordum. Çok geçmeden Emilia'dan, adamın yaşlı kadının malını satıp savmasınlar diye ezdiği bir sürü torunundan biri olduğunu ve canlı cenazeye benzediğini öğrendim. Bu torun, bu uyuşuk, bu küçük kont Mora'ya gelmeyi kendine yedirememişti hiç. Zaman zaman yalınayak bir çocukla Irene'ye mektup gönderir, yürüyüş yapmak için onu yolun kenarında beklediğini söylerdi. Irene de giderdi.

Sebze bahçesinde fasulyelere su verir ya da sırıkları bağlarken, manolyanın altında oturan Irene ile Silvia'nın konuştuklarını duyuyordum.

Irene şöyle diyordu: "Bunda ne var? Kontes çok titizleniyor... Onun gibi bir çocuk İstasyondaki eğlenceye gidemez ki... Yanında çalışanlarla bir araya gelmiş olur..."

"Ne sakıncası var bunun? Her gün evde karşılaşıyor onlarla...

"Ava bile gitmesini istemiyor. Babası bir av kazasında ölmüştü."

"Ama gelip seni görebilir. Niçin gelmiyor?" dedi Silvia birden.

"Seninki de buraya gelip seni görmüyor. Niçin gelmiyor?... Dikkat et Silvia. Sana gerçeği söylediğine inanıyor musun?"

"Hiç kimse söylemez gerçeği. Gerçeği düşünecek olursan, aklını oynatırsın. Ona bir şey söylersen karışmam..."

"Onu gören sensin," dedi Irene. "Sen güveniyorsun ona... Benim tek dileğim, öteki gibi kaba davranmaması..."

Silvia yavaşça güldü. Fasulyelerin gerisinde bir şey yapmadan duramazdım artık, yoksa dikkati çekerdim. Çapa yapmaya başlayıp yine kulak verdim.

Bir ara Irene: "Bizi duymuş olabilir mi?" dedi.

"Çocuk daha o," dedi Silvia.

Bir keresinde Silvia ağladı, şezlongda iki büklüm olup ağladı. Cirino kemerin altında demir dövdüğü için konuşulanları duyamıyordum. Irene, Silvia'nın yanında duruyor, onun tırnaklarıyla yolduğu saçlarını okşuyordu. "Hayır, hayır!.." diyerek ağlıyordu Silvia. "Buradan gitmek, kaçmak istiyorum.. İnanmıyorum, inanmıyorum, inanmıyorum!"

Cirino'nun kahrolası demiri yüzünden duyamıyordum.

"Yukarıya gel," dedi Irene onu okşayarak. "Yukarıya, taraçaya gel, ağlama artık..."

"Umurumda bile değil, diye bağırıyordu Silvia. "Hiçbir şey umurumda değil..."

Silvia, Calosso'da tarlaları olan Crevalcoure'li biriyle birlikteydi; bir bıçkı fabrikası olan ve motosikletle dolaşan adam Silvia'yı arkasına bindiriyor, anayola gidiyordu. Gece motorun sesini duyuyorduk: Duruyor, tekrar çalışıyor ve bir süre sonra kara saçları gözlerinin üstüne dökülmüş Silvia kapıda görünüyordu. Sor Matteo hiçbir şey bilmiyordu.

Emilia, bu adamın ilk olmadığını, daha önce doktorun oğlunun, babasının muayenehanesinde kıza sahip olduğunu söylüyordu. Bu işin içyüzü hiç öğrenilemedi; Arturo gerçekten de onunla sevişmiş miydi, havaların güzelleştiği, buluşmalarının daha kolaylaştığı yaz gelince niçin bozuşmuşlardı? Buna karşılık motosikletçi ortaya çıkmıştı ve herkes Silvia'nın onun için deli divane olduğunu, onunla birlikte kamışlığa, dere kıyısına gittiğini biliyordu. İnsanlar Camo'da, Santa Libera'da, Bravo ormanlarında rastlıyorlardı onlara. Kimi kez Nizza'da otele gittikleri de oluyordu.

Dış görünüşü hep aynıydı kızın, koyu gözleri alev alevdi. Evlenmeyi umuyor muydu bilmiyorum. Ama Crevalcuore'li bu Matteo huysuz bir orman köylüsüydü ve bir sürü kızın kanına girmiş, kimseye yar olmamıştı. "Silvia'nın bir çocuğu olursa, benim gibi piç olacak. Ben de böyle doğmuşum, diye düşünüyordum kendi kendime.

Irene de üzülüyordu bu duruma. Silvia'ya yardım etmeye çalışıyor, bizim bildiklerimizden çok daha fazla şey biliyordu. Irene'yi motosikletin arkasında ya da dere kıyısındaki sazların arasında birisiyle birlikte tasarlamak olacak şey değildi. Herkes bunun, büyüdüğünde Santina'ya daha yakışacağını söylüyordu. Üvey ana hiçbir şey demiyor, yalnızca iki kızın da uygun bir saatte eve dönmelerini istiyordu.

25

Irene'yi kardeşi gibi umutsuz görmedim hiç. Ama iki gün Nido'ya çağrılmayacak olsa bahçe parmaklığının gerisinde sinirli bir biçimde bekler ya da eline bir kitap, bir örgü alıp Santina ile birlikte gider bağda oturur, yola bakardı. Güneş şemsiyesini açıp Canelli'ye doğru gittiğinde mutlu olurdu. Canlı cenaze Cesarino ile neler konuştuklarını bilemiyordum; bir gün Canelli'ye doğru çılgın gibi pedal basarken onları akasyaların arasında görür gibi olmuştum. Ayakta duran Irene kitap okuyor, onun karşısında bir sıraya oturmuş olan Cesarino da ona bakıyor gibi gelmişti bana.

Günlerden bir gün çizmeli Arturo yine ortaya çıkmış, taraçanın altında durup yolu gözlemekte olan Silvia ile konuşmuştu. Silvia onu yukarıya çağırmamış, yalnızca günün boğucu olduğunu ve bu alçak topuklu ayakkabıların –bir ayağını havaya kaldırmıştı– artık Canelli'de de bulunduğunu söylemişti.

Arturo göz kırparak dans müziği çalıp çalmadıklarını, Irene'nin hep piyano çalıp çalmadığını sormuştu. "Ona sorsana," demişti Silvia, çamın ötesine bakarak.

Irene neredeyse hiç piyano çalmıyordu artık. Nido'da piyano olmadığı, yaşlı kadının, bir genç kızın ellerini piyanonun tuşlarında dolaştırdığını görmeye dayanamadığı söyleniyordu. Irene, yaşlı kadını görmeye gittiğinde, üzerine yünden yeşil çiçekler işlenmiş işleme çantasını da birlikte götürüyor, eve Nido'dan yaşlı kadının okuması için verdiği kitaplar getiriyordu. Deri ciltli eski kitaplardı bunlar.

O da yaşlı kadına resimli biçki dikiş dergileri götürüyordu, bunları her hafta özel olarak Canelli'den aldırıyordu.

Serafina ile Emilia, Irene'nin kontes olabilmek için elinden geldiğini yaptığını söylüyorlardı. Bir keresinde de Sor Matteo: "Kızlar dikkat edin, kimi yaşlılar ölmek bilmezler," demişti.

Kontes'in Cenova'da kaç akrabası olduğunu anlamak zordu, akrabaları arasında bir piskoposun bile olduğu söyleniyordu. Yaşlı kadının artık evinde uşak, hizmetçi bulundurmadığını duymuştum, kızlı erkekli torunları yetiyordu. Bu durumda Irene'nin nasıl bir umut peşinde koştuğunu anlamıyordum; istediği gerçekleşse bile Cesarino malı ötekilerle bölüşecekti. Nido'da hizmetçilik yapmakla yetinecekse diyecek söz yoktu. Bizim mallarımıza –ahıra, samanlıklara, buğdaya, üzüme– bir göz attığımda, Irene'nin ondan daha varlıklı olduğunu, Cesarino'nun belki de drahomasını elde etmek için onunla konuştuğunu düşünüyordum. Beni öfkelendirse de, bu düşünce daha hoşuma gidiyordu, Irene'nin tutkusu uğruna böyle bir ilgi göstermesi olanaksız geliyordu bana.

Ama diyordum kendi kendime, gönlünü kaptırdığı besbelli, Cesarino'dan hoşlanıyor, onunla evlenmeye can atıyor. Onunla konuşabilmek, dikkatli olmasını, bir hödüğün, Nido'dan dışarıya adım bile atmayan, kendisi kitap okurken yerde oturan bir budalanın peşinde koşmamasını söyleyebilmek istiyordum. Silvia hiç olmazsa zamanını böyle boş yere harcamıyor, birlikte olmaya değer biriyle dolaşıyordu. On sekiz yaşında bir çocuk olmasam, Silvia belki benimle bile çıkardı.

Irene üzülüyordu da. Bu kont yavrusu, şımarık bir kızdan daha kötü olmalıydı. Huysuzluk yapıyor, kendine hizmet ettiriyor, yaşlı kadının adını kötüye kullanıyor ve Irene ne diyecek, ondan ne isteyecek olsa hayır yanıtını veriyor, başkalarına danışmak, yanlış adım atmamak, onun kimliğini, sağlığını, beğenilerini dikkate almak zorunda olduklarını söylüyordu. Gezmeye gitmediği ya da

eve kapanmadığı seyrek zamanlarda, şimdi Irene'nin iç çekişlerini dinlemek Silvia'ya düşüyordu. Yemekte –Emilia'nın dediğine göre– Irene yere bakıyor, Silvia ise gözlerini ateşi varmış gibi babasına dikiyordu. Yalnızca Bayan Elvira kupkuru sözler ediyor, Santina'nın çenesini siliyor, doktorun oğlu, Toscana'lı adam, subaylar ve diğerleri gibi kaçırılmış kısmetlere hayıflanıyor, çoktan gelin olmuş, çocuk bile bekleyen yaşları daha küçük Canelli'li kızlardan söz ediyordu. Sor Matteo lafı ağzında geveliyor, hiçbir zaman hiçbir şeyden haberi olmuyordu.

Bu arada Silvia'nın ilişkisi gelişiyordu. Umutsuz, öfkeli olmadığında avluda, bağda onunla karşılaşmak, konuştuklarını dinlemek büyük bir keyifti. Kimi günler arabayı hazırlatır, tek başına yola çıkıp Canelli'ye giderdi. Arabayı o sürerdi, bir erkek gibi. Bir keresinde Nuto'ya at yarışları yapılan Buon Consiglio'ya klarnet çalmaya gidip gitmeyeceğini sordu; ne yapıp edip Canelli'de bir eyer satın almak, at binmeyi öğrenmek, başkalarıyla birlikte yarışlara katılmak istiyordu. Arabaya koşulan bir atın kötü alışkanlıklar edindiğini, yarışamayacağını ona anlatmak Kâhya Lanzone'ye düşmüştü. Daha sonra, Silvia'nın Matteo'yu bulup ona kendisinin de ata binebildiğini göstermek için Buon Consiglio'ya gitmek istediği öğrenildi.

Bizler, 'Bu kız sonunda erkek giysileri giyip panayırlarda ip cambazlığı yapacak,' diyorduk. Tam o yıl Canelli'ye, içinde biçerdöverlerden daha çok ses çıkartan motosikletlerden oluşan bir atlıkarıncanın bulunduğu bir çadır kurulmuştu. Biletleri kırk yaşlarında, sıska, kızıl saçlı, parmakları yüzük dolu, ağzından sigara düşmeyen bir kadın satıyordu. 'Göreceksiniz,' diyorduk, Crevalcuore'li Matteo da Silvia'dan bıkınca onu böyle bir atlıkarıncanın başına oturtacak. Canelli'de söylendiğine göre, bilet parasını verirken elini belirli bir biçimde tezgâha dayarsan, kızıl saçlı kadın daha sonra perdeli büyük arabada samanların üstünde onunla sevişebileceğin saati fısıldıyormuş hemen. Silvia bu noktaya gelmemişti daha. Çılgın gibiydi ama,

inadından Matteo için çıldırıyordu ve öyle güzel, öyle sağlıklıydı ki, şimdi bile bir sürü erkek evlenirdi onunla.

Akıl almaz şeyler oluyordu. Artık kızla Matteo, Seraudi'de bir bağ kulübesine gidiyorlardı. Bir derenin kıyısında, motosikletin ulaşamadığı yarı yıkılmış bir kulübeydi. Yürüyerek gittikleri bu kulübeye örtü ve yastık götürmüşlerdi. Matteo Mora'da da, Crevalcuore'de de Silvia ile birlikte görünmüyordu; kızın adını korumak için değil, ortada görünüp de sorumluluk yüklenmemek için böyle davranıyordu. İlişkiyi sürdürmek istemediğini biliyor, böylece namusunu kurtarıyordu.

Silvia'nın yüzünde, Matteo ile yaptıklarının izlerini yakalamaya çalışıyordum. O eylül ayında üzüm toplamaya başladığımızda, o da, Irene de tıpkı eski yıllarda olduğu gibi beyaz üzüm bağına geldiler. Asmaların dibine çömelmesine bakıyordum, salkımları arayan ellerine bakıyordum, kalçalarının kıvrımına, beline, gözlerine düşen saçlarına bakıyordum. Patikadan indiğinde de adımlarına, sekişine, başını sallayışına bakıyordum; tepeden tırnağa her yanını biliyordum, ama bir türlü, 'Değişti şimdi, Matteo geçti,' diyemiyordum. Aynıydı o, Silvia idi.

O bağbozumu Mora için yılın son şenliği oldu. Ermişler gününde Irene hastalandı, Canelli'den doktor geldi, İstasyondaki doktor da geldi, Irene tifo olmuştu, ölüyordu. Hastalık bulaşmasın diye Santina ile Silvia'yı Alba'ya akrabalarının yanma gönderdiler. Silvia gitmek istemedi, ama boyun eğmek zorunda kaldı. İşler üvey ana ile Emilia'nın sırtına yüklendi. Üst kattaki odalarda sobalar hep yanıyordu şimdi. Irene'nin yatak çarşaflarını günde iki kez değiştiriyorlardı; o sayıklıyordu, iğne oluyordu, saçları dökülmeye başlamıştı. Bizler ilaç almak için Canelli'ye gidip geliyorduk. Cirino: "Noel'e çıkmaz," dedi. Ertesi sabah papaz geldi.

26

Bunlardan, Mora'dan, bizlerin orada yaşadıklarımızdan ne kaldı geriye? Yıllarca, akşamları ıhlamurlardan gelen bir esinti, nedenini bilmesem de bir başkası olmam, gerçek benliğimi duyumsamam için yeterli olmuştu. Bu vadide ve çevresinde kimbilir kaç kişinin şu ara vaktiyle bizim yaşadıklarımızı yaşamakta olduklarını ve bunu bilmediklerini, düşünmediklerini aklımdan geçiririm hep. Belki bir ev, kızlar, yaşlılar, bir kız çocuğu vardır –bir Nuto, bir Canelli, bir istasyon, benim gibi uzaklara gidip talihini denemek isteyen biri vardır– ve yazın buğday döverler, bağbozumu yaparlar, kışın ava giderler, bir taraça vardır, her şeyi bizim gibi yaşarlar. Böyle olması kaçınılmazdır. Çocuklar, kadınlar, dünya değişmedi ki. Artık güneş şemsiyesi kullanmıyorlar, pazar günleri panayıra gidecek yerde sinemaya gidiyorlar, buğdayı siloya gönderiyorlar, kızlar sigara içiyor; ama yaşam aynı yaşam ve bir gün çevrelerine baktıklarında onlar için de her şeyin sona ermiş olacağını bilmiyorlar. Cenova'da savaşın yıktığı evler arasında karaya ayak bastığımda söylediğim ilk şey, her evin, her avlunun, her taraçanın birileri için değer taşıdığı olmuştu ve yaşanmış bunca yılın, bunca anının bir gece içinde hiçbir iz bırakmaksızın yok olmasını düşünmek, yıkılan binalardan, ölen insanlardan daha büyük bir üzüntü vermişti. Yoksa yanılıyor muyum? Belki böylesi daha iyi, her şeyin bir kuru ot alevinde yok olması, insanların her şeye yeniden başlamaları. Amerika'da böyle yapılıyordu, bir şeyden, bir işten, bir yerden sıkılınca değiştiriyorlar.

Orada meyhaneleri, belediyesi, dükkânları bir mezarlık gibi bomboş koskoca köyler var.

Nuto, Mora'dan söz etmekten hoşlanmıyor, ama birçok kez kimseyi görüp göremediğimi sordu bana. Çevredeki çocukları, kuka, top, meyhane arkadaşlarını, dans ettiğimiz kızları düşünüyordu. Her birinin nerede olduğunu, ne yaptığını biliyordu; Salto'daki evde otururken yoldan biri geçse gözlerini kısıp karşısındakine: "Bunu tanıyor musun?" derdi. Sonra karşısındakinin yüzündeki şaşkınlıkla dalga geçer, kendisinin de onun da kadehlerine içki doldururdu. Konuşurduk. Arada bana siz diyen olurdu. "Anguilla'yım ben," diye sözünü keserdim. "Siz de nereden çıktı? Kardeşin, baban, ninen ne oldular? Köpeğin öldü mü?"

Fazla değişmemişlerdi; değişen bendim. Yaptığım şeyleri, söylediğim sözleri, oynadığım oyunları, yaptığım şakaları, unuttuğum olayları anımsıyorlardı. "Peki Bianchetta'yı?" dedi içlerinden biri. "Bianchetta'yı anımsıyor musun?" Elbette anımsıyordum. "Robini'lere gelin gitti, rahatı yerinde," dediler.

Hemen her gece Nuto Angelo'ya beni görmeye geliyor, doktorun, sekreterin, başçavuşun, tapucunun arasından beni çekip alıyor ve konuşturuyordu. İki keşiş gibi ağaçların altında yürüyor, cırcırböceklerinin seslerini dinliyor, Belbo'nun esintisini soluyorduk; bizim zamanımızda bu saatte köye hiç gitmemiştik, bambaşka bir yaşamımız vardı bizim.

Ayın ışıdığı bir gece Nuto kara tepelerin gölgesinde Amerika'ya gitmek için gemiye nasıl bindiğimi ve yirmi yaşında olsaydım yine aynı şeyi yapıp yapmayacağımı sordu. Amerika'dan çok, insan yerine koyulmamanın doğurduğu öfkenin; çıkıp gitmekten çok, herkesin açlıktan öldüğünü sandığı bir gün geri dönmek tutkusunun ağır basmış olduğunu söyledim ona. Köyde kalsam ırgattan, yaşlı bir Cirino'dan başka bir şey olamazdım (Cirino da bir süre önce ölmüştü, bir saman yığınından düşüp belkemiğini

kırmış, bir yıl öyle sürünmüştü) işte bu nedenle talihimi denemek, Bormida'yı geçtikten sonra denizi de aşıp düşündüğümü gerçekleştirmek istemiştim.

"Vapura binmek kolay değil," dedi Nuto. "Yürekliymişsin."

Yüreklilikle ilgisi olmadığını söyledim, kaçmıştım. Her şeyi anlatabilirdim ona.

"Babanla dükkânda yaptığımız konuşmaları anımsıyor musun? Daha o günlerde baban bilgisizlerin hep bilgisiz kalacaklarını, çünkü gücün insanların bilgisiz kalmasında çıkarı olanların ellerinde, hükümetin, kara cüppelilerin, sermaye sahiplerinin ellerinde olduğunu söylerdi... Burada, Mora'da bir şey yoktu, ama askerliğimi yaparken Cenova'nın dar sokaklarını, işyerlerini görünce işverenlerin, sermaye sahiplerinin, askerlerin ne olduklarını anladım... O sırada faşistler vardı, böyle şeyler söylenemezdi... Ama başkaları da vardı..."

Bir işe yaramayacak bir konuşma yapmış olmamak için daha önce bunları anlatmamıştım. Üstelik aradan yirmi yıl geçtikten, bir sürü olay yaşandıktan sonra, ben de artık neye inanacağımı bilemiyordum. Ama o kış Cenova'da bunlara inanmıştım ve villanın limonluğunda Guido, Remo, Cerreti ve ötekilerle birlikte kimbilir kaç gece bunları tartışmıştık. Sonra Teresa korkuya kapılmış, bizi oraya sokmamaya başlamıştı. Ben de ona kendisinin hizmetçilik yapmaya, sömürülmeye boyun eğebileceğini, ama bizim karşı çıkıp direneceğimizi söylemiştim. Böylece çalışmalarımızı kışlada, meyhanelerde ve teskere aldıktan sonra da iş bulduğumuz yerlerde ve gece teknik okullarında sürdürmüştük. Teresa artık beni sabırla dinliyor, okuyup adam olmak isteğimi destekliyor, mutfakta yiyecek veriyordu bana. O konuyu açmıyordu hiç. Ama bir gece Cerreti gelip Guido ile Remo'nun tutuklandıklarını, ötekilerin de arandıklarını haber verdi. Bunun üzerine Teresa bana hiç çıkışmaksızın birisiyle konuştu –kayınbiraderiyle mi, eski patronuyla mı, bilmiyorum– ve iki gün içinde

Amerika'ya giden bir gemide bir ayak işi buldu bana. Böyle olmuştu, dedim Nuto'ya.

"Nasıl olduğunu görüyorsun," dedi o. "Kimi kez çocukken duyulan bir sözcük, yaşlı birinden, babam gibi yoksul bir garipten duyduğun bir sözcük gözlerini açmaya yetiyor... Yalnızca para kazanmayı düşünmemiş olmana sevindim... Peki arkadaşların nasıl öldüler?"

Köyün dışındaki anayolda yürüyor, yazgımızdan söz ediyorduk. Ay ışığında uzaktan kulaklarıma bir arabanın gıcırtıları geldi. Amerika yollarında kaç zamandır bu ses duyulmuyordu artık. Cenova'yı, işyerlerini, o sabah Remo'nun çalıştığı yerde beni de bulsalardı yaşamımın ne olacağını düşünüyordum. Birkaç gün içinde Viale Corsica'ya dönüyordum. Bu yaz sona ermişti artık.

Anayolda tozların arasında biri koşuyordu, bir köpeği andırıyordu. Bir çocuktu, seke seke bizi karşılamaya geliyordu. Cinto olduğunu anladığımda yanımıza varmış, kendini ayaklarımın dibine atmış, bir köpek gibi ulumaya başlamıştı.

"Ne oldu?"

Dediklerine inanamadık ilkin. Babasının evlerini yaktığını söylüyordu. "Ondan beklenir," dedi Nuto.

"Evi yaktı," diye yineledi Cinto. "Beni öldürmek istedi... Kendini astı... evi yaktı..."

"Lambayı devirmişlerdir," dedim.

"Hayır, hayır!" diye bağırdı Cinto. "Rosina ile nineyi öldürdü. Beni de öldürmek istedi, ama kaçtım... Sonra samanları tutuşturdu, beni aramaya koyuldu. Elime bıçak almıştım ben de, sonra bağda kendini astı..."

Cinto inliyor, ağlıyordu, her tarafı kapkaraydı, sıyrıklar içindeydi. Ayaklarımın dibinde tozun içine oturmuş, bir bacağıma sarılarak dediklerini yineliyordu: "Babam bağda kendini astı, evi yaktı... öküzü de. Tavşanlar kaçtılar, benim elimde bıçak vardı... Her şeyi yaktı, Piola da gördü..."

27

Nuto onu omuzlarından kavrayıp bir keçi yavrusunu kaldırır gibi havaya kaldırdı.

"Rosina ile nineyi mi öldürdü?"

Cinto titriyor konuşamıyordu.

"Öldürdü mü onları?" ve çocuğu sarstı.

"Rahat bırak onu," dedim Nuto'ya. "Ödü patlamış. Niye gidip bakmıyoruz?"

Bunun üzerine Cinto ayaklarıma sarıldı, gidilmesini istemiyordu.

"Ayağa kalk," dedim. "Kimi aramaya gidiyordun?"

Bana geliyormuş. Bağa dönmek istemiyordu. Koşup Morone'yi, Piola'yı, herkesi uyandırmıştı. Bu arada tepeden de koşup gelenler olmuş. Yangını söndürmeleri için bağırmış onlara. Ama bağa dönmek istemiyordu. Bıçağı da kaybetmişti.

"Bağa gitmeyeceğiz," dedim. "Biz yolda dururuz, Nuto gider. Niye korkuyorsun? Çiftliklerden koşup geldilerse yangın sönmüştür artık..."

Onu elinden tutarak yola koyulduk. Gaminella Tepesi ağaçlıklı yoldan görülmez, bir çıkıntının gerisinde kalır. Anayoldan ayrılıp da Belbo'ya çıkan yamaca adım atar atmaz, ağaçların arasından yangını görmemiz gerekirdi. Ayın puslu ışığı dışında hiçbir şey göremedik.

Nuto hiçbir şey demeksizin Cinto'nun kolunu sarsıp tökezletti onu. Koşar adımlarla yürüyorduk. Kamışlığın altında birşeyler olduğunu anladık. Yukarıdan yüksek sesli konuşmalar, bir ağaç kesiliyormuş gibi vuruşlar geliyor,

gecenin serinliğinde pis bir duman kokusu yola doğru iniyordu.

Cinto karşı çıkmıyor, adımlarını bizimkiler gibi hızlandırarak yürüyor, parmaklarımı daha da sıkıyordu. İncirin altında insanlar gidip geliyor, konuşuyorlardı. Daha patikadayken ayışığında samanlıkla ahırın yerlerinin bomboş, evin duvarlarının da delik deşik olduğunu gördüm. Kızıl yansımalar duvarın dibinde kara bir duman salarak siliniyorlardı. Yanık yün, et, gübre kokusu insanın genzini yakıyordu. Ayaklarımın dibinden bir tavşan kaçıp gitti.

Nuto harmanın orada durakladı, yüzünü buruşturup yumruklarını şakaklarına götürdü. "Bu koku," diye mırıldandı. "Bu koku!"

Yangın artık sönmüştü, bütün komşular koşup yardımcı olmuşlardı, alevlerin bir ara kıyıyı da tehdit ettiklerini, Belbo'nun sularında alev yansımaları görüldüğünü söylediler. Hiçbir şey kurtarılamamıştı, evin arkasındaki gübre yığını bile.

Birisi başçavuşu çağırmaya gitti; içecek birşeyler getirmesi için bir kadını Morone'ye gönderdiler; Cinto'ya biraz şarap içirdik. O köpeğin nerede olduğunu, onun da yanıp yanmadığını soruyordu. Herkes kendine göre anlatıyordu olayı; Cinto ile birlikte çimenlerin üstüne oturduk, yere bakarak olayı anlattı.

Nasıl olduğunu bilmiyordu, Belbo'ya inmişti. Sonra köpeğin havladığını, babasının öküzü bağladığını duymuştu. Sonra patates ve fasulyeden payına düşeni almak için Villa'daki kadın gelmişti oğluyla birlikte. İki sıra patatesin önceden toplanmış olduğunu söylemiş, zararının giderilmesini istemiş, Rosina bağırmış, Valino sövüp saymış, kadın nineye de sormak için eve girmiş, oğlu ise göz kulak olmak için sepetlerin başında kalmıştı. Sonra patateslerle fasulyeleri tartıp birbirlerine ters ters bakarak uzlaşmaya varmışlardı. Arabayı yüklemişler, Valino da köye gitmişti.

Akşam döndüğünde çok öfkeliymiş. Yeşil fasulyeleri daha önce toplamadıkları için Rosina'ya, nineye bağırıp

çağırmış. Bizim payımıza düşen fasulyeyi şimdi kadının tıkınmakta olduğunu söylemiş. Yaşlı kadın döşeğinde ağlıyormuş.

O, Cinto ise, kaçmaya hazır eşikte duruyormuş. Bu sırada Valino kemerini çıkartıp Rosina'yı dövmeye başlamış, buğday döver gibi dövüyormuş. Rosina masanın arkasına geçip bağırmaya başlamış, elleriyle boğazını tutuyormuş. Bir ara öyle bir bağırmış ki, şişe yere düşmüş, Rosina da saçlarını yolarak kendini ninenin kollarına atmış. Bunun üzerine Valino tekmelemeye başlamış onu –tekme sesleri duyuluyormuş– kaburgalarını tekmelemiş, ayakkabılarıyla vurmuş, Rosina yere düşünce Valino yüzüne, midesine tekmeler atmış yine.

"Rosina ölmüştü," dedi Cinto, "ölmüştü, ağzından kan geliyordu." 'Ayağa kalk deli karı!' demiş babası. Ama Rosina ölüymüş, yaşlı kadın da konuşmuyormuş artık.

Bunun üzerine Valino onu aramış, o da kaçmış. İpini çekip ileriye geriye giden köpeğin sesinden başka bir ses işitilmez olmuş bağdan.

Bir süre sonra, Valino, Cinto'ya seslenmeye başlamış; Cinto'nun dediğine göre dövmek için değil de, öylesine seslendiği anlaşılıyormuş. Bunun üzerine bıçağını açıp avluya çıkmış. Babası burnundan soluyarak kapıda bekliyormuş onu. Cinto'yu elinde bıçakla görünce, 'Alçak!' deyip yakalamaya çalışmış onu. Cinto yine kaçmış.

Sonra babasının her yeri tekmelediğini, küfürler ettiğini, papaza söylendiğini işitmiş. Sonra alevleri görmüş Cinto.

Babası, elinde camı çıkartılmış lambayla dışarı çıkmış. Koşarak evin çevresini dönmüş. Samanları, otları tutuşturup lambayı pencereye fırlatmış. Dayak atılan oda alevler içinde kalmış. Kadınlar dışarı çıkmamışlar; Cinto, onların ağlayıp bağırdıklarını duyar gibi olmuş.

Ev yanmaya başlayınca, ortalık gündüz gibi olduğundan, babası görür diye Cinto çayıra inememiş. Kudurmuş

gibi olan köpek uluyup ipini kopartmaya çalışmış. Tavşanlar kaçışmışlar. Öküz de yanmış ahırda.

Valino elinde bir iple bağa koşmuş, onu aramak için. Cinto elindeki bıçağı sıkarak derenin kıyısına kaçmış. Orada saklanıp tepesindeki yaprakların arasından alevlerin yansımalarını görmüş.

Oradan da alevlerin sesi duyuluyormuş, tıpkı bir fırının sesi gibiymiş. Köpek uluyormuş hep. Dere kıyısı da gündüz gibi aydınlıkmış. Cinto köpeğin sesini de, başka hiçbir sesi de işitmez olunca bir uykudan uyandığını sanmış, orada ne işi olduğunu anımsayamamış. Sonra bıçağı elinde sıkarak yavaş yavaş ceviz ağacına doğru çıkmış, alevlerin çıtırtısını, görüntüsünü arayarak. Ve ceviz dallarının kemerinin altında babasının ayaklarının sallanmakta olduğunu görmüş, merdiven de yerdeymiş.

Bütün bunları başçavuşa da anlatmak zorunda kaldı. Tanıması için, üzerine bir çuval örtülmüş olarak yerde yatmakta olan babasının ölüsünü gösterdiler ona. Çayırda buldukları şeyleri üst üste yığdılar, tırpan, bir el arabası, merdiven, öküzün boyunduruğu ve bir semer. Cinto bıçağını arıyor, herkese bıçağını soruyor, duman ve et kosusu içinde öksürüyordu. Bıçağı bulacağını söylediler, közler soğuyunca çapaları, kürekleri de alabilirdi. Cinto'yu Morone'ye götürdüğümüzde neredeyse sabah olmuştu; kalanlar, küllerin arasında kadınlardan geri kalanı arayacaklardı.

Morone'nin avlusunda kimse uyumamıştı. Kapı açıktı, mutfağın ışığı yanıyordu; kadınlar içecek birşeyler verdiler; erkekler kahvaltıya oturdular. Hava serindi, neredeyse soğuktu. Tartışmalardan, konuşmalardan bıkkınlık gelmişti bana. Herkes aynı şeyi söylüyordu. Nuto ile birlikte gecenin son yıldızları altında avluda dolaştık; tepeden, menekşe rengine çalan soğuk havada, ovadaki ağaç kümelerini ve suyun pırıltılarını gördük. Şafağın böyle olduğunu unutmuştum.

Nuto iki büklüm, yere bakarak dolaşıyordu. Cinto'ya bizim göz kulak olmamız gerektiğini söyledim ona, nasıl

olsa eskiden de yapıyorduk bunu. Şişmiş gözlerini kaldırıp bana baktı, neredeyse uyuyor gibi geldi bana.

Ertesi gün tepemizi attıracak olaylar oldu. Malına verilen zarar nedeniyle kadının küplere bindiği, aileden bir tek Cinto sağ kaldığına göre Cinto'nun zararı ödemesini, onun içeri atılmasını istediği söylentisi çıktı köyde. Kadın, danışmak için notere gitmiş, noter bir saat dil dökmek zorunda kalmıştı. Daha sonra da koşup papaza gitmişti.

Papazın oynadığı oyun tuz biber ekti. Valino canına kıyarak günah işlediği için, ölüsü kilisede kutsanamazdı. Papaz, bir torbaya doldurulmuş olan kadınlardan arta kalan kemikleri kutsarken, onun tabutunu kilisenin dışındaki basamaklarda beklettiler. Her şey akşama doğru gizlice yapıldı. Morone'nin başlarını örtmüş yaşlı kadınları yollarda papatya ve yonca toplayarak, ölülerle birlikte mezarlığa dek gittiler. Papaz mezarlığa gitmedi –iyice düşününce– Rosina'nın da günahkâr olduğunu anlamıştı. Ama bunu yalnızca sivri dilli yaşlı bir kadın olan terzi söylüyordu.

28

Irene tifodan ölmedi o kış. Irene'nin durumu tehlikeliyken ahırda ya da yağmur altında saban sürerken, ona yardımcı olmak amacıyla küfür etmemeye, iyi şeyler düşünmeye çalışıyordum, Serafina böyle yapmamızı söylemişti. Ama ona yardımcı olup olmadığımızı bilmiyorum, papazın dua etmek için geldiği gün ölseydi belki daha iyi olurdu. Çünkü ocak ayında bir deri bir kemik kalmış olarak artık sokağa çıkıp da ayine katılmak için arabayla Canelli'ye gittiğinde, onu bir kez bile aramayan ya da nasıl olduğunu sordurmayan Cesarino çoktan Cenova'ya gitmişti. Ve Nido kapalıydı.

Silvia da döndüğünde büyük bir düş kırıklığıyla karşılaştı, ama herkesin dediğine göre daha az acı çekti. Çünkü Silvia artık alışmıştı böyle şeylere, nasıl karşı koyabileceğini, kendini nasıl toparlayabileceğini biliyordu.

Sevgilisi Matteo bir başka kızla birlikteydi şimdi. Silvia hemen ocak ayında Alba'ya dönmemişti. Mora'da, dönmemesinin bir nedeni olduğu söylentisi çıkmıştı, belli ki gebeydi. Alba pazarına gidenler Crevalcuore'li Matteo'nun kimi günler meydandan ya da kahvenin önünden motosikletle yıldırım hızıyla geçtiğini söylüyorlardı. Onları kol kola dolaşırken gören olmadığı gibi, buluştuklarını bile gören yoktu. Demek ki Silvia sokağa çıkmıyordu, demek ki Silvia gebeydi. Oysa havalar düzelip de Silvia döndüğünde, Matteo bir başka kadınla, Santa Stefano'daki kahvenin sahibinin kızıyla birlikteydi, geceleri onun yanında kalıyordu. Silvia Santina'nın elinden tutarak anayol-

dan döndü; onu karşılamak için trene hiç kimse gitmemişti. Bahçede duraklayıp ilk güllere dokundular. Yürümekten yanakları kıpkırmızı, ana kız gibi gevezelik ediyorlardı.

Artık incecik, yarı ölü gibi olan ve gözleriyle hep vere bakan Irene idi. Bağbozumunun ardından çayırlara çöken serinliğe ya da bir taşın altında yaşamını sürdüren bir ota benziyordu. Saçlarını kırmızı bir eşarpla örtüyor, boynunu, kulaklarını açıkta bırakıyordu. Emilia, saçlarının artık eskisi gibi olmayacağını söylüyordu, ailenin sarışını şimdi Irene'den bile güzel olan Santina olacaktı. Ve Santina daha şimdiden, kendini göstermek için kapıda durduğunda ya da avluya bizim yanımıza geldiğinde, patikalarda yürürken, kadınlarla konuşurken uyandırdığı etkiyi biliyordu. Ona, Alba'da ne yaptıklarını, Silvia'nın ne yaptığını soruyordum, o da eğer canı isterse kilisenin karşısında halı döşeli güzel bir evde kaldıkları, kimi günler kızlı oğlanlı çocuklarıyla kadınların geldikleri, oyun oynayıp tatlılar yedikleri, sonra bir akşam teyzeleri ve Nicoletto ile birlikte tiyatroya gittikleri, herkesin giyiminin kuşamının düzgün olduğu, çocukların rahibelerin okuluna gittikleri, bir başka yıl kendisinin de gideceği yanıtını veriyordu. Silvia'nın günlerini nasıl geçirdiğini pek öğrenememiştim, ama subaylarla bol bol dans etmiş olmalıydı. Hiç hastalanmamıştı da.

Eski kız ve erkek arkadaşları onu görmek için yine Mora'ya gelmeye başladılar. O yıl Nuto askere gitti, ben de artık erkek sayılırdım, artık kâhya beni kemeriyle dövmüyor, kimse piç demiyordu bana. Çevredeki çiftliklerin çoğunda tanıyorlardı beni; akşamları, geceleri gidip geliyordum oralara; Bianchetta ile konuşuyordum. Bir sürü şeyi anlamaya başlamıştım; ıhlamurların, akasyaların kokularının benim için de bir anlamı vardı, artık bir kadının ne olduğunu biliyordum, dans edilecek müziğin niçin içimde azgın köpekler gibi kırlarda dolaşmak isteği doğurduğunu biliyordum. Canelli'nin ötesindeki tepelere bakan,

fırtınalara, güzel havalara, gün doğumuna açılan bu pencere trenlerin dumanlarını saldıkları, Cenova'ya giden yolun geçtiği yerdi. İki yıl sonra Nuto gibi benim de o trene bineceğimi biliyordum. Şenliklere, ben de yaşıtlarımla birlikte katılır olmuştum; içki içiyor, şarkı söylüyor, kendimizden söz ediyorduk.

Silvia yine çılgın gibiydi. Arturo ile Toscana'lı yine Mora'da boy gösterdiler, ama o yüzlerine bile bakmadı. Contratto'da çalışan Canelli'li bir muhasebeciye tutulmuştu, evleneceğe benziyorlardı; Sor Matteo'nun da aklı yatmış gibiydi –muhasebeci Mora'ya hep bisikletle gelen, Santina'ya hep kek getiren San Marzano'lu sarışın bir oğlandı– ama bir akşam Silvia ortadan yok oldu. Ancak ertesi gün geri geldi, elinde bir demet çiçek vardı. Meğer Canelli'de yalnızca muhasebeci yokmuş, bir de Milano'dan gelen uzun boylu, kır saçlı, Fransızca-İngilizce bilen yakışıklı biri varmış; toprak satın aldığı söyleniyordu. Silvia onunla bir tanıdıklarının villasında buluşup yemek yiyordu. Bu kez akşam yemeği yemişler, evden ertesi sabah ayrılmıştı. Muhasebeci bunu duyunca elini kana bulamaya kalktı, ama Lugli gidip bir çocukla konuşur gibi konuştu onunla ve olay kapandı.

Belki ellisinde olan, yetişkin çocuk sahibi bu adamı ancak uzaktan gördüm, ama Silvia'ya, Crevalcuore'li Matteo'dan da kötü davrandı. Matteo olsun, Arturo olsun, ötekiler olsun bildiğim insanlardı, bizim oralarda yetişmişlerdi; belki iyi yanları eksikti, ama bizdendiler, bizim gibi içip gülüp konuşuyorlardı. Ama bu Milano'lu adamın, bu Lugli'nin ne iş yaptığını bilen yoktu Canelli'de. Croce Bianca'da yemekler veriyordu, belediye başkanıyla, faşistlerle sıkı fıkıydı, fabrikaları geziyordu. Silvia'yı, Milano'ya ya da başka bir yere, Mora'dan tepelerden uzaklara götürmeye söz vermiş olmalıydı. Silvia'nın aklı başından gitmişti, onu Sport Kahvesinde bekliyor, parti sekreterinin arabasıyla dolaşıyor, Acqui'ye dek gidiyor, villaları, şatoları geziyorlardı. Kendisi ve kız kardeşi benim için neyseler

–daha sonra Cenova ya da Amerika benim için ne olduysa– sanırım Lugli de onun için oydu. O sıralar onları bir arada gözlerimde canlandıracak, birlikte neler konuştuklarını –onun nasıl Milano'dan, tiyatrolardan, varlıklı insanlardan, yarışlardan söz ettiğini, kızın da her şeyi biliyormuş gibi davranarak ışıl ışıl gözlerle, büyük bir istekle onu nasıl dinlediğini– tasarlayacak bilgiye sahiptim. Bu Lugli, hep terzi mankenleri gibi giyinir, ağzında pipo olurdu, altın dişleri, bir de altın yüzüğü vardı. Bir keresinde Silvia, Irene'ye, onun İngiltere'de bulunduğunu ve yine döneceğini söylemiş, Emilia da duymuş bunu.

Sonunda Sor Matteo'nun karısına ve kızlarına köpürdüğü gün geldi. Asık suratlardan, geç saatlere dek oturmalardan bıktığını, çevrelerinde dolaşan para avcılarından, kimin kendilerine hayırı dokunacağını bilememekten, kendisiyle dalga geçen tanıdıklarla karşılaşmaktan bıktığını söyledi bağıra çağıra. Suçu üvey anaya, bir işe yaramayanlara, tüm orospu kadınlara yükledi. Hiç olmazsa Santina'yı kendisinin yetiştirmek istediğini, kendilerini alacak biri varsa hemen evlenmelerini, ayaklarına dolanmaya son verip Alba'ya dönmelerini söyledi. Zavallı adam yaşlanmıştı, ne kendini dizginleyebiliyor, ne de sözünü geçirebiliyordu. Hesapları götürdüğünde Lanzone de anlamıştı bunu. Herkes anlamıştı. Bu öfkenin sonucu Irene'nin kıpkırmızı gözlerle gidip yatması, Bayan Elvira'nın da Santina'yı kucaklayıp böyle sözleri dinlememesini söylemesi oldu. Silvia omuz silkip bütün gece ve ertesi gün ortada görünmedi.

Sonra Lugli olayı da sona erdi. Arkasında büyük borçlar bırakarak kaçtığı öğrenildi. Ama bu kez Silvia bir kedi gibi isyan etti. Canelli'ye faşist parti merkezine gitti; parti sekreterine gitti, güzel günler geçirip birlikte yattıkları villalara gitti, öyle çok çaba harcadı ki, sonunda onun Cenova'da olması gerektiğini öğrenmeyi başardı. Sonra altınlarını ve bulabildiği üç-beş kuruşu alıp Cenova trenine atladı.

Bir ay sonra, Sor Matteo onu almak için Cenova'ya gitti. Nerede olduğunu Polis Müdürlüğünden öğrenmişti. Silvia ergin olduğu için, polis zorla evine gönderememişti. Brignole İstasyonunda, sıraların üstünde açlığa talim ediyormuş. Lugli'yi bulamamış, kimseyi bulamamış, kendini trenin altına atmak istiyormuş. Sor Matteo onu yatıştırmış, bir hastalık, kız kardeşinin tifo olması gibi bir terslik yaşadığını, Mora'da herkesin onu beklediğini söylemiş. Geri geldiler, ama bu kez Silvıa gerçekten gebeydi.

29

O günlerde bir başka haber ulaştı: Nido'daki yaşlı kadın ölmüştü. Irene bir şey söylemiyordu, ama heyecanlı olduğu belliydi, yüzüne kan gelmişti. Şimdi Cesarino istediği gibi davranabileceği için çok geçmeden nasıl bir adam olduğu ortaya çıkacaktı. Ortada bir sürü laf dolaşıyordu, tek mirasçı oymuş, bir sürü mirasçı varmış, kadın her şeyini piskoposa ve manastırlara bırakmış.

Oysa bir noter geldi Nido'ya, tarlaları görmek için. Kimseyle konuşmadı, Tommasino'yla bile konuşmadı. Yapılacak işler, hasat ve ekimle ilgili buyruklar verdi. Nido'da sayım yaptı. O sırada tohum almak için izinli olan Nuto, Canelli'de her şeyi öğrenmişti. Kadın, mallarını, bir yeğeninin kont bile olmayan çocuklarına bırakmış, noteri de isteklerini yerine getirmekle görevlendirmişti. Böylece Nido kapalı kaldı ve Cesarino dönmedi oraya.

O günlerde ben hep Nuto ile birlikteydim, bir sürü şeyden, Cenova'dan, askerlerden, Bianchetta'dan söz ediyorduk. O sigara içiyor, bana da içiriyor, saban peşinde koşmaktan bıkıp bıkmadığımı soruyor, dünyanın büyük olduğunu, herkese dünyada yer olduğunu söylüyordu. Silvia ile Irene'nin öyküleri konusunda omuzlarını silkip hiçbir şey demiyordu.

Nido'dan gelen haberlere ilişkin olarak Irene de bir şey demiyordu. Hâlâ çok zayıf, ölü gibi solgundu. Santina'yı alıp Belbo kıyısında oturmaya gidiyordu yine. Kitabı dizlerinin üstüne koyup ağaçlara bakıyordu. Pazar günleri başlarına kara tüller örtüp ayine gidiyorlardı; üvey ana,

Silvia, hepsi birlikte gidiyordu. Bir pazar günü, nice zaman sonra yeniden piyano sesi işittim.

Bir önceki kış Emilia bana, Irene'nin romanlarından birini ödünç vermişti. Canelli'li bir kızdan alıyorlarmış bu romanları. Bir süredir Nuto'nun öğütlerini yerine getirip birşeyler öğrenmek istiyordum. Akşam yemeğinden sonra kalasın üstüne oturup yıldızlar ve ermiş yortuları konusunda yapılan konuşmaları dinlemekle yetinecek bir çocuk değildim artık. Ocağın başına oturup bu romanları okuyordum birşeyler öğrenmek için. Dadıları, teyzeleri, düşmanları olan, bahçeli büyük villalarda oturan kızlardan söz ediliyordu. Mektup götürüp getiren, zehir içiren, vasiyetname çalan hizmetçiler vardı. Sonra yakışıklı bir erkek, atlı bir erkek gelip öpüyordu onları ve gece kız boğulur gibi olup bahçeye çıkınca kaçırılıp ertesi sabah bir oduncu kulübesinde gözlerini açıyor, ama yakışıklı adam gelip onu kurtarıyordu. Ya da öykü ormanda çılgın gibi koşan bir çocukla başlıyordu. İçinde suçlar işlenen, insan zehirlenen bir şatonun sahibinin evlilik dışı çocuğu olurdu bu çocuk. Çocuk suçlanır, hapse atılır, ama ak saçlı bir rahip onu kurtarır ve bir başka şatonun mirasçısı bir kızla evlendirirdi. Bu öyküleri çoktan beri bildiğimi ayrımsadım, Gaminella'da Virgilia bana ve Giulia'ya anlatırdı bunları; ormanda ölü gibi uyuyan, ama bir avcı öpünce uyanan altın saçlı güzel kızın öyküsü, bir kız kendisini sevince hemen kralın oğlu yakışıklı bir delikanlıya dönüşen yedi başlı büyücünün öyküsü başlıklarını taşırlardı.

Bu romanlar hoşuma gidiyordu, ama rahatları yerinde olan, Virgilia'yı hiç tanımamış, hiç ahır temizlememiş Irene ile Silvia'nın da hoşlanmaları söz konusu olabilir miydi? Kulübede ya da sarayda yaşamanın aynı şey olduğunu, kanın her yerde kırmızı olduğunu, herkesin para kazanmak, âşık olmak, varlıklı olmak istediğini söyleyen Nuto'nun gerçekten haklı olduğunu anlamıştım. O akşamlar, Bianchetta'nın evinden dönerken akasyaların altında mut-

lu olurdum. Islık çalar, trene binip gitmeyi bile düşünmezdim.

Bayan Elvira yeniden Arturo'yu akşam yemeklerine çağırmaya başlamıştı. Adam bu kez akıllılık ediyor, Toscana'lı arkadaşını evinde bırakıyordu. Sor Matteo karşı çıkmıyordu artık. O sıralar Silvia, Cenova'dan ne durumda döndüğünü söylememişti daha ve Mora'da yaşam ağır aksak da olsa eskisi gibi sürüyordu. Arturo hemen Irene'ye asılmaya başlamıştı; saçları gözlerinin önüne dökülen Silvia şimdi alaycı gözlerle bakıyordu ona, ama Irene piyanoya oturur oturmaz birden koşup taraçaya çıkıyor ya da kırlarda dolaşıyordu. Güneş şemsiyesi kullanmıyordu artık, kadınlar şimdi güneşte de başları açık dolaşıyorlardı.

Irene, Arturo'ya ilgi göstermiyordu. Ona yumuşak, ama soğuk davranıyor, bahçede kapıya dek eşlik ediyordu ve hemen hiç konuşmuyorlardı. Arturo hep aynıydı, babasının bir miktar parasını daha yemişti. Emilia'ya da pas veriyordu, ama kâğıt oynamanın, nişan tahtasına atış yapmanın dışında beş para etmediği biliniyordu artık.

Silvia'nın gebe olduğunu Emilia söyledi bize. Kızın babasından, herkesten önce öğrenmişti bunu. Sor Matteo haberi öğrendiği akşam –Irene ile Bayan Elvira söylemişlerdi ona– bağıracak yerde kötü kötü gülüp elini ağzına götürmüş. 'Şimdi bir baba bulun bu çocuğa,' demiş dişlerini gıcırdatarak. Ama Silvia'nın odasına gitmek için doğrulmak istediğinde başı dönmüş, yere yığılmış. O günden sonra yarı inmeli kaldı, ağzı çarpıldı.

Sor Matteo yataktan çıkıp da birkaç adım atacak duruma geldiğinde, Silvia gerekeni yapmıştı. Costigliole'de bir ebeye gitmiş, içini boşaltmıştı. Kimseye bir şey söylememişti. Nereye gittiğini iki gün sonra öğrendik, çünkü tren bileti cebinde kalmıştı. Geri geldiğinde, gözlerinin çevresi halkalı, yüzü ölü yüzü gibiydi, yatağa yattı, yatak kan içinde kaldı. Papaza da başkalarına da tek bir sözcük söylemeden öldü, yalnızca alçak sesle, 'Baba,' demişti.

Cenaze için bahçedeki ve çevre çiftliklerdeki çiçeklerin tümünü topladık. Aylardan hazirandı, çok çiçek vardı. Babasının haberi olmadan gömdüler onu; ama adam bitişik odada papazın okuduğu ilahiyi duymuş, korkuya kapılmış, kendisinin daha ölmediğini söylemeye çalışmıştı. Daha sonra Bayan Elvira ile Arturo'nun babasının yardımıyla taraçaya çıktığında gözlerine inen bir bere giymişti ve hiç konuşmadan güneşte oturmuştu. Arturo ile babası nöbetleşe geliyor, hep yanında oluyorlardı.

Şimdi Arturo'ya iyi gözle bakmayan, Santina'nın annesiydi. Yaşlı adam hasta olduğu için Irene'nin evlenip drahomasını götürmesini istemiyordu. Koca bulamayıp evde kalması, Santina'ya bakması daha işine geliyordu. Böylece günün birinde küçük kız her şeyin sahibi olurdu. Sor Matteo artık bir şey demiyordu, kaşığı ağzına götürebilmesi mucizeydi. Karısı kâhya ile, bizimle hesap görüyor, her şeye burnunu sokuyordu.

Ama Arturo becerikli çıkıp kendini kabul ettirdi. Irene'nin şu ara koca bulması çok iyi olurdu, çünkü Silvia olayından sonra herkes Mora'nın kızlarının orospuluk ettiğini söylüyordu. Oysa o böyle demiyor, ciddi ciddi gelip yaşlı adamla arkadaşlık ediyor, bizim atımızla Canelli'ye gidip alışveriş ediyor, pazar günü kilisede Irene'ye kutsal su veriyordu. Siyah giysileriyle hep ortalıkta oluyor, artık çizme giymiyor, ilaçları o getiriyordu. Daha evlenmeden önce sabahtan akşama dek evde kalıyor, tarlaları dolaşıyordu.

Irene çıkıp gitmek, Nido'yu bir daha görmemek, üvey anasının dırdırından, kavgalarından kurtulmak için Arturo'yu kabullendi. Kasımda evlendi onunla. Silvia'nın ölümünün ertesi yılıydı. Hem yasta oldukları, hem de Sor Matteo artık neredeyse konuşamadığı için düğün yapmadılar. Torino'ya gittiler, Bayan Elvira da Serafina ile Emilia'ya döktü içini; öz kızıymış gibi davrandığı bir kızın bu denli nankör olabilmesine bir türlü inanamıyordu. Nikâh-

ta en güzel ipekli giysi Santina'nın giysisiydi; altı yaşındaydı, ama sanki gelin oymuş gibiydi.

O bahar askere gittim, artık Mora'yı önemsemez olmuştum. Arturo dönmüş, yönetimi ele almıştı. Piyanoyu sattı, atı, çayırdaki hakların çoğunu sattı. Gidip yeni bir evde yaşayacağını sanan Irene yine babasına bakmaya, vaktini boşa harcamaya başladı. Arturo artık hep dışarıdaydı; yine oyun oynamaya, ava gitmeye, arkadaşlarına yemek yedirmeye başladı. Ertesi yıl, Cenova'dan izinli olarak ilk ve son gelişimde drahoma –Mora'nın varısı– çoktan eriyip gitmişti ve Irene Nizza'da bir odada oturuyor, Arturo dövüyordu onu.

30

Yazın bir pazar gününü anımsıyorum – Silvia yaşıyordu daha, Irene de gencecikti. On yedi-on sekiz yaşlarında olmalıydım, çevredeki köylere gitmeye başlamıştım. Eylülün biri, Buon Consiglio şenliğiydi. Çay, gezme, arkadaş meraklısı Silvia ile Irene gidememişlerdi, belki bir giysi, belki bir alınganlık yüzünden her zamanki arkadaşlarıyla bir arada olmak istememişlerdi; şezlonglara uzanmış, güvercinliğin üstünden gökyüzüne bakıyorlardı. O sabah elimi yüzümü iyice yıkamış, gömleğimi ayakkabılarımı değiştirmiş, birşeyler yedikten sonra bisikletime atlamak için köyden geliyordum. Dans müziği çalacağı için, Nuto bir gün önceden Buon Consiglio'ya gitmişti.

Silvia taraçadan seslenerek nereye gittiğimi sordu. Çene çalmak ister gibi bir hali vardı. Arada sırada benimle böyle konuşur, olanca güzelliğiyle gülümser, o zaman ben de ırgat olduğumu unuturdum. Ama o gün acele ediyordum, telaşlıydım. Arabayı niçin almadığımı sordu Silvia. Daha çabuk giderdim. Sonra Irene'ye seslendi: "Sen de gelmez misin Buon Consiglio'ya? Anguilla bizi götürecek, ata da bakacak."

Pek hoşlanmamıştım bundan, ama durup bekledim. Yemek sepetleri, güneş şemsiyeleri, örtüleriyle indiler. Silvia çiçekli bir giysi, Irene de beyaz bir giysi giymişti. Yüksek topuklu ayakkabılarıyla arabaya binip güneş şemsiyelerini açtılar.

Boynumu ve sırtımı iyice yıkamıştım; Silvia yanımda şemsiyesinin altında oturuyor, çiçek kokuyordu. Küpesi-

nin deldiği küçük pembe kulağını, beyaz ensesini, geride de Irene'nin sarışın başını görüyordum. Kendilerini görmeye gelen delikanlılardan söz ediyor, onları eleştiriyor, gülüyor, arada bana bakıp dinlemememi söylüyorlardı, sonra aralarında Buon Consiglio'ya kimlerin geleceğini tahmin etmeye çalışıyorlardı. Yokuşa geldiğimizde atı yormamak için ben aşağıya indim, dizginleri Silvia aldı.

Yol boyunca bana şu evin, şu çiftliğin, şu kulenin sahibinin kim olduğunu soruyorlardı, oysa ben asmalardaki üzümlerin nasıl olduklarını bilirdim, mal sahiplerini bilmiyordum. Başımıza geri çevirip Calosso'nun çan kulesine baktık, Mora'nın şimdi ne yönde kaldığını gösterdim onlara.

Sonra Irene anamı babamı gerçekten mi tanımadığımı sordu bana. Yine de keyfimin yerinde olduğu yanıtını verdim; bunun üzerine Silvia tepeden tırnağa beni süzdü ve Irene'ye, yakışıklı bir çocuk olduğumu, buralılara benzemediğimi söyledi. Irene gönlümü almak için, ellerimin güzel olması gerektiğini söyleyince hemen sakladım ellerimi. Bunun üzerine o da Silvia gibi güldü.

Sonra dedikodulardan, giysilerden söz etmeye koyuldular yine ve ağaçların altından, Buon Consiglio'ya vardık.

Kek, bayrak satıcılarının, arabaların, atış tezgâhlarının oluşturduğu bir kargaşa vardı, arada tüfeklerin çatırtısı duyuluyordu. Atı, atları bağlamak için direklerin bulunduğu çınarların gölgesine götürdüm, arabadan çözdüm, yem verdim. Irene ve Silvia, "Yarış nerede, yarış nerede?" diye soruyorlardı. Ama yarışa zaman vardı daha. Bunun üzerine arkadaşlarını aramaya koyuldular. Ben hem ata göz kulak olacak, hem de şenliği izleyecektim.

Daha erkendi, Nuto çalmaya başlamamıştı, ama havaya çalgıların kendi başlarına çıkarttıkları tiz, pes, alaycı, kulak tırmalayıcı sesler yayılıyordu. Seraudi'li çocuklarla birlikte gazoz içen Nuto'yu buldum. Kilisenin gerisindeki açıklıktaydılar, buradan karşıdaki tepe, beyaz üzüm bağları, dereler, uzaktaki koruların içindeki çiftlikler olduğu gi-

bi görünüyordu. Buon Consiglio'daki insanlar oralardan, erişilmez uzak çiftliklerden, mezralardan, gelip geçenin olmadığı, ancak keçi yollarıyla varılabilen Mango'nun ötesindeki köylerden gelmişlerdi. Arabalarla, bisikletle, yaya olarak güle eğlene gelmişlerdi. Ortalık kızlarla, kiliseye giren yaşlı kadınlarla, onların yanından ayrılmayan erkeklerle doluydu. Seçkin erkekler, iyi giyimli kızlar, boyunbağlı çocuklar da kilisenin kapısında bekliyorlardı ayin için. Nuto'ya Irene ve Silvia ile geldiğimi söyledim, arkadaşlarının arasında gülerken gördük onları. Çiçekli giysi hiç kuşkusuz en güzel giysiydi.

Nuto ile birlikte meyhanenin ahırındaki atları görmeye gittik. İstasyonlu Bizzarro bizi kapıda durdurup gözcülük etmemizi istedi. Arkadaşlarıyla birlikte bir şişe açtılar, ama yarısı yere döküldü. Şarabı kendileri içmediler. Hâlâ köpüren şarabı bir kovaya boşaltıp kömür karası Laiolo'ya yalattılar ve hayvan hepsini içince ayıltmak için kırbacın sapıyla arka ayaklarına dört kez vurdular. Laiolo kuyruğunu bir kedi gibi kıvırarak çifteler savurmaya başladı. "Sesinizi çıkartmayın," dediler. "Göreceksiniz bayrağı biz kazanacağız.

Bu sırada kapıya Silvia geldi, erkek arkadaşlarıyla birlikte. Durmadan gülen şişko biri: "Şimdiden içerseniz, atların yerine siz koşarsınız," dedi.

Bizzarro gülmeye başlayıp kırmızı bir mendille terini sildi. "Bu genç kızlar koşsalar daha iyi olur," dedi. "Bizden daha hızlı koşarlar.

Sonra Nuto, Meryem Ana törenine gitti, çalmak için. Kilisenin önünde sıra oldular, Meryem Ana heykeli dışarı çıkartıldı. Nuto bize göz kırptı, yere tükürüp eliyle ağzını sildi ve klarneti ağzına götürdü. Mango'dan bile duyulabilecek bir parça çaldılar.

Bu boşlukta çınarların altında olmak, trombonların, klarnetin seslerini duymak, herkesin diz çöktüğünü görmek, Meryem Ana heykelinin zangoçların omuzlarında sallana sallana büyük kapıdan çıkışını görmek hoşuma git-

mişti. Daha sonra papazlar, önlüklü çocuklar, yaşlı kadınlar, erkekler, tütsüler, günışığı altındaki mumlar, renkli giysiler, kızlar çıktılar dışarıya. Tezgâhlardaki kadınlar erkekler, kek satıcıları, atış tezgâhının, atlıkarıncanın adamları da çınarların altında durup bakmaya koyuldular.

Meryem Ana heykeli boş alanda dolaştırıldı, birisi maytap attı. Sapsarı saçlı Irene'nin kulaklarını tıkadığını gördüm. Onu arabayla getirdiğim, onlarla birlikte şenliğe katıldığım için mutluydum.

Bir ara yem torbasını çıkartmak için atın yanına gittim, durup örtüye, eşarplara, sepete baktım.

Sonra yarış yapıldı, atlar yola çıkarken yine çalgı çalındı. Ben gözucuyla hep çiçekli ve beyaz giysileri arıyordum, konuşup güldüklerini görüyordum, o delikanlılardan birinin yerinde olmak, onlarla dans edebilmek için neler vermezdim.

Atlar çınarların altından iki kez geçtiler, bir yokuş aşağı bir de yokuş yukarı; kışın suları kabaran Belbo gibi sesler çıkartıyorlardı. Laiolo'ya tanımadığım gençten biri binmiş, iki kat olmuş çılgın gibi kırbaç vuruyordu. Yanımda duran Bizzarro küfretmeye başladı, sonra atlardan biri tökezleyip bir çuval gibi yere yığılınca yaşasın diye bağırdı, sonra Laiolo başını doğrultup sıçrayınca yeniden küfre başladı. Boynundaki mendili söküp attı. "Piç kurusu!" dedi bana. Seraudi'li çocuklar dans ediyor, keçiler gibi tos vuruyorlardı birbirlerine. Sonra bir başka yönden sesler geldi, Bizzarro çayıra fırladı, ama iriyarı olduğu için kapaklanıp kafasını yere çarptı; herkes yine bağırdı; Neive'den bir at birinci gelmişti.

Sonra Irene ile Silvia'yı gözden yitirdim. Atış tezgâhlarını, oyun masalarını dolaştım, meyhaneye gidip şişeleri art arda devirerek tartışan at sahiplerini dinledim, papaz uzlaştırmaya çalışıyordu onları. Kimi şarkı söylüyor, kimi küfrediyordu, kimisi de salamla peynir yemeye başlamıştı. Bu avluya kızlar gelemezdi, kesindi bu.

Bu sırada Nuto ile ötekiler dans yerinde oturup çalmaya başlamışlardı. Çalgı sesleri, kahkahalar yükseliyordu

temiz havada. Akşam serin ve açıktı, ben barakaların arasında dolaşıyor, telisten bölmelerin havalandıklarını görüyordum. Delikanlılar şakalaşıyor, içiyorlardı, tezgâhlardaki kadınların eteklerini kaldırmaya başlayanlar bile vardı. Çocuklar birbirlerine sesleniyor, birbirlerinin elinden kek çalıyor, gürültü ediyorlardı.

Büyük çadırdaki yükseltide dans etmekte olanları görmeye gittim. Seraudi'liler çoktan dans etmeye başlamışlardı. Kız kardeşleri de vardı, ama ben durup baktım, çiçekli ve beyaz giysileri arıyordum çünkü. Asetilen lambasının ışığında ikisini de birer delikanlının kollarında gördüm, başlarını erkeğin omzuna dayamış, kendilerini müziğe kaptırmışlardı. "Keşke Nuto'nun yerinde olsaydım," diye düşündüm. Nuto'nun oturduğu sıranın altına gidip çalgıcıymışım gibi bardağımı doldurttum ona.

Sonra Silvia beni atın yanına çayıra uzanmış olarak buldu. Yere uzanmış çınar yapraklarının arasından yıldızları sayıyordum. Birden onun güler yüzünü, çiçekli giysiyi gördüm, kendimle gökkubbe arasında. "Burada uyuyor!" diye bağırdı.

Fırlayıp ayağa kalktım, erkekler şamata ediyor, biraz daha kalmak istiyorlardı. Uzakta, kilisenin gerisinde kızlar şarkı söylüyorlardı. Oğlanlardan biri yürüyerek eve gitmeyi önerdi. Ama, "Biz ne olacağız?" diyen kızlar çıktı.

Asetilen ışığında yola koyulduk, sonra karanlık yol boyunca inerken, nal seslerine kulak vererek ağır ağır indim yokuşu. Kilisenin gerisindeki topluluk şarkı söylemeyi sürdürüyordu. Irene bir eşarp bağlamıştı. Silvia insanlardan, dans edenlerden, yazdan söz ediyor, her şeyi eleştirip gülüyordu. Kız arkadaşım olup olmadığını sordular bana. Nuto'nun yanına gittiğimi, onun çalışını izlediğimi söyledim.

Sonra Silvia yavaş yavaş sakinleşti ve bir ara başını omzuma dayadı, gülümsedi bana ve ben arabayı sürerken başını öyle tutmasına izin verip vermeyeceğimi sordu. Atın kulaklarına bakarak, dizginleri kavradım ben.

31

Cinto'yu, Nuto evine aldı, marangozluk ve çalgı çalmayı öğretecekti. Çocuk iyi çalışırsa, zamanı geldiğinde Cenova'da iş bulacaktım ona. Başka bir şey daha kararlaştırdık: Alessandria'ya gidip bacağını doktora gösterecektik. Nuto'nun karısı karşı çıktı, Salto'daki ev zaten tıklım tıklımdı, üç çırak vardı, tezgâhlar vardı, sonra çocuğa göz kulak olamazdı. Ona Cinto'nun aklı başında bir çocuk olduğunu söyledik. Yine de Cinto'yu bir kenara çekip çok dikkatli olmasını, buranın Gaminella'daki anayola benzemediğini –dükkânın önünden Canelli'ye gidip gelen otomobiller, kamyonlar, motosikletler geçiyordu– karşıya geçmeden mutlaka etrafına bakmasını söyledim.

Böylece Cinto barınabileceği bir ev bulmuş oldu, ben de ertesi gün Cenova'ya dönecektim. Sabahı Salto'da geçirdim. Nuto peşimden ayrılmadı. "Demek gidiyorsun," dedi. "Bağbozumuna dönmeyecek misin?"

"Belki gemiyle giderim, dedim. "Bir başka yıl şenliğe gelirim."

Nuto hep yaptığı gibi dudaklarını büzdü. "Az kaldın," dedi. "Doğru dürüst konuşamadık."

Güldüm. "Sana bir başka çocuk bile buldum..."

Masadan kalkınca Nuto kararını verdi. Ceketini kapıp yukarıya doğru baktı. "O tarafa gidelim, diye mırıldandı. "Senin köylerine.

Ağaçlı yolu, Belbo Köprüsünü geçip akasyaların altından Gaminella yoluna çıktık.

"Eve bakmayacak mıyız?" dedim. "Valino da bir insandı."

Patikayı tırmandık. Kara duvarlı bir iskeletti artık ev, asmaların üstünden kocaman ceviz ağacı görünüyordu. "Yalnızca ağaçlar kalmış," dedim. "İyi ki Valino budamış onları, ayakta kalmışlar."

Nuto bir şey demiyor, taş ve kül dolu avluya bakıyordu. Taşların arasında dolaştım, mahzenin girişini bile bulamadım, molozlar kapatmış olmalıydı. Dere yatağında kuşlar ötüşüyordu, bazıları asmaların üstünde rastgele uçuyordu. "Bir incir yiyeceğim," dedim, "Kimseye zararı olmaz artık." İnciri koparttım, tadını tanıdım hemen. "Villa'daki kadın görseydi, geriye tükürtürdü inciri, dedim.

Nuto bir şey demeden tepeye bakıyordu.

"Onlar da öldü," dedi. "Sen Mora'dan gittikten sonra öyle çok insan öldü ki."

Bunun üzerine, yine aynı kalasın üstüne oturup ölenler içinde Sor Matteo'nun kızlarının aklımdan çıkmadıklarını söyledim. "Silvia'yı geç, o evinde öldü. Ama Irene o serseriyle... çok acı çekti... Ya Santina, kimbilir nasıl öldü Santina!..

Nuto çakıllarla oynuyordu, yukarıya doğru baktı. "Gaminella'nın tepesine çıkmak istemez misin? Haydi gidelim, vakit erken."

Yola koyulduk, o önüme düştü, kütüklerin arasındaki keçi yollarından gidiyorduk. Soluk, kuru toprak bildikti; patikaların ezik, kaygan otları da; güneşin altındaki tepenin ve bağların, şimdiden bağbozumunu haber veren üzüm kokusu da. Gökyüzünde uzun rüzgâr izleri, beyaz çizgiler vardı, gece karanlıkta yıldızların gerisinde görülen ışık çizgilerine benziyorlardı. Ertesi gün Viale Corsica'da olacağımı düşünürken, denizde de akıntıların böyle çizgiler oluşturdukları aklıma geldi ve daha çocukken bulutlara, yıldız kümelerine bakarken, ben bilmeden yolculuklarımın başlamış olduğunu anladım.

Nuto yamacın başında beni bekliyordu. "Santa'yı yirmisinde görmedin sen," dedi. "Görecektin, görmeye değerdi. Irene'den daha güzeldi, gözleri gelincik çiçeğinin ortası gibiydi... Ama namussuzun tekiydi, cehennemlikti..."

"Sonunun öyle olacağı kimin aklına gelirdi..."

Durup aşağıdaki vadiye baktım. Çocukken buraya dek çıkmamıştım hiç. Canelli'deki evler, İstasyon, Calamandrana'daki kara orman bile görülüyordu. Nuto'nun bana bir şey demek istediğini sezdim ve nedendir bilemiyorum, Buon Consiglio geldi aklıma.

"Bir kez Silvia ve Irene ile gitmiştim oraya, arabayla." dedim. "Çocuktum daha. Yukarıdan en uzak köyler, çiftlikler, avlular, pencerelerin üstündeki dalların gölgeleri bile görünüyordu. At yarışı yapılmıştı, hepimiz çılgına dönmüştük... yarışı kimin kazandığını şimdi anımsamıyorum bile. Yalnızca tepelerdeki çiftliklerle Silvia'nın çiçekli pembe mor giysisi aklımda..."

"Santa da," dedi Nuto, "kendisini Bubbio şenliğine götürmemi istedi bir kez. Yalnızca ben çaldığımda dansa gelmişti bir yıl boyunca. Anası yaşıyordu... Mora'da oturuyorlardı daha..."

Geriye döndü: "Gidiyor muyuz?" dedi.

Yeniden bayırda yol göstermeye koyuldu bana. Zaman zaman çevresine bakıp yol arıyordu. Her şeyin nasıl aynı olduğunu, nasıl aynı biçimde yinelendiğini düşünüyordum ben; Nuto'yu arabayla Santa'yı bayır yukarı şenliğe götürürken görüyordum, tıpkı benim kız kardeşlerini götürdüğüm gibi. Bağların üstündeki kayalarda ilk mağarayı gördüm. Bu küçük mağaralara çapalar koyulurdu, eğer bir de su kaynağı varsa gölgede baldırıkaralar büyürdü suyun üstünde. Bakımsız bir bağdan geçtik, eğreltiotları ve sert saplı sarı dağ çiçekleri sarmıştı; eskiden beri biliyordum, bu çiçekleri çiğneyip, kapansın diye yaraların üstüne basarlardı. Tepe durmadan yükseliyordu: Bir sürü çiftliği geride bırakmıştık, artık açık arazideydik.

"Sana söylemem gerekir," dedi Nuto birden, gözlerini yerden kaldırmadan. "Nasıl öldürdüklerini biliyorum. Ben de oradaydım.

Bir tepenin çevresini dolaşan neredeyse dümdüz bir yola girdi. Hiçbir şey demeyip onun anlatmasını bekledim. Yola bakıyor, üstüme bir kuş ya da bir eşekarısı gelecek olursa başımı şöyle bir eğiyordum.

Nuto'nun anlattığına göre bir zamanlar Canelli'de sinemanın arkasındaki sokaktan geçerken perdelerin oynayıp oynamadığını görmek için yukarıya bakarmış. İnsanlar bir sürü şey söylüyormuş. Nicoletto Mora'ya gelince, ona dayanamayan Santa, annesi ölür ölmez Canelli'ye kaçmış, bir oda tutup öğretmenlik yapmış. Ama gösterişli olduğu için çok geçmeden faşist partinin bir ocağında iş bulmuş, bir milis subayıyla, bir belediye başkanıyla, parti sekreteriyle, ne kadar it uğursuz varsa hepsiyle düşüp kalkmış. Sarı saçları, alımlı görünüşüyle otomobile binip çevrede dolaşması, villalarda yemeklere, seçkinlerin evlerine, Acqui Kaplıcalarına gitmesi yaraşıyormuş ona, ama keşke yanındakiler olmasaymış. Nuto sokakta onunla karşılaşmamaya çalışır, ama geçerken gözlerini kaldırıp perdelere bakarmış.

Sonra 1943 yazıyla birlikte Santa'nın da güzel günlerinin sonu gelmiş. Haber toplamak için hep Canelli'ye giden Nuto artık perdelere bakmak için gözlerini kaldırmaz olmuş. Santa'nın milis teğmeni sevgilisiyle birlikte Alessandria'ya kaçtığı söyleniyormuş.

Sonra eylül gelmiş, Almanlar geri dönmüş, savaş geri dönmüştü; karınları aç, ayakları çıplak, kılık değiştirmiş askerler gizlenmek için memleketlerine geliyorlardı, faşistler bütün gece ateş açıyor, herkes, "Bu işin sonunun böyle olacağı belliydi," diyordu. Cumhuriyet başlamıştı. Günün birinde Nuto, Santa'nın geri döndüğünü, yeniden parti ocağındaki işe girdiğini, içip içip kara gömleklilerle yattığını duymuştu.

32

İnanmamıştı buna. Sonuna dek inanmamıştı: Bir kez köprüden geçerken rastlamış ona. İstasyondan geliyormuş, üstünde gri bir kürk, ayağında süet ayakkabılar varmış, gözleri soğuktan ışıyormuş. Durdurmuş Nuto'yu.

"Salto'da ne var ne yok? Çalgı çalıyor musun hep... Sen de Almanya'ya gitmişsindir diye çok korktum Nuto... Sizin oralar çok kötü olmalı... Rahat bırakıyorlar mı sizi?"

O günlerde Canelli sokaklarından geçmek tehlikeliydi. Devriyeler, Almanlar vardı. Eğer savaş olmasaydı Santa gibi bir kız sokakta Nuto ile konuşmazdı. Nuto o gün keyifli değilmiş, yalnızca evet, hayır diye yanıt vermiş.

Sonra Sport Kahvesinde bir kez daha görmüş onu. Kapıya çıkıp Nuto'yu çağıran o olmuş. Nuto içeri girenleri gözlüyormuş, ama herkesin kiliseye gittiği, güneşli dingin bir pazar sabahıymış o sabah.

"Sen beni iyi günlerimde de tanıdın," demiş Santa. "İnan dediklerime. Canelli'de çok kötü insanlar var. Ellerinden gelse bir kaşık suda boğacaklar beni. Bir kızın budalaca bir yaşam sürmek istememesine akılları ermiyor. Benim de Irene gibi davranmamı, bana tokat atan eli öpmemi istiyorlar. Oysa bana tokat atan eli ısırırım ben... Alçaklığı bile beceremeyen insan bozuntuları..."

Canelli'de bulunmayan sigaralardan içiyormuş Santa. Nuto'ya da vermiş. "Al, hepsini al," demiş. "Sizin orada sigara içen çoktur."

"Nasıl olduğunu görüyorsun," demiş Santa. "Bir ara birini tanıdığım, çılgınlıklar yaptığım için, sen bile yanım-

dan geçerken başını çeviriridin. Oysa annemi tanımıştın, nasıl olduğumu biliyordun... Şenliğe götürmüştün beni. O dönemde alçaklık edenlere ben de kızmıyor muyum sanıyorsun?.. Şimdikiler en azından kendilerini savunuyorlar... Şimdi, yaşamak için onların ekmeğini yemek zorundayım, işimi hep düzgün yaptım ben, kimsenin parasını yemedim, ama ağzımı açacak olursam... sabrım taşacak olursa..."

Santa mermer masada gülümsemeden Nuto'ya bakarken, sözünü esirgemeyen, biçimli ağzından çıkmış bu sözler, nemli gözleri öfkeliymiş, kız kardeşlerininki gibi. Nuto onun yalan söyleyip söylemediğini anlamak için elinden geleni yapmış. Sonunda bu günlerin karar günleri olduğunu, ya o tarafta ya bu tarafta olunması gerektiğini, kendisinin asker kaçaklarının, yurtseverlerin, komünistlerin yanında olduğunu bile söylemiş. Ondan, komutanlıkta kendileri için köstebeklik yapmasını isteyecek olmuş, ama vazgeçmiş; bir kadını, hele Santa'yı böyle bir tehlikeye atmayı göze alamamış.

Ama Santa göze almış bunu, Nuto'ya birliklerin yer değiştirmelerine, komutanlık bildirilerine, cumhuriyetçilerin neler konuştuklarına ilişkin bir sürü bilgi vermiş. Bir gün haber gönderip Canelli'ye gelmemesini söylemiş, o gün Almanlar meydanları, kahveleri basmışlar. Santa kendisinin tehlikede olmadığını, evine gelen eskiden tanıdığı bir sürü alçağın ona içlerini döktüklerini, bu yoldan yurtseverlere bilgi aktarma olanağı olmasa, onlara gereken dersi vereceğini söylüyormuş. Kara gömleklilerin, çınarların altında iki çocuğu vurup köpek leşi gibi orada bıraktıkları sabah, Santa bisikletle Mora'ya, oradan da Salto'ya gitmiş. Nuto'nun anasıyla konuşmuş, evlerinde tüfek ya da tabanca varsa dere kıyısında saklamalarını söylemiş. İki gün sonra kara gömlekliler gelip evi altüst etmişler.

Sonunda Santa'nın Nuto'ya sarılıp artık dayanamadığını söylediği gün gelmiş. Nicoletto çekilmez bir insan olduğu için Mora'ya dönemiyormuş. Canelli'deki işi de,

bunca ölümden sonra içine sinmiyor, çıldırtıyormuş onu: Bu yaşantı sona ermeyecek olursa eline tabancayı alıp birini –kimi olduğunu biliyormuş– vuracakmış, belki de kendisiymiş vuracağı kişi.

"Ben de tepeye gelmek istiyorum, ama gelemem, demiş ona. "Beni görür görmez ateş ediyorlar. Faşistlerin yanında çalışan kadınım ben.

Bunun üzerine Nuto onu dere yatağına götürüp Baracca ile karşılaştırmış. Onun yaptıklarını olduğu gibi Baracca'ya anlatmış. Baracca yere bakarak dinlemiş. Konuştuğunda yalnızca: "Canelli'ye dön," demiş.

"İstemiyorum..." demiş Santa.

"Canelli'ye dön, bizden haber bekle. Haber göndeririz sana."

İki ay sonra –mayıs sonunda– kendisini tutuklamaya geleceklerini öğrenince, Santa Canelli'den kaçmış. Sinemanın sahibi, bir Alman birliğinin gelip evi aradığını söylemiş. Canelli'de herkes bu konuyu konuşmuş. Tepelere kaçan Santa, direnişçilere katılmış. Nuto artık onun haberlerini, geceleri erzak sağlamaya gelenlerden almaya başlamış. Herkes onun da silah taşıdığını, kendisini saydırdığını söylüyormuş. Yaşlı anası ve evi yakmaları tehlikesi olmasaymış, ona yardımcı olmak için Nuto da direnişçilere katılacakmış.

Ama Santa'nın yardıma gereksinimi yokmuş. Bu patikalarda bir sürü insanın can verdiği haziran saldırısı sırasında Santa, Baracca ile birlikte Superga'nın arkasındaki bir çiftlik evinde bütün bir gece boyunca direnmiş. Kapıya çıkıp faşistlerin yüzüne onları teker teker tanıdığını, hiçbirinden korkmadığını bağırmış. Ertesi sabah, Baracca ile birlikte kaçmış.

Nuto bunları alçak sesle anlatıyor, arada duraklayıp çevresine bakıyordu; ekini kaldırılmış tarlalara, çıplak bağlara, yeniden dikleşen yamaca bakıyordu; "Şuradan gidelim," dedi. Geldiğimiz noktadan artık Belbo bile görünmüyordu; her şey küçülmüştü, sisliydi, uzaklaşmıştı, çev-

remizde yalnızca sırtlar ve uzaktaki doruklar vardı. "Gaminella'nın böyle büyük olduğunu biliyor muydun?" dedi.

Akasyaların gizlediği bir bağın eteğinde durduk. Kapkara bir ev yıkıntısı vardı. Nuto bir çırpıda: "Direnişçiler vardı. Almanlar yaktılar!" dedi.

"Bir akşam Salto'ya silahlı iki çocuk geldi beni almaya. Onları tanıyordum. Bu yoldan gittik. Gece bastırdığında biz yürümeyi sürdürüyorduk. Baracca'nın ne istediğini söylemiyorlardı bana. Mandıraların yanından geçerken köpekler havlıyordu, yaprak kımıldamıyordu, küçücük bir ışık yoktu, o zamanlar böyleydi, bilirsin. İçim rahat değildi."

Nuto kapının altından ışık sızdığını görmüş. Avluda bir motosiklet, örtüler görmüş. Birkaç çocuk görmüş, asıl kamp aşağıdaki korudaymış.

Baracca, kötü bir haber vermek için onu çağırttığını söylemiş. Santa'nın casusluk yaptığına ilişkin kanıtlar varmış ellerinde. Haziran saldırısını o yönetmiş, Nizza'daki komiteyi o ele vermiş, dahası tutsak edilen Almanların üstünden mektuplar, faşistlere cephaneliklerin yerlerini bildirdiği belgeler çıkmış. Baracca Cuneo'lu bir muhasebeciydi, becerikli biriydi, Afrika'da da bulunmuştu ve az konuşurdu, daha sonra Ca' Nere'de öldürüldü. Nuto'ya o saldırı gecesi boyunca Santa'nın niçin kendisiyle birlikte savaştığına aklının ermediğini söylemiş. "Belki hoşlanıyordu senden, demiş Nuto, ama üzgünmüş, sesi titriyormuş.

Baracca, Santa'nın gözüne kestirdiği erkekleri avucunun içine aldığını söylemiş. Yine böyle olmuş. Tehlikeyi sezince son darbeyi indirmiş, en iyi adamlarından ikisini alıp gitmiş. Şimdi onları Canelli'de yakalamaları gerekiyordu. Yazılı emir çıkmıştı.

"Baracca, biraz Santa'dan söz edip içini dökmek, biraz da benim bu işe karışıp karışmayacağımı anlamak için üç gün süreyle beni o tepede tuttu. Bir sabah Santa geri getirildi. O aylar boyunca giymiş olduğu rüzgârlık ve panto-

lon yoktu artık üstünde. Canelli'den çıkabilmek için yeniden kadın giysisi, açık renkli yazlık bir giysi giymiş, Gaminella yolunda direnişçiler kendisini yakalayınca çok şaşırmış... Üzerinde cumhuriyetçilerin bildirileri varmış. Ama bir işe yaramamış bunlar. Baracca bizim önümüzde onun kışkırtmasıyla kaçanların, onun yüzünden yitirilen cephanenin, ölen çocukların dökümünü yaptı yüzüne karşı. Santa bir iskemleye oturmuş dinliyordu, silahı yoktu. Öfkeli gözlerle bana bakıyor, benimle göz göze gelmeye çalışıyordu... Daha sonra Baracca kararı okudu ve iki kişiye onu dışarı çıkartmalarını söyledi. Çocuklar ondan daha büyük bir şaşkınlık içindeydiler. Onu hep ceketli palaskalı görmüşlerdi, şimdi beyaz giysiler içinde ele geçmiş olmasına alışamamışlardı. Dışarıya götürdüler onu. Kapının önünde geri dönüp bana baktı, çocuklar gibi yüzünü buruşturdu... Dışarı çıkınca kaçmaya kalkışmış. Bir çığlık duyduk, koşuşmalar duyduk ve sona ermek bilmeyen bir makineli tüfek taraması. Biz de dışarı çıktık, akasyaların önündeki otların üstünde upuzun yatıyordu."

Ben Nuto'dan çok Baracca'yı –o da asılmıştı– görür gibiydim. Evin yıkık, kapkara duvarına baktım, çevreye baktım, Santa'nın buraya mı gömüldüğünü sordum.

"Bir gün bulamazlar mı onu da? Öteki ikisini buldukları gibi..."

Nuto alçak duvarın üstüne oturmuş inatçı gözlerle bana bakıyordu. Başını salladı. "Hayır, Santa'yı bulamazlar," dedi. "Onu bulamazlar. Onun gibi bir kadını üstüne toprak döküp orada bırakamazlardı. Hâlâ bir sürü insanın gözü vardı onda. Baracca gerekeni yaptırdı. Bağdan kuru dallar kestirip üstüne yığdık. Sonra benzin döküp ateşe verdik. Öğleye doğru her şey kül olmuştu. Geçen yıl hâlâ izi duruyordu, tıpkı bir şenlik ateşinin çukuru gibi."

Cesare Pavese

AY VE ŞENLİK ATEŞLERİ

Yaşamını bir otel odasında kendi elleriyle noktalayan, çağdaş İtalyan edebiyatının büyük ustası *Cesare Pavese* (1908-1950) 1949 yılının eylül-kasım ayları arasında yazdığı son romanı *Ay ve Şenlik Ateşleri*'nde, kalemiyle yarattığı dünyanın bireşimini yapıyor sanki. Kendi geçmişiyle ve okurlarıyla hesaplaşıyor. Amerika'da para-pul sahibi olduktan sonra, Ikinci Dünya Savaşının hemen ertesinde doğduğu köye dönen Anguilla, eski arkadaşı Nuto ile yaptığı konuşmalar aracılığıyla çocukluğunun günlerine, kişilerine döner ve direnişçilere ihanet ettiği için öldürülen genç bir kızın ölüsünün yakıldığı ateş, aynı zamanda geçmişin de küllerini savuran bir şenlik ateşine dönüşür. Kişisel anılarla bezeli geçmişi dengeleyen şimdiki zaman da, aynı oranda çetindir ve simgesini ailesini öldürdükten sonra evini tutuşturarak bir başka şenlik ateşi yakan köylü Valino'da bulur. En olgun yapıtı sayılan *Ay ve Şenlik Ateşleri*'nde *Pavese* benzersiz bir doğa sevgisini, kırsal kesimin ahlak anlayışını ve yazgıya karşı koymanın anlamsızlığını vurguluyor. *Ay ve Şenlik Ateşleri* özlemlerin ve olağanüstü bir hüznün romanı.

Kapaktaki resim: PICASSO

ISBN 975-510-728-2

9 789755 107288

KDV İÇİNDEDİR